

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

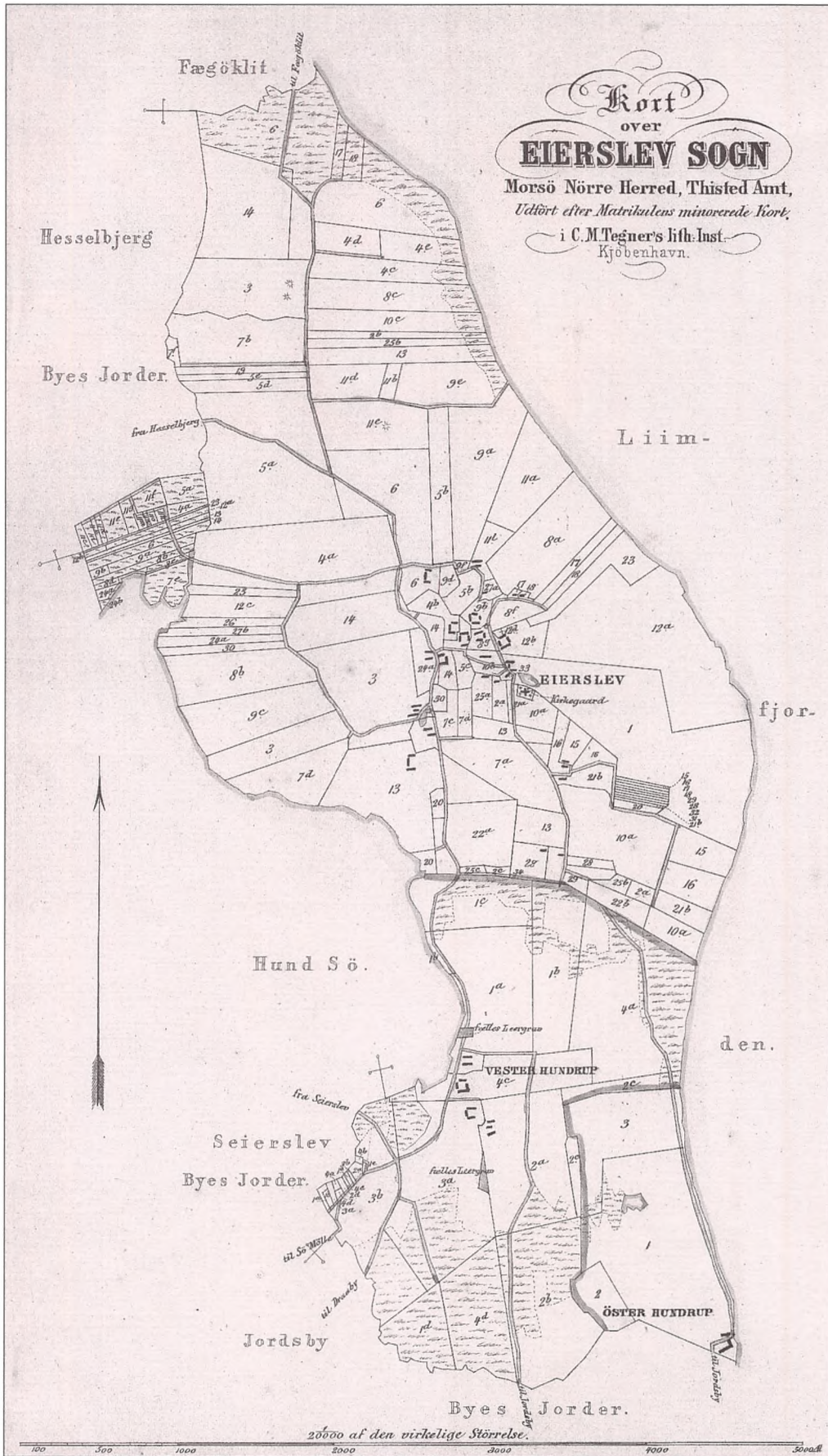

JUL PÅ MORS

LOKALHISTORISK ÅRSSKRIFT 1999

Matrikulens minorerede kort findes for alle sogne på Mors. De er trykt og udgivet i 1867. Ejendommenes placering er fra kort, der er opmålt 1810-1820. Opmålingen af skellene er fra først i 1860'erne.

Forsidebilledet: Tæbring strand med teglsten ved ladepladsen og udsigt til Tæbring kirke. Malet af Søren Lund, 1913.

JUL PÅ MORS 1999

INDHOLD

Realskole og Sparekasse – læretid 1934-42 ..... 2 <i>Af Poul Nørgaard</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 48
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 11	Nykøbing kirkes orgelhistorie ..... 50 <i>Af Sven W. Topp</i>
Beretning fra De slesvigske Krige ..... 12 <i>Ved J. W. Møller</i>	Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 57
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 14	Udflugten ..... 58 <i>Af Andreas Jensen</i>
Morsø Dagblad – og mændene bag det ..... 16 <i>Af Børge Jensen</i>	
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 24	
Lidt om min slægts traditioner ..... 26 <i>Af Karen Gomard</i>	
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 31	
A. C. Skyum og morsingmålet ..... 32 <i>Af Sigurd Skyum</i>	Redaktion: <i>Per Noe</i> <i>Jakob Nyborg</i> <i>Susanne Overgaard</i>
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 35	37. ÅRGANG . ISBN 87-87566-58-3 ISSN 0902-4700
Den lange rejse ..... 36 <i>Ved Johannes Krogh</i>	Oplag: 2.200 stk. Pris: Kr. 67,00 Morsø Bogtrykkeri v/Jakob Nyborg
Billeder fra Morsø Lokalhistoriske Arkiv 45	Kortene er gengivet med tilladelse fra Kort- og Matrikelstyrelsen.
Falsk alarm – Nytårsnat 1899 ..... 46 <i>Af Svend Borg</i>	

Realskole og Sparekasse – læretid 1934-42

Af Poul Nørgaard

P. S. Serup Kjeldgaard, leder og ejer af Realskolen 1921-1939.

En dag i sommeren 1933 må det have været, kørte en gul topersoners Ford A, cabriolet, model 1931 ind på gårdspladsen hos vor nære nabo i Emb, Kirstine Boel Poulsen. Realskolebestyrer P. Kjeldgaard var ledsaget af sin yngste lærer, Sv. O. Søndergaard, senere i livet amt-skolekonsulent i Århus Amt. Ærin-det var at tilbyde naboens tretten-årige datter, Anna, hel eller delvis friplads på realskolen, hvor hun endog præsterede at blive optaget i 3. mellem året efter. Efter besøget dér fortsattes til skolen, hvor man ligervis foreslog min Far at overveje, om jeg ikke som dengang 11-årig egnede mig til optagelse i 2. mellem det følgende år. Betingelse for optagelsen var, at vi læste de pensa i

engelsk og tysk op, som de øvrige elever havde haft i 1. og 2. mellem.

Denne undervisning kunne meddeles af lærer Jens Mølbech i Sindbjerg, der foruden engelsk og tysk også beherskede en motorcykel og desårsag oftest optrådte i spidsbukser og lange snørestøvler. Det brugte vi så vinteren 1933/34 til, og efter sommerferien i 1934 fulgtes vi dagligt ad på cykelturen til Øster Assels, hvorfra vi formedelst 200 kr. om året sammen med fire fem andre elever blev transporteret med Chr. Ginnerups rutebil til Nykøbing. Tilsvarende rutebiler afgik på omtrent samme tid fra mange andre destinationer ude på øen. Den private realskole var nemlig for elever fra landet øens eneste mulighed for undervisning på højere plan end folkeskolens dengang.

Elev på Realskolen i Nygade 1934-1938

Realskolen havde til huse i den store røde palæliggende toetagers bygning i Nygade, som efter skolens lukning blev overtaget af Jernstøberiet. I trediveerne havde storke fast station på den nordligste skorsten, hvor de bidrog til underholdning i sommertiden. Der var to indgange og to legepladser, idet pigerne og drengene havde hver deres, adskilt af gymnastiksalen.

Realskolen var en betalingsskole med fem underskoleklasser, fire mellemskoleklasser og en realklasse. I underskolen gik børn af byens

borgere, måske som regel de bedrestillede, hvorfor det naturligvis i Sandemoses fødeby i god overensstemmelse med dennes Jantelovhed sig, at her gik overklassens dumme børn, der ikke kunne klare sig i kommuneskolens realafdeling. Måske var der enlige svaler af arten, men iflg. en anden digter hedder det sig dog også, at en enlig fjer kan blive til fem høns. Sandt er det imidlertid, at byelever, der startede i 1. under, har fortalt mig om den dvaleforstyrrelse, det var, når landsbyskolernes elever, oftest vel fra den kvikkere ende, invaderede 1., 2. og som sjældne undtagelser 3. ml. og fordoblede elevtallet i klasserne. »Der kom I så stormende, alle duk-sene fra landsbyskolerne«, sagde Jytte Laust Jensen (datter af Morsø Folkeblads navnkundige redaktør Kr. Jespersen) engang til et jubilæum. Med de fem høns i ed må nok korrigerende tilføjes, at der nu også kom elever udefra, der ikke i særlig grad højnede niveauet, og som betalingsskole lå naturligvis også for landelevernes vedkommende en vis pekuniær forældrepræstation til grund.

For at nå rutebilen skulle vi hjemmefra om morgenen ti minutter over syv, og vi var som regel tilbage igen lidt før fire. På skolen i Nygade blev der ringet ind kl. otte alle ugens dage, og med undtagelse af lørdagen, der var lidt kortere, sluttedes undervisningen først efter halvtre med pause fra tolv til kvart i et. Når

der ringedes ind, stillede drenge og piger sig op foran trappen ved hver deres indgang i klassesdelt rækker og indlodes een klasse ad gangen, så man undgik alt for megen tummel på gangene. Som regel stod læreren allerede ved klasseværelset, så undervisning kunne begynde, så snart alle var på plads.

Realskolebestyreren P. Kjeldgaard, der altid omtaltes som PK, underviste selv i geografi og naturhistorie. Til botaniktimerne skulle vi ofte medbringe planter fra den danske flora til artsbestemmelse, og her havde landeleverne fordele fremfor dem fra stenbroen. Også til zoologi var det velset, om vi mødte med insekter, der ikke var alt for almindelige. Engang havde jeg fanget et par meget store vandkalve i kanalerne ved Thissinghus, som jeg præsenterede i to tændstikæsker, den ene med en han og den anden med hun-

nen. »Hvor ku do no wide det fra«, spurgte PK, der selv stammede fra Ørndrupkanten og hvis oprindelse klart røbedes af den uforfalskede vestjyske akcent. »Jo, for den ene sad ovenpå den anden«, var åbenbart et helt tilfredsstillende svar. På baggrund af en dengang helt exceptionelt sjælden ferie så langt borte som på øen Tenerife, inddrog PK ofte sine egne oplevelser i undervisningen.

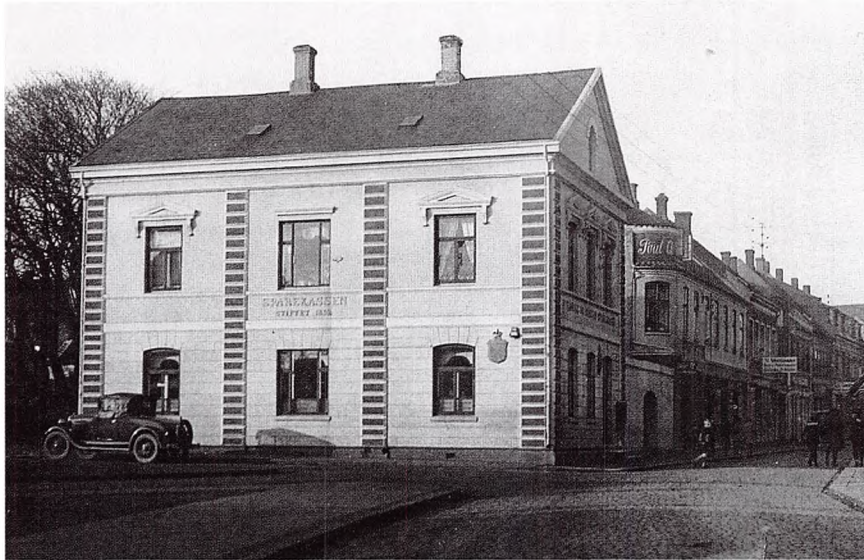
Hans ledsager på hverveturen, Sv. O. Søndergaard, havde vi til gymnastik i 2. ml., desuden til sang og fremfor alt i dansk til og med realklassen. I sang benyttede drenge jo som regel stemmens overgang til at slippe, så det blev en kort affære, mens dansktimerne til gengæld fyldte godt i skemaet. Vi fik afgjort meget ud af hans undervisning, syntaks og grammatik blev forklaret og øvet for fra og bag fra. Og havde

Nykøbing Mors private Realskole i Nygade. Bygningen fra 1885 blev nedrevet foråret 1999.

alle nutidens medieartister, skrivende som talende, fået lignende kvalitetsundervisning, behøvede ingen læser eller tilhører at henfalde i stille undren over bemeldtes ofte beskedne beherskelse af deres arbejdsredskab, det danske sprog.

Vi skrev mange fristile og eftersom det morede mig, der yderligere havde indøvet en form for lynskrift, blev stilene ofte lange. Hjemmefra var jeg nationalistisk for ikke at sige chauvinistisk påvirket, hvor SOS i mine øjne syntes at hælde til foragtelige radikale synspunkter. I en fristil om Danmarks forsvar i 1935, året for den første Lillebæltbros indvielse, havde jeg letsindigt vovet mig ud i betragtninger om det medgåede ståls mulige bedre anvendelse til kanoner. Noget af stilen

Spare- og Laanekassen for Nykøbing og Omegn, ved Algade.

Bygningen er fotograferet fra Kirketorvet i retning mod Lilletorv.

fortjente åbenbart oplæsning for klassen, men da SOS nåede til bro/kanon betragtningerne, lukkede han hæftet med et opgivende suk: »Ja, det kan man åbenbart også mene, men det er rigtignok et vidtløftigt og virkelighedsfjernt standpunkt.«

Vor indføring i det engelske sprog var i 2. ml. overladt »Bette Søren«, byens bibliotekar og derfor også skolens. Han var dertil vor underviser i regning og matematik hele skoleforløbet igennem. For os elever fra landet var de engelske udtaler af w og wh-forbindelserne ganske nemme, for vi kendte jo slet ikke andet. Det var noget ganske andet med bybørnene, der talte fint. Og helt galt var det da for embedsmands- og ingeniørbørn fra Øerne eller København. Til nød kunne de lære det dobbelte w, men h-lyden foran w'et som i what og where, lå det tungt med. Til en af dem, sjællandske Margrethe (von Staffeldt), lød beskeden: »Sig what efter mig.« Derefter præsteredes det enkleste v, man kan tænke sig, og aldeles uden h. »Nej, det hedder altså ikke våt, men hwåt,« vrissede BS. Og stakkels Margrethe var ikke ene om kvalerne, som vi andre slet ikke forstod.

Bette Søren kunne være lidt af en hidsigprop og uddelte ganske ba-

stante »nødder«: Fat i hårtoppen med venstre og så et par højst ubehagelige dunk på pandebrasken med højre langemands kno. Han havde dertil en fabelagtig hukommelse. Til mellemskoleeksamen i mundtlig matematik havde jeg kludret gevaldigt i det - det med de helt uundværlige formler havde jeg sjusket med. Vi kom ind i eksamenslokalet to ad gangen, jeg sammen med Holger Nielsen fra Flade, der var klassens enerådigt dygtigste i matematik. Han var først og strøg igennem, uden at jeg forstod meget af det. Derefter var det min tur og BS var vred, men jeg syntes da, at det forløb nogenlunde. Efter at censor og BS havde bestemt sig, kom BS ud på trappen: »Holger txx, Poul ug.« Holger stirrede dybt undrende på mig og jeg på ham, hvorefter han spagfærdigt indvendte til Bette Søren: »Ja, men hvad sagde jeg da forkert?« BS kiggede undrende på sit papir igen og sagde så forbavset til Holger: »Ja, men du fik da også ug!« Så var der altså kun det væmmelige txx tilbage til mig. 25 år efter eksamen i 1938 mødtes lærere og elever med ganske få undtagelser til et dejligt jubilæum på Sallingsund Færgekro. Jeg havde glemt alt om, hvad det var, der havde skaffet mig det infame txx og fandt anledning til at spørge BS, om han huskede min

skæver? Ja, mon ikke - og det var endda noget så let som polynomiers division, så det kunne du bestemt ikke være bekendt! 25 år efter!

I 3. ml. overtog skolens eneste cand. mag. Carla Jakobsen, tante Jakob kaldet, engelskundervisningen, ligesom hun også forestod latin og fransk i 3. og 4. ml. Hun var en meget omhyggelig underviser, og jeg erindrer ikke, at vi nogensinde var efterladende eller drillede hende. Det var, som om hun talte til vore bedre jeg og forstod at gøre det med en sådan alvor, at man styrede udenom alle problemer. Selv den udviklede latinske grammatik slap vi igennem, uden at der blev talt med store bogstaver.

Hendes absolutte modsætning var vor historielærer Olga K. Petersen. Hun var dybt religiøs, KFUK-spejderfører og en dame, man aldeles ikke spøjte med. Hun holdt af at gå langsomt og inkvisitorisk i klassens midtergang med hænderne på ryggen, mens hun med klokkeklar røst forklarede eller hørte os i lektionerne. Ved den mindste lyd bag hende, snurrede hun rundt og tålte i det hele taget intetsomhelst, før der vankede dundrende påtaler og anmærkninger i karakterbøgerne. Hun var absolut ikke det mindste populær og havde formentlig hadet at være det. Under hendes gårdvakter, der desværre ofte faldt i det lange spisefrikvarter, tålte hverken boldspil, sneboldkastning el.l. Ved klage til PK lykkedes det dog engang at få hendes urimelige forbud om sneboldkastning ophævet.

Blandt de øvrige lærere var hun næppe velanskrevet. Hendes skolesyn hvilede udelukkende på rene-

ste preussiske kadaverdisciplin og skabelse af frygt. Om pædagogik var der ikke tale, men hun havde skolens uden sammenligning flotteste håndskrift. At hun dog ikke helt var den arktiske isklump, hun så ihærdigt stræbte efter at give os indtryk af, viste en lille episode. Mens jeg gik i 3. ml., døde min da 35-årige mor. Som trettenårig var jeg den ældste af 8 søskende, og da jeg nogle dage efter vendte tilbage til skolen, må det efter hendes lommebog have været min tur til at blive hørt. Det foregik naturligvis stående, men jeg må have set noget konsterneret ud, for da hun havde stillet spørgsmålet og ventet lidt på svar, sagde hun pludselig: »Nej, sæt dig«.

Faget tysk må dengang have voldt skolen visse problemer. Såvidt erindres havde vi i begyndelsen af 2. ml. flere vikarer, indtil frk. Laursen tiltrådte. For hende kneb det stærkt at holde disciplin, mest nok fordi måden, hun underviste på, var sløvende og trist. Det er der nok nogen, der mener, at tyskundervisning nødvendigvis må være, men kendsgerningen er, at hun lod sig drille, hvilket der især for os drenge gik sport i.

En dag havde man hos dommerens fået kyllinger til middag, og Gumse havde medbragt de afhuggede ben. Landinspektørens søn havde truthorn med, jeg og andre havde søm hængende i radiatorerne, som vi kunne hæve op og ned med sytråd fra vore pladser med forstyrrende raslen til følge. Før timen havde Kristian fra Dråby anbragt en knap bag stueorglet i hjørnet ved katederet. Fra sin plads på første række krøb han så ved timens begyndelse hen over gulvet og hentede knappen, rejste sig op og spurgte: »Er det ikke Deres bukseknap, Frk. Laursen?« Eftersom undervisende damer dengang aldrig optrådte i lange bukser, men altid i tækkelige kjoler, var spørgsmålet særdeles frimodigt for ikke at sige

frækt, og Kristian blev omgående sat uden for døren. Timen slæbte sig af sted med hønsefødder på gulvet, trut, raslen og forstyrrelser, indtil frk. L. grædende kapitulerede, slog bogen i og forlod lokalet.

De, der sad forrest, havde nok et par gange i inspektionsruden i døren bemærket glimtet af PK's guldindfattede briller, så næste formiddag gik døren op midt i en time og PK kom ind: »Må jeg låne 3. ml.'s drenge!« Vi var så mange, at vi fyldte godt på lærerværelset, hvortil turen gik. Efter en kraftigt irettesættende tordentale, der røbede ganske præcise iagttagelser, forhørtes vi fra en ende af: »Ole, hvad har du lavet?« og videre til Jens, Niels, Gunnar, Svend, Kristian, Wagner, Emil, Willy, Harry, Arne, Holger, Christian og Peter. For hver tilståelse uddeltes til synderen eet enkelt slag bagi med spanskrøret, men PK må være blevet træt eller have opbrugt sin tid, for da det var de tre bagerstes tur, hvoraf jeg var den ene, lød det: »Nå, I har vel ikke lavet noget?«

Under omstændighederne var der ingen af os, der modsagde ham, og da frk. L. blev afløst af en præstefru fra oplandet, blev der roligere i tysktimerne.

Læreren og kunstmaleren H. C. Hansen havde vi naturligvis i faget tegning. Han var også den, der tog sig af gymnastikken fra 3. ml. samt under hele forløbet fysik og religion.

På et tidspunkt avancerede vi fra blyanttegning til akvarel. Vor første opgave blev at gengive en gammel støvet østersfustage på blokken. Det skulle vise sig ganske svært, og en dag, da jeg mente at være næsten ved vejs ende, tog han frembringelsen i øjesyn: »Ja, så mænd - solopgang over Atlanterhavet, jamen hvorfor ikke?«, lød det med et dybt suk. Så blev jeg sat i gang med en radérpen. Den havde da kun een farve.

Om sommeren var gymnastikken oftest afløst af boldspil, der foregik på dyrskuepladsen. Man kunne spille fodbold med mål opad et skur på pladsens øverste del, men på en stærkt opadskrående bane. Og da der var en rimelig god cricketbane nederst, foretrak flere deriblandt jeg denne sport.

Fysikken blev gjort meget spændende af HC - vi lavede utallige eksperimenter, hvor han fungerede som hyggeonkel eller nærmest som en glad dreng. Opskrifter fik vi - ikke bare på krudt, men selv skydebomuld, pyroxillin, fik vi anvisning på. Men det kunne nemt gå galt ved tørringsprocessen i en almindelig ikke ventileret ovn, advarede han. Bedst, hvis man kunne få apoteket til at påtage sig opgaven. »Men husk endelig at sige, hvad det er«, lød tilføjelsen med et skævt smil.

Religionstimerne hos HC var bemærkelsesværdige. Oftest fandt han på, at vi skulle lære færdselsregler på cykel, forlægge til fysiklokalet, hvis det var ledigt, eller han læste op af historiebøger. Det eneste tema, vi aldrig nåede til, var religion. Så det var helt problemfrit. Bortset fra at min far som missionsmand undrede sig over, at vi aldrig havde noget for i det fag.

Klassen, jeg fulgte, var skolens dengang største med op til 25 elever. Vi kunne derfor kun rummes i skolens største klasseværelse ind mod gården, hvor der ingen sol var, mens andre klasser godt kunne flytte lidt omkring som elevtal ændredes. 3. ml. var i min tid i 2. ml. kun på 12-14 elever. I alt må der have gået omkring 150 elever på skolen, hvoraf en stor halvdel nok kom fra oplandet, både fra Mors og Salling.

Tidligere elever, som jeg har kendt eller truffet senere i livet, har alle været enige om, at nok var lokaleforholdene trange og der kunne være andre mangler, men vi fik i hvert fald en solid portion lær-

dom med os derfra. Skolens fane bar jo også egernet i midten med inskriptionen: Ikke skallen, men kernen.

PK afhændede skolen i begyndelsen af fyrrerne, men efterfølgeren løb straks ind i åbenbart uoverstigelige problemer og det lykkedes ikke at videreføre skolen, der lukkede for bestandigt, og bygningerne afhændedes til Jernstøberiet, der var nabo. Men mange årgange af tidligere elever, der nu alle er godt oppe i årene, bevarer med sikkerhed og stor glæde deres tid på Nykøbing Mors private Realskole i Nygade i erindringen.

Læretid i Sparekassen 1938-42

Med realeksamen fra denne private realskole tiltrådte jeg den 1. december 1938 en elevplads i »Spare- og Lånekassen for Nykøbing Mors og Omegn«. Skriftlig kontrakt om læreforholdet blev ikke oprettet, men læretiden forudsattes dog at vare 3½ år. Sparekassen havde til huse på hjørnet af Algade og Kirketorvet i en nu nedrevet bygning og kaldtes i daglig tale den store Sparekasse i modsætning til den lille, Sparekasseforeningen på Lilletorv.

I spidsen for sparekassen stod ikke mindre end to direktører, og eftersom direktørerne i byens banker var bankdirektører, benævntes vore naturligvis sparekassedirektører. Byens andre erhvervs virksomheders chefer måtte så nøjes med blot at være direktører. Herudover bestod personalet i 1938 af en kasserer, en bogholder og to kvindelige assistenter, frøkenerne, samt to elever, hvoraf den ældste var på sidste læreår.

Set i forhold til butikslærlingene og arbejdsmarkedets dengang sædvanlige 48 timers arbejdsuge var vor arbejdstid bekvem. Man forudsattes at være til stede fra ved nitteden, i hvert fald ikke alt for mange minutter over og heller ikke hver

dag. Der blev holdt middagspause fra lidt over tolv til halvto, også her med lidt elastisk fortolkning. Dagen sluttede ved femtiden afhængig af, hvornår opgørelsen over dagens transaktioner var færdig, og det passede kassebeholdningen at stemme med bogholderiets noteringer. Til gengæld måtte vi hvert år ved årsafslutning og statusopgørelse præstere ulønnet overarbejde i et par måneder fra syv til elleve om aftenen. Herudover måtte eleverne følge den lokale handelsskoles aftenundervisning, der 3 til 4 dage om ugen fra september til midt i maj lagde beslag på tiden fra halvseks til otte/halvni. Undervisningen afsluttedes efter to år med handelsmedhjælpereksamen.

Det var før week-endernes tid, så arbejdsydelsen præsteredes alle ugens dage med undtagelse af søndag. Dog oplevede jeg, at der i 1942 blev bevilget arbejdsfrihed lørdag eftermiddag, men kun hver tredje uge. Sommerferien var på to uger.

For direktørerne gjaldt, at den ældste, der boede på første sal i tjenestebolig, som regel mødte med personalet, mens den yngre, der spadserede ind fra Østergade, først indfandt sig ved halvtitiden. Sparekassen var åben for kunderne fra halvti til tolv, og igen fra to til halvfem. Åbningstiderne var dog fleksible - stod nogen og ventede før tiden og tog i døren, fandt de den ikke låst. Der hang blot et skilt »Døren er lukket«, der jo heller ikke forhindrede nogen i at komme efter den officielle lukketid. Aflåst blev døren først, når personalet forlod Sparekassen, men det var jo også længe før, det blev moderne med røverisk selvbetjening.

Rygning i arbejdstiden var ikke tilladt enhver, men med en begynderløn på 50 kr. om måneden på egen kost og logi var det også begrænset, hvor meget en elev kunne få råd til. Direktørerne havde kasser med ci-

garer i skrivebordene til repræsentation. Den ene svor til P. Wulff's Ninetta, den anden foretrak Hirschsprung's Eclipse. Dem røg de så af. Og når dørskiltet om den lukkede, men ikke låste dør var hængt ud kl. halvfem, tændte kassereren som regel sin pibe, før han gik i gang med seddel- og mønttælleriet, mens bogholderen og de to kvindelige assistenter var ikke-rygere.

Alle medarbejdere fra direktører til elev befandt sig i det samme aflange lokale, der i den ene halvdel længde var forsynet med en skranke, som kunderne blev ekspederet ved. Bagved skranken stod høje dobbelte ståpulte med grønt linoleum, som man også kunne sidde ved på høje stole. Den yngste direktør, tidligere bogholder i Sparekassen, havde sit skrivebord bag skranken i den ene ende af lokalet, der vendte ud mod Algade og disponerede tillige over halvdelen af den dobbelt-pult, hvor kassereren havde sin kasse. Ved andre ståpulte sad bogholderen og de to kvindelige assistenter, der primært stod for kundebetjeningen. Skranken ophørte lige før boksdøren, men var forsynet med klap og låge, så kunder kunne inklades bag skranken. Langs ydervæggen havde elever samt et par skrivemaskiner deres plads, mens seniordirektøren havde sit skrivebord i bagerste ende af lokalet ved vinduet ud mod kirken. I et siderum var der et bestyrelsesmødelokale, som også benyttedes af direktørerne, når de førte drøftelser med kunder, som ikke kunne foregå i det egentlige ekspeditionsområde.

Yngste elevs læremester var først og fremmest ældste elev, som han jo skulle afløse. Første morgenopgave var at hente post i boksen på posthuset - den blev afleveret til direktørerne, som åbnede og fordelte. I dagens løb kunne der forekomme ærinder til de andre penge-

institutter, f.eks. med større pengebeløb, som man hjalp hinanden med. Der kunne være dokumenter til byens sagførere, til tingbogs- og dommerkontor. Kassereren kunne have frasorteret så mange gamle pengesedler, at der skulle kontroltælles og bundtes til makulation i Nationalbanken, eller der var opstået højvande i kassen af en eller flere seddeltyper eller mønter. Sedlerne blev så talt efter, bundtet stramt sammen og ombundet med ubrudt stærk murersnor, hvis ender forseglede med rød lak, hvori Sparekassens prægestempel anbragtes. Med beløbsangivelsen og lakseglet øverst var sådanne bundter imellem større kunder og pengeinstitutterne gangbar mønt, som man ikke behøvede at eftertælle. Mønterne anbragtes i såkaldte »tutter«, lukkede pengerruller, der blot blev forsynet med Sparekassens stempel uden lak. Ved udenbys forsendelse anbragtes seddelbundterne i særligt solide

konvolutter eller pakker, som med værdiangivelse besørgeades af postvæsenet som værdipost. Med 50 kr. om måneden var det selvfølgelig noget af en oplevelse at vandre af sted med seddelbundter på 50 eller 100.000 kr. i tasken - det gav selvverd, blot det at have set så mange penge, ja endog at have talt dem.

Til at begynde med kom man ikke i skranken, men måtte tilbringe ledige stunder med at tilegne sig færdighed i maskinskrivning. Der var to skrivemaskiner, et gammelt hakkebræt, som ingen gad skrive på, og så en lidt nyere Imperial. Det såkaldte tifingersystem var beskrevet i et instruktionshæfte, men jeg nåede nu aldrig længere end til at bruge 5-6 fingre. Dem nøjes jeg så stadig med.

Længe varede det dog ikke, før ens assistance ved skranken påkrævedes, når kunderne i terminstiden stod i lag. Da måtte alle, in-

Sparekassens kontor og ekspeditionslokale. Billedet er fra 1927.

I baggrunden sidder daværende sparekassedirektør Frederik Bang.

clusive direktørerne, give et nap med. Den første opgave blev at tømme børnesparebøsser, d.v.s. at optælle og sortere mønterne i en særlig bakke. Det var en opgave, man hurtigt lærte at søge udenom, hvis muligt, for ingen forestiller sig, hvor uhumsk og ildelugtende indholdet kan være. Mønter, som børn har leget med og suttet på, og derefter gemt ofte i årevis. Sommetider måtte indholdet renses i en særlig væske, såvidt erindres skedevand, der anvendtes hertil.

De hyppigste ekspeditioner var simple indsættelser og hævninger på sparekassebøgerne. På høje pulte ved siden af boksen og langs ydervæggene lå bogholderiets tunge, læ-

derindbundne protokoller med hver i hundredvis af konti på svært skriveskift papir.

Her indførtes så datoen for transaktionen med beløbet i ind- eller ud-rubrik, og i saldorubrikken anførtes så den nye saldo, som man selv måtte beregne. Havde sparekassebogen ikke været præsenteret siden sidste rentetilskrivning, skulle renten såvel som transaktionen indføres i sparekassebogen, og saldoen kontrolleres med protokollens. Derefter indførtes transaktionen i en særlig journal, hvis bevægelser efter lukketid sammentales og afstemtes med kassebeholdningen. I selve sparekassebogen skulle hele to personer ved deres underskrift dokumentere transaktionen, og det blev en hel sport at finde frem til en tilstrækkelig personlig underskrift, der kunne se lige så professionel ud som ældre kollegers. Pladsen var noget begrænset, hvilket lagde en kedelig dæmper på opfindsomheden.

Et par gange om året, nemlig på Fandens fødselsdage 11/6 og 11/12, skulle der tilskrives renter på såvel ind- som udlån. Hertil anvendtes rentetabeller som hjælpemidler, og til konti med daglige posteringer, såsom kasse-kreditter med bevilget trækingsret og simple forretningskonti uden trækingsret, folio kaldet, benyttedes såkaldte rentetal, der kunne omsættes efter rentetabeller.

Til morgenens ekspeditioner hørte debitering på kundernes konti af de checks, de havde udskrevet, som dagligt modtoges gennem den såkaldte checkclearing mellem pengeinstitutterne. Her kunne det ske, at en konto blev overtrukket, og at man telefonisk måtte erindre kunden om, at en indbetaling bestemt var ventet. Der var som regel tale om samme personkreds, der tilsyneladende befandt sig i konstant likviditetskriser. De var naturligvis kendt af alle pengeinstitutterne, og checks

fra dem blev ikke uden videre indløst. Ofte ringede man til banken, som den præsenterede check var trukket på, om der var dækning og om man venligst ville reservere beløbet, eller kolleger ringede om vore kunders checks, som de blev præsenteret for.

Det skete også, at vi stillede krav om en kontant indbetaling i dagens løb, hvis vi skulle undlade at lade modtagne checks gå retur med påtegningen: »Afvist. Dækning mangler«. Så kom de spændende lige før, eller måske endda efter den elastiske lukketid, med alt, hvad de havde kunnet skrabe sammen af sedler og småmønt. Manglede der så stadig lidt, kunne en af direktørerne aflæse eller udsætte checkreturneringen, måske med en eller anden leverance af forbrugsvarer eller ydelser, sparekassen havde behov for.

Renteniveauet var lavt. Jeg mener at erindre at have tilskrevet indskudsrenter på under en procent på opsigelse og udlånsrenter på to til toenhalf procent - mod første pant i ejendom, forstås. Smalhals var der mange steder. Det forekom, at lån kun ydedes, hvis låntager kunne give os transport i kommende indtægter. Af transporterne fremgik, hvor utroligt lavt indtægtsniveauet var især for mindre bemidlede. For en daglig mælketur fra fire/fem-tiden om morgenen til henimod, ja ofte over middag, modtog mælkekuskene, der oftest var småhusmænd, beløb fra mejerierne på såvidt erindres så lidt som 1200/1300 kr. for et helt år. For to heste og en mand. En elendig timeløn, men ofte deres eneste mulighed for at skaffe kontanter. Til sammenligning tjente en lærer på landet jo heller ikke mere end knap et par hundrede om måneden.

Elevlønnen var som nævnt 50 kr. om måneden det første år, 75 det andet, 100 det tredje og endelig for

sidste halv år 125 kr. Det skal sammenlignes med, at kassereren modtog 425 kr, den noget yngre bogholder 375 og assistenterne godt et par hundrede. Direktørerne fik 1000 kr. hver. Der var ikke nogen større hemmelighed om lønningerne, for enhver kunne erhverve sig årets skattebog, der studeredes ivrigt ved udgivelsen. Skatten oversteg næppe heller 12%, så der var i hvert fald i den øvre ende af indtægtskalaen basis for en vis opsparing.

Sparekassens tekniske hjælpemidler var til at overse. Vi havde kun 2 eller 3 regnemaskiner, foruden en såkaldt svinger til multiplikation og division. Mens Morsø Bank allerede havde elektriske maskiner, måtte vi nøjes med håndbetjente Addo-X'er. I overarbejdstiden, hvor alle arbejdede med samme opgaver, kontoafslutning og overførsel til såkaldte uddragslister, var det derfor nødvendigt, at nogle talte kolonnerne sammen i hovedet.

De store kontoblade i de tunge protokoller indeholdt følgende seks lodret afgrænsede rubrikker: Dato, tekst, indskud, uddrag, tilskr. rente og saldo. Ved statusopgørelsen blev der på hver konto tværs over alle rubrikkerne slået enkeltstreg under den sidste transaktion og på næste linie en afsluttende dobbelstreg. Så taltes der sammen, indskud, uddrag og renter hver for sig, og ny saldo beregnedes samtidig med, at man stemte af med gammel saldo. Når man havde talt sammen fra oven, skulle der kontroltælles nedenfra og op. Hvor mange tusinde konti, vi måtte igennem, husker jeg ikke, men det var utroligt mange. Når så denne talgymnastik var færdig, overførtes de enkelte rubrikkers sluttal i hånden med blæk og med angivelse af kontonummeret til uddragslisterne. Her kunne sammentællingerne begynde igen, så man til sidst endte med at have totalbeløbene for samtlige kontis bevægelser i årets løb,

herunder også de totale rentetilskrivninger og indeståender. Der brugtes regnestrimler i bundter og taltes i hovedet, til man var ganske ør i knolden. Summerne noteredes i første omgang med blyant. Derefter byttedes lister med kolleger, der talte efter og trak godkendt resultat op med blæk. Det gav talfærdighed, og minsandten om vi ikke i tilgift også på handelsskolen havde timer i talfærdighed. Kolonne efter kolonne, opad og nedad. Tænk, hvilken forenkling elektronikken har betydet!

Iøvrigt var sparekassernes forretningsområder dengang begrænsede, og indskudsmidlernes placering undergivet kraftige restriktioner, såsom investering i obligationer og udlån mod pant i fast ejendom. Kun i begrænset omfang kunne der udlånes midler til anden finansiering,

og da oftest mod håndpant i værdier eller kaution fra bemidlede.

Finansieringen af erhvervslivets daglige forretninger var stort set forbeholdt bankerne, og det var først i tresserne og halvfjerdserne, at sparekassernes adgang til disse områder liberaliseredes. Deltagelsen i dette mere givtige, men også risikofyldte marked blev imidlertid skæbnesvanger for del sparekasser og flere mistede selvstændigheden, mens til gengæld andres ledelser forstod at drage nytte af friheden til indtjeningsforbedring og konsolidering. Det sidste er jo udpræget tilfældet med »Morsø Sparekasse«, som man i dag mere mundret benævner den store sparekasse på Kirketorvet.

Var arbejdet så det, jeg havde forestillet mig? Eller havde jeg mon i det hele taget haft klare forestillin-

ger og forventninger? Efter mange års skolegang var det selvfølgelig interessant at gå i gang med noget konkret - endog i byen, hvor man traf mange flere og mere forskellige mennesker end hjemme på landet.

På arbejdspladsen var kommunikationen personalet imellem begrænset, og samtaler om andet og mere end selve arbejdet var sjældne. Der **var** en tydelig lagdeling og stor afstand især naturligvis til direktørerne, som personalet end ikke var De's med, men tiltalte i tredje person: »Der er telefon til Direktøren« o.s.v. Selvom seniordirektøren var en ældre forhenværende selvstændig købmand, der virkede jovial og venlig, var samtaler med ham om

Sparekassens lokale set mod nord og øst - Algade-enden, 1927.

andet, end hvad der udsprang af arbejdet, sjældne. Selvfølgelig er der grænser for, hvor interessant kommunikation med sytten-attenårige er for erfarne, og måske har også egen tilbageholdenhed bidraget til den reserverte atmosfære.

Det kunne dog hænde, at der ved dagens begyndelse blev tid til sammen med kassereren at få et glimt af gadelivet og bemærke sig, med hvilken verve f.eks. stedets politimester hilste og blev hilst, når han til fods begav sig på arbejde. Eller dommeren, der ofte optrådte i jaket og sribede bukser med bowlerhat. Jo, hattene blev ind imellem svinget fra hoved- til næsten knæhøjde. Og en så skelsættende begivenhed som de tyske troppers indmarch i Danmark den 9. april 1940 blødgjorde også for en kortere stund den lidt stive atmosfære.

En mindre, godartet skærmydsel mellem de helt unge og de lidt ældre frøkener kunne også opstå. I dagens løb kunne luften i lokalerne med mange kunder især i opvarmings-sæsonen i regn og sne naturligvis blive noget beklumret. Højt oppe i ydervæggen ud mod kirketorvet var der en ventilationsåbning, hvis lem dirigeredes med en kæde ved elevens plads. Hvis den åbnedes forsigtigt, så ingen hørte det, var der som regel ingen, der uden videre generedes af de svage friske luftninger. Når man stod ved journalpulten på den modsatte væg, kunne man imidlertid se lyset gennem ventilen, og især det svage køn, der efter elevernes opfattelse havde svært ved at skelne mellem frisk luft og træk, tålte ikke ret gerne synet af den åbne ventil. »Uf, hvor det trækker - jeg tænkte nok den stod åben«, og bang, så blev der lukket. Så gjaldt det om få den listet op igen, så der kunne komme lidt luftudskiftning, indtil nogen igen kunne se, at det trak.

Fra min skoletid havde jeg tillagt mig den vane, at alt skulle gå hurtigt. Vanen var udsprunget af en god

portion magelighed og en altid iboende utålmodighed med at få ked-sommelige opgaver overstået i en fart eller metoderne forenklet, så man ikke fik følelsen af energispild. Nok er det en selvfølge, at der i alt begynderarbejde må forekomme eksercitslignende gentagelser med henblik på oparbejdning af rutine. Men der **var** nu meget dræbende kedsommelig talakrobatik!

Derfor kunne jeg slet ikke fatte, at alle i sparekassen ikke stod på hovedet for finde ud af, hvordan man kunne effektivisere og rationalisere. På handelsskolen lærte vi slet ikke det gamle protokolsystem, men undervistes i en bogføringsmetode, hvor man ved gennemskrivning fik både konto og journal ført på en gang, hvor man i Sparekassen holdt fast ved dobbeltarbejdet med de gode gamle faste protokoller og særskilt journal. Jeg var uforsigtig nok til engang at spørge yngstedirektøren, om man da ikke kunne ophøje regnestrimlerne til uddraglister? Overvejelser om den slags hørte imidlertid ikke til elevarbejdet, var det knappe og meget bestemte svar. Træer skulle således nok gro, men ikke ind i himlen. Og heller ikke lige med det samme.

Kønnenes ligestilling var heller ikke opfundet endnu. Nok havde vi som nævnt to kvindelige assistenter, men begge var ugifte og derfor selvforsørgende, og det fandtes acceptabelt. Da den yngste, men dog i tredive, giftede sig og således for søgedes, måtte hun vige pladsen.

Sparekassen havde længe lidt af pladsmangel, og i begyndelsen af fyrrerne påbegyndtes opførelsen af en ny sparekassebygning på den modsatte side af torvet. Eftersom jeg nåede at arbejde i den et halvt års tid, må den være taget i brug i slutningen af 1941. Jeg kan fortsat præsentere mig som den første, der har siddet ved et skrivebord i den bygning, der nu rummer Morsø

Sparekasse. Forklaringen er, at man som forberedelse til den senere flytning af alle aktiviteterne, i første omgang tog den nye boks i brug. Det medførte, at en enkelt medarbejder måtte tage arbejde med sig over på anden side af torvet for at kunne ekspedere boks-kunder. Det blev jeg den første til, og det varede iøvrigt ikke særligt længe.

I vinterens løb modtog jeg underretning om, at Majestæten gerne så mig i sin tjeneste fra den 2. maj 1942, og min elevtid afsluttedes derfor 30. april. Det var dengang ikke helt usædvanligt, at pengeinstitutter gav deres medarbejdere halv løn under i hvert fald en del af militærtjenesten, naturligvis under forudsætning af, at medarbejderen vendte tilbage. Jeg har ind imellem ærgret mig en smule over, at jeg spillede mine kort dårligt og ikke fik klarlagt, **om** man nu også var interesseret i min tilbagevenden. Da jeg nemlig **havde** besluttet mig til at udvide min horisont udenfor øen, fandt jeg det rimeligst at orientere herom. Og jeg modtog da også et kontant beløb, men en egentlig tilkendegivelse spillede jeg mig selv af hænde.

Set i bakspejlet var uddannelses-tiden af begrænset interesse, men jeg fandt senere, at den ved overbygning og efteruddannelse var et solidt grundlag, som kunne føre og også førte til særdeles interessante opgaver senere i livet, hvor der kunne drages megen nytte af den tilegnede talekvilibrisme.

D.U.I.'s mandolin-orkester, 1930'erne. Bagerst fra venstre: Knud Larsen, Christa og Grethe Christensen, Hartvig Johnsen, Erling Jepsen, Armand Poulsen. Midt: Inga?, ?, Else Hansen, Helge Olsen, ?, Lith Brændstrup, Edith Jensen. Forrest: ?, Walther Andersen, Ove Knudstrup, Helge Andersen.

Vejerslev konfirmander i foråret 1952 hos pastor John Heinsen. Kan nogen hjælpe arkivet med navne?

Beretning fra De slesvigske Krige

Ved J. W. Møller

Skomager J. C. Møller med hustruen Fanny. J. C. Møller bærer erindringsmedaljen for deltagelse i krigen 1848-50 med Frederik d. Syvende. Medaljen blev indstiftet 1876.

Deel af Sangene der foredroges, er mig jo bekente - og foruden at være Deeltager ved Festen fik Du jo Leilighed til at bese Byen og lit af dens Omgivelser, saa jeg kan got forstaa at det var en deilig Tour, saa jeg er temmelig vis paa, at Du har intet imod at gøre det igæn.

Du skrev lille Eiler, at Du nok kunne ønske at vide lit om mine Krigsbegivenheder. Ja det vil jeg meget gærne, men disse er ogsaa smaa, det vil du sige, jeg har da gjort min Pligt, hvortil jeg blev kommanderet, for der gaar det jo paa Kommando. Nu vil jeg altsaa begynde med Begyndelsen, og denne lyder som følger: I Krigsaaret 1848 deltog jeg ikke, hvorfor de forskaaenede mig dette Aar, dertil har jeg intet Kænskab. I Aaret 1849 først i Marts Maaned meldte jeg mig til at gøre Tjeneste i den danske Marine som Frivillig, og hertil blev jeg antaget. Den gang var jeg i Lære og var følgelig i Aalborg, jeg var den gang 19 1/2 Aar, og mødte strax efter i København den Gang på Gammelholm, der var den gang ingen Logiskibe. Og modtog derfra Ordre til at give Møde til Arbeide paa Nyholm ved Skibenes Tiltak-

Blandt medaljer og emblemer i Museets Nykøbing-udstilling ligger et for Våbenbrødrene. Den har tilhørt Jørgen Christian Møller, der fra 1865 var skomagermester i Algade 27 i Nykøbing. Han blev født i Aalborg 15. september 1829 i Aalborg som søn af navigationslærer Jørgen Møller og hustru Anna Jensdatter.

J. C. Møller blev af sin samtid beskrevet som jovial og afholdt, han havde et godt helbred og „et ualmindelig strålende humør“. Han var meget uadvendt - og bl.a. kasserer i Håndværkerforeningen i over 20 år. Han var ogsaa kongetro - og meget fædrelandssindet. Om baggrunden for at han var våbenbroder, berettede han i et brev til barnebarnet i 1903. Det følger her.

Søndags Tidsfordriv d 1-11-03
Nykøbing, Jyll. d. 30. Oktober 1903
Min kære Eiler!

Jeg vil da her bringe Dig megen Tak for dit Brev, og Du bør vide, at Du glædede mig derved. Det blev jo en Glæde for mig at se, at Du har været Deeltager i Sangstævnet i Aalborg, hvor dette jo foregik meget fornøiligt, og var jo en dejlig Nydelse. Sangen er jo deilig, ja der var jo som Du jo ved, ogsaa Deltagere fra vor Skole tillige med deres Lærer tilstede ved Sangfesten. Nu er det jo om at gøre og uddanne sig bedre deri, for siden at kunne deltage i noget lignende og bedre, det er jo endnu noget nyt, men der vil jo nok blive arbeidet videre i denne Sag. Ja, jeg var Medlem i Sangforeningen her til mit 60 tyvende Aar, først da holdt jeg op, saa efter mit Skønd er Sangen en deilig Nydelse, og Du boede jo hos pæne Folk. En

ling, hvilket følgelig blev udført af faste og befarne Matroser samt af kænte Søartillerister. Og saa blev Skibene omsider færdige til at stikke i Søen, og iblant disse blev Fregatten Havfruen det Skib, jeg kom Ombord i og mødte der Ombord d. 8te Marts 1849, og gjorde Tjeneste der Ombord til i August s.a.

Vi gjorde i denne tid ingen egentlig Afære, vi Seilede herfra til de tykke Farvande og gik ind ved Ekernsund og kom strax i Kamp med deres Landbatterier, hvoraf vi demolerede to, men til gængæld blev beskut langskibs af et, og led derved ikke saa liden Skade paa Takelage og andet og mistede en Mand der blev skudt. Men saa kom vore Kanonbaade og understøttede og det hjalp, saa blev dette Batteri bragt til Taushed, og saa maatte vi med den Skade vi havde lit trække os tilbage til Sønderborg, og begrave den Mand der blev skudt. Løitnanten, der havde Kommando for paa Bakken, som det benævnes til Skibs, siger netop til ham, der blev skudt: „Kryb ikke i Skjul Manne“, saadant siges ombord til Folket, det vil sige Mandskabet, men han adlød ikke Ordren. Han krøb i Skjul ved Fokkemasten, dette er den forreste Mast i en Fregat, men fik desuagtet en Kugle, der slog det halve af hans Hoved, saa han falt baglæns til Dæk uden at sige et Ord. Tydskerne var meget hældige, de Skød vort Varpetov over 2 Gange,

saa vi rullede hen af Dækket, men saa da Kanonbaadene kom blev der Taushed, og vi maatte Retirere, som jeg har sagt til Sønderborg.

I de Baade der kom os til Hjælp var en Mand, der boer her i Byen, han hedder Fr. Breum. Jeg siger saa tit, naar jeg ser ham: »Du er nok min Redningsmand«. Da vi saa havde Begravet den skutte, Mand gik vi til de Prøisiske Havne for der at Blokere deres Havne, og optage Priser og føre disse til København, hvilket ikke skedte saa sjældent. Og saa kom, da Efteraaret begynte, Fregatten hjem og en deel af os med, og dermed endte min Krigstjeneste for dette Aar. Saa kom 1850, og i dette Aar blev jeg fri for Krigstjeneste, og Vinteren imellem 49 og 50 blev jeg Svend.

I Aaret 1861 gjorde jeg tjeneste ombord i Fregatten Niels Juul, der var Dampfregat, dette var som Stillingsmand. Dette Togt varede 35 Uger, derfor modtog jeg 400 dengang Daler. Men saa kom Aar 1864 atter et Krigsaar, og der stod jeg maaske vanskelig i Rollen, skønt jeg dengang allerede for længst var gift, og om Krigen havde blevet fortsat, jeg muligen var blevet udkommanderet for mig selv, og da jeg aldrig havde lit af Kanonfeber, besluttede jeg igen at gaa med som Stillingsmand, og kom Ombord i Lineskibet Frederik d. 6te - i grunden et gammelt brystfalden Skib. Vi var med samtlige alle Mand 724

ombord, og gik med dette til Sønderborg, hvor vi ankom d. 16. April 1864. Og der laa vi uden at udrette noget, imedens de toge Dybbøl og Als, men mod en saadan Landaffære kunde vi intet udrette, der var måske andre mindre Skibe, der vanskelig gjorde deres Pligt.

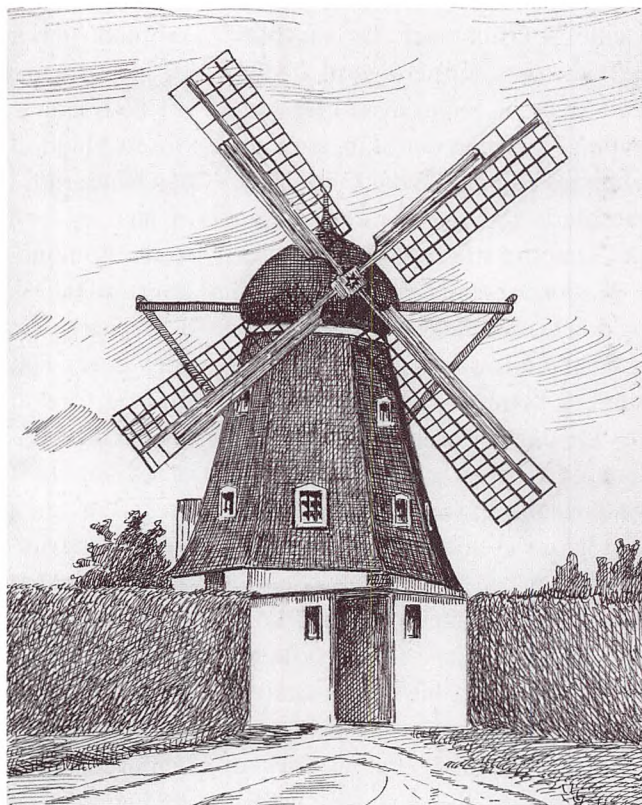
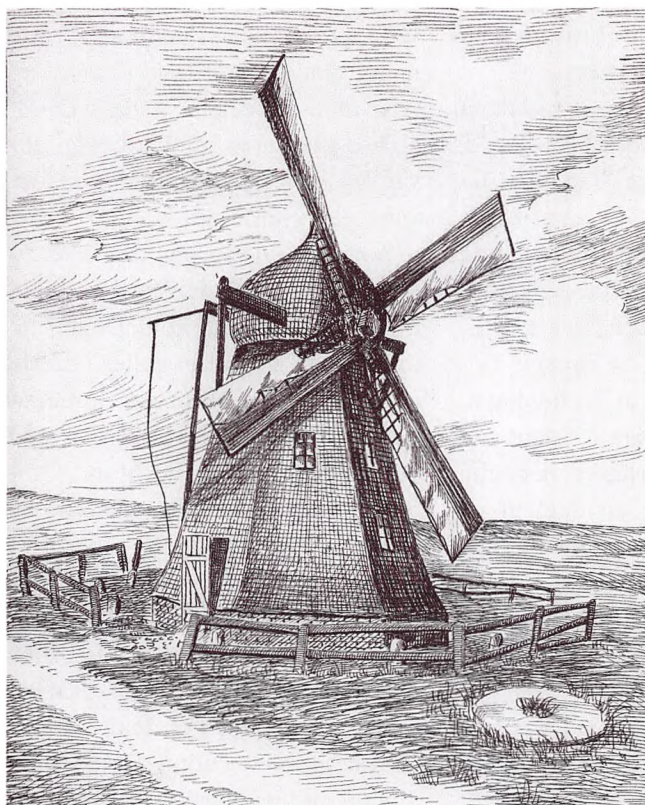
Kort sagt vi saa paa det hele, og kunne kun give Husly for nogle Flygtninge, og saa kom Dagen de toge Als og kunne ei heller udrette andet, end at vi modtog en mengde Tropper, der forlod Als, med vore egne var vi 3500 Mand Ombord, saa det fylte got og sultne og trætte var de. Med denne Last gik vi til Faaborg, hvor vi udskibede dem, og hvorhen de kom, derom fortæller Historien intet. Saa derefter blev der jo Vaabenhvile, og saa gik Frederik d. 6te Hjem. For denne Historie fik jeg 400 endnu Daler, men disse tjente jeg dyr nok, i denne tid skedte saa meget.

Se nu min kære lille Eiler, tror Du nu, at jeg mulig har glemt noget, lad mig det da vide, for Du har maaske nok fulgt med i Krigsbegivenhederne, da det er inderligt skønt, jo ogsaa nyttigt at følge med i det som passerer af Værd. Se saa min Eiler, hils nu Moder og Fader, Broder Carl H. Du skriver vel af og til. Fra Tante m.v. og selv kære Eiler bringer vi vor bedste hilsen.

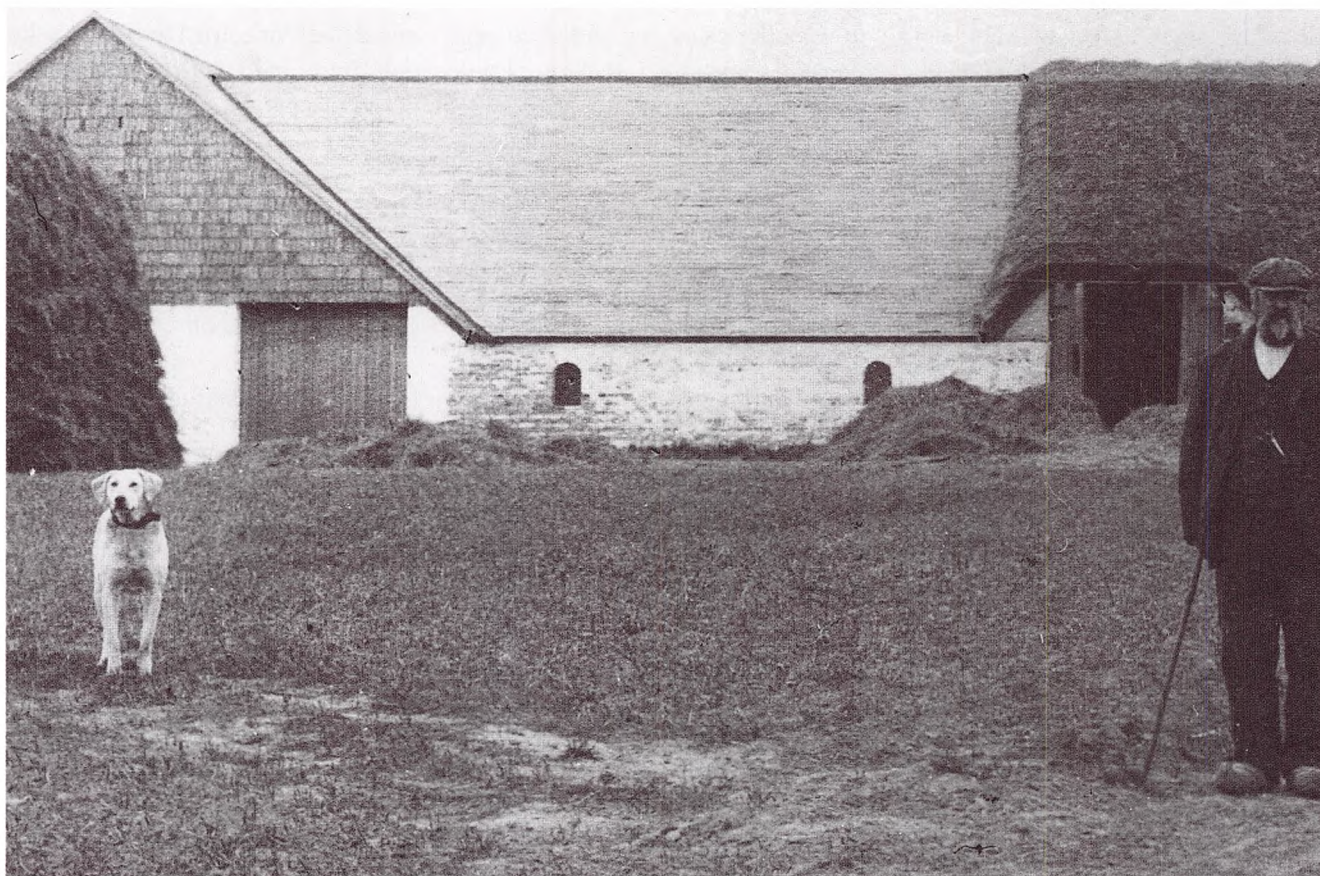
Din hengv. Bedstefader
Jørg. C. Møller

<p>J. C. Møllers skrift. Et udsnit af liste over hans søskende - her hans egne data. Han døde 19. maj 1917. Hans hustru Fanny 19. oktober 1942.</p>	<p>1849 16. Septembe fødte vor Søn Jørg. Carl's Van Møller. Firdt i den Stormagars i Middelburg. Gift der med Julefru Hine Marsi Pijerreguar, deraf blev 7 Børn, blandt de 6 ere Peder, i den Stormagars Modet, og derefter gift i gaa med Poulken i Middelburg, og Poulken var lit Skibstjener i den Stormagars i den Aar, og blev efter Landmand, og senere gift i gaa med Dammig. Emmil. Jørg. Møller var Skibstjener i begge de Schlesvigske Krige, og kom i Maximus Høies Skib.</p>
---	--

Til venstre Søndre Mølle i Karby, til højre Torp Mølle. Begge møller er tegnet af Karl Knudsen i 1934.

„Kalundborg“ i Vejerslev o. 1905. Midt i billedet står gårdens ejer fra 1902, Peder Chr. Nielsen. Han var entreprenør, og blev også kaldt „æ drænmester“ eller „engvander“.

Karl Knudsen tegnede i 1936 denne gård. Kan nogen læser genkende stedet, vil arkivet gerne vide, hvor gården ligger. Også om tegneren søges oplysninger.

Morsø Dagblad

– og mændene bag det

Af Børge Jensen

I min artikel i Jul på Mors 1998 »Henrik Fog - en politisk redaktør« påviste jeg, at Henrik Fog i årene efter 1880 ved stor dygtighed, flid og personlige afsavn formåede at genoplive Morsø Folkeblad og gøre det til en læseværdig avis med skarpe holdninger. Fog stod helt på Venstres side og bekæmpede af al magt partiet Højre. Fra 1885 skærpedes kampen mellem Højre og Venstre, idet regeringen Estrup gennem provisoriske love, d.v.s. midlertidige love, trodsede venstreflertallet i Folketinget. Som det også fremgik af nævnte artikel, var Venstre imidlertid et parti i splid med sig selv. I 1881 deltog Fog således selv i valgkampen på Møn mod sin gamle ven, øens ukronede konge, højskoleforstander Frede Bojsen fra Rødkilde. Det var en situation, der ofte blev gentaget i de følgende års landspolitik. En højrekandidat kæmpede ikke mod een

venstremand men mod to, ja ofte var det de to venstrekandidater, der kæmpede om sejren og mandatet.

Venstreflertallet lededes i disse år af lærer Chresten Berg, der allerede i 1881 i Folketinget havde indvarslet »visnepolitikken« med ordene: »Landets Vel kræver af dette Folketing, at det lader alting visne i Hænderne paa et Ministerium, der trods den almindelige Valgret«. Men hvad kunne man stille op mod en regering, der gang på gang trodsede den almindelige valgret? Og det på en tid, hvor det danske samfund gennemgik en rivende udvikling både økonomisk, socialt og politisk. Et stort mindretal i Venstre indså efterhånden, at reformer var nødvendige, også for at dæmme op for den hastigt voksende arbejderbevægelse, der i stigende grad sluttede op om Socialdemokratiet. Denne fløj kaldtes »de moderate«, altså de mådeholdne, i modsætning til Bergs »radikale«. De moderates ledere var førnævnte Frede Bojsen og Niels Neergaard, og de foretrak betegnelsen Det forhandlende Venstre. I en tale i Folketinget i 1890 pegede Bojsen på det middel, der var nødvendigt, hvis man ville kvæle det provisoriske ukrudt i væksten. Midlet var: »Arbejdet fra

neden af, det er arbejdet for de økonomiske og sociale reformer«.

Disse tanker blev hurtigt omsat til praktisk politik gennem love om fattig- og aldersunderstøttelse i 1891 og om statsanerkendte og dermed statsstøttede sygekasser i 1892. Disse vigtige sociale love blev altså ikke gennemført af venstreflertallet og Socialdemokratiet men af Højre og Det forhandlende Venstre! Forhandlingspolitikken kulminerede med det store forlig i 1894, som vel førte til den konservative Estrups afgang, men som også indbar, at de moderate måtte godkende dele af provisorielovgivningen. På Mors mærkedes kampen til fulde, for øens folketingsmand Chresten Ravn havde været de moderates hovedforhandler ved de nævnte love. Venstres flertal lededes efter Bergs død i 1891 af I. C. Christensen under navnet Venstre-reformpartiet. Henrik Fog angreb i Morsø Folkeblad skarpt Ravns forræderi, og forligene betød, at Ravn ved valgene i 1892 og 1895 fik modkandidater fra Venstre-reformpartiet. Han genvandt sit mandat sikkert ved første valg, men i 1895 gik det galt.

Morsø ny Dagblad

På denne tid var der to aviser på Mors: den konservative Morsø Avis fra 1855 og venstreavisen Morsø Folkeblad fra 1877. Denne avis blev under Fogs ledelse hurtigt så stærk, at Skive Folkeblad fra 2. oktober 1880 til april 1882 blev trykt i Nykø

Niels Hansen (1844-1930), gårdejer i Tøving, var formand for Morsø Folkeblad 1894-95 og for Morsø Dagblad 1895-1908. Fra 1900 til 1927 var han formand for Morsø Frimenighed.

bing og redigeret af Fog. Trykkeriets faktor Marius Jensen flyttede 1882 til Skive, hvor han nu udgav Skive Folkeblad, som fra 1890 til 1902 var et moderat ventrebland. Marius Jensen og mændene bag ham var nu så stærke, at de 1. januar 1895 udsendte et aflæggerblad af Skive Folkeblad under navnet Morsø ny Dagblad. For de moderate på Mors var det en midlertidig løsning, for på længere sigt måtte målet være et selvstændigt blad. Den nye avis udkom 6 gange om ugen med Skive Folkeblads redaktør som ansvarshavende og med landinspektør Poulsen, Nykøbing, som lokalredaktør. Ifølge Morsø Avis var Morsø Folkeblad selv skyld i det nye blad, fordi Folkebladet under Fogs ledelse var »gledet saa langt ud i den yderste Radikalisme, at det af besindige Venstremænd er anset for nødvendigt at stifte et nyt moderat Blad her på Øen«.

Hvad de »besindige venstremænd« ville med deres nye dagblad fremgik af en redaktionel artikel i nr. 1: »Morsø ny Dagblad er et moderat Venstreblad og vil arbejde for

sund og maadeholden Venstrepolitik«, og det ville derfor støtte genvalg af Ravn. Med tydelig adresse til Folkebladet og redaktør Fog hed det videre: »Politiske Deklamationsnumre ynder vi ikke og vil derfor ikke deltage i den radikal-socialistiske Væddestrid om, hvem der kan give de største Løfter og stille sig mest tapre an. Vi har Afmagt for en Politik, som kun bestaar i Fraser og store Ord«.

Morsø ny Dagblad var en stor avis med 5-6 spalter på 4 sider, og det lykkedes i den første måned at fylde en hel side med lokale annoncer. Ved valget i april 1895 støttede Folkebladet den nye kandidat gård-ejer Niels Markvorsen, og Dagbladet talte Ravns sag. Han kunne samle 400 tilhørere i Håndværkerforeningen, men Markvorsen samlede i Galtrup 800 »Radikale og Socialister«, som Dagbladet skrev. Skivekredsen havde en stærk moderat kandidat i J. P. Dalsgaard, der blev valgt ved kåring, d.v.s. uden modkandidat, mens Ravn på Mors kun fik 963 stemmer mod Mark-

Ringsgade under oversvømmelsen i 1895. Til venstre ses Morsø Dagblads kontor og bogtrykkeri i »Løvehuset«. Dette særprægede hus, idag i fint restaureret stand, blev opført af restauratør J. C. Møller i 1890.

vorsens 1394. Lærer Chresten Ravn havde været valgt på Mors siden 1879, men nu var det slut, skønt Ravn sikkert havde fået en del stemmer fra Højre, som ikke opstillede.

Begge venstrekandidater havde haft et dagblad bag sig i valgkampen, men det hjalp ikke Ravn, at Morsø ny Dagblad skildrede Det forhandlende Venstre som det parti, der havde gjort mest for småkårsfolk, f.eks. ved nedsættelse af tolden på sukker og petroleum og ved fattigloven, alderdomsloven og sygekasseloven, mens »det netop er de Radikale, der har givet Smaakaarsfolk Stene for Brød«. I maj og begyndelsen af juni svandt det lokale stof ind, nogle dage bragte avisen kun telefonlisten - og den fyldte ikke ret meget! Var man ved at køre

Dette ungdomsbillede af sagfører Ovesen kan dateres ret nøje, da Asta Teilmann & Co. kun havde atelier i Nykøbing 1898-1900.

træt efter valgnederlaget? Ingenlunde. Den 14. juni stod følgende at læse under overskriften »Glædelig Nyhed«: »En Kreds af Øens mest indflydelsesrige moderate Venstre- og Højremænd har nogen Tid arbejdet paa at skaffe Øen et helt udstedligt Blad. Paa et 11. Juni afholdt Møde vedtog man, om muligt allerede til 1. Juli at anlægge et Trykkeri her i Byen og til Bladets Redaktør antage en Mand, der udelukkende kan ofre sig for Bladet«. Meddelelsen var underskrevet »Det moderate Venstres og Højres Bladudvalg paa Mors«. Det var næppe rart for redaktør Andreas Nielsen på Morsø Avis at se Højres navn brugt, for det nye blad måtte også være en trussel mod Morsø Avis.

Morsø Dagblad

Kun godt to uger senere udkom første nummer, trykt i Nykøbing med Valdemar Ditzel som redaktør. Bladets navn blev Morsø Dagblad. Dets politiske linie var naturligvis uændret, og Ditzel fastslog i en stor artikel, at bladet ville være placeret mellem yderpartierne Højre og Venstre-reformpartiet og derfor ville støtte det parti, »der ad Forhandlingens besværlige Veje vil søge at give de af Tidens Fremskridtstanker, der dertil er modne, Lovkraft«. At Morsø Dagblad først blev startet efter de moderates kullination, skyldes uden tvivl en udbredt utilfredshed med redaktør Fog. Men hvem var da de venstre-folk, som på en tid, hvor de mode-

rate var svækket, havde midler og kræfter til at tage kampen op?

Udgiverne var A/S Morsø Dagblad, som holdt sin første generalforsamling 28. juni. Det er bemærkelsesværdigt, at bestyrelsen udelukkende kom til at bestå af landboere, nemlig otte gårdejere samt fabrikant Andreas Vestergaard, Frøslev. Formand blev Niels Hansen, Tøving, og næstformand Th. Dalgaard, Tødsø. Det var et interessant formandsvalg, for Niels Hansen havde i 1894-95 været formand for Morsø Folkeblad, men var kommet i mindretal over for Fogs tilhængere. Han var en kendt og meget respekteret mand på Mors. I 1898 afløste han Ravn som de moderates folketingskandidat, men heller ikke han kunne besejre Niels Markvorsen.

Det var et fornemt blad, der den 1. juli så dagens lys i trykkeriet Haven nr. 2, i dag bedre kendt som Løvehuset. Læserne må have spærret øjnene op, for mage til avis havde man da aldrig set. Morsø Dagblads teknik var faktisk langt forud for sin tid, idet avisen helt igennem var trykt med latinske bogstaver, altså nøjagtig som aviserne i dag. Det var dog for galt, og læserne reagerede. Den skrift var sandelig for svær at læse, især for ældre! Og hvad med føljetonen? Jo, en sådan bragte Dagbladet allerede fra det første nummer: »Forvist til Sibirien« af grev Leo Tolstoy.

Allerede den 26. juli bragte Dagbladet en ny sensation: et fotografi. Pressehistorisk set var det helt usædvanligt, at et lille nyetableret trykkeri kunne bringe fotografier i en avis. Det var et billede af tidens mest populære cirkusdirektør baron Knuth. Som navnet viser, var

han adelig, og det var i sig selv et godt trækplaster, men hans cirkus var absolut den tids bedste cirkus. Som Dagbladet havde baron Knuth sans for reklame. I de seks dage, han var i Nykøbing, gav han en gratis forestilling for kommuneskolens og asyllets børn - og de jublede! Fra august måned lovede man flere billeder af personer, der maatte interessere læserne, og det skete da også jævnligt i den følgende tid.

Ugerne før udsendelsen af Morsø Dagblad må have været hektiske. Man skulle skaffe en redaktør, en bogtrykker, et lokale og et trykkeri med den mest moderne teknik. Men på grund af modstanden mod den ulæselige skrift udskiftede bladet allerede fra midten af august den nye skrift med »de kendte danske«. Egentlig en fantastisk situation, for »de kendte danske« var jo den tyske (gotiske) skrift. Derefter brugtes den moderne latinske skrift kun i annoncer og i føljetonen. Disse forhold samt teknikken til at bringe fotos viser, at der stod en betydelig kapital bag den nye avis. Men annoncerne gav godt, to sider lokale annoncer pr. nummer kunne med garanti mærkes på de to andre aviser. Landspolitikken dækkedes dels gennem stof fra Ritzaus Bureau, dels ved artikler af Chr. Ravn, Frede Bojsen og Niels Neergaard.

Hvad det lokale stof angår, var læserne af Morsø Dagblad ganske godt orienteret. Efterhånden fremkom også indlæg fra læsere, og Henrik Fog skånede ikke konkurrenten. Både han og Ditzel var afholdsmænd og kom bl.a. i en hidsig polemik om, hvorvidt Ditzel ved fællesspisningen efter dyrskuet havde nydt spiritus og derved brudt afholdsløftet. Både Niels Hansen og bladets trykker Anæus Nielsen bevidnede, at Ditzel ikke havde drukket!

De første fotografier i Dagbladet var som nævnt af personer, men i december 1895 fik man chancen for

at bringe aktuelle billeder. Da Nykøbing blev ramt af en stor oversvømmelse, bragte Dagbladet den 16. december det senere så ofte gengivne billede af oversvømmelsen i Nygade, og den 19. fulgte det her gengivne fotografi fra Ringsgade, der er det eneste fotografi, der viser Morsø Dagblads redaktion.

Ved generalforsamlingen 8. marts 1897 konstaterede formanden Niels Hansen, at bladet var i stadig fremgang: »Dets Udbredelse er nu saa stor, at Bladet fuldt ud kan svare sig«. Efter et politisk foredrag af redaktør Kofoed, Skive Folkeblad, var der fællesspisning for aktionærer og medarbejdere. »Der herskede den livligste og fornøjeligste Stemning, og Talerne fulgte Slag i Slag«. Tre måneder senere flyttede Morsø Dagblad fra Løvehuset til Algade 1 og fik samtidig ny redaktør. Ditzel flyttede til Slagelse og blev afløst af bladets redaktionssekretær Niels Andersen.

Dagbladets medarbejdere

Morsø Dagblad blev et alsidigt blad. Hurtigt knyttedes en række kendte personer til bladet, som bidrog til at gøre det anderledes end de andre aviser. Landbrugsstof blev behandlet af landbrugs kandidat Niels Jensen, som var lærer ved Morsø Landboskole i Fredsø.¹⁾ Allerede i januar 1895 begyndte han en artikelserie i Morsø ny Dagblad med titlen »Lidt af Studedefningens Historie«. Hver artikel var på 3-5 spalter. I 1897 kom en ny artikelserie af Niels Jensen »Kvægbruget paa Mors«. I samme nummer begyndte højskoleforstander Georg Himmelstrup nogle artikler om Bjørnstjerne Bjørnson, og fra marts kunne nye holdere få en bog i tilgift. De kunne vælge mellem to romaner og »Studedefningens Historie« af N. Jensen, som nu foreslå i bogudgave. Himmelstrup skrev i 1898 et par artikler i anledning af Henrik Ibsens 70-års dag, og det var helt i

bladets ånd at bringe en artikel, der var fremkaldt af Himmelstrups afrejse fra Mors. Skribenten undrede sig over den offentlige tavshed i den anledning.

To mænd skrev mange digte til Morsø Dagblad. Frode Andersen Dal, søn af tidligere højskoleforstander A. Kr. Poulsen Dal, skrev 24. december 1895 »Julens Trøst« til julenummeret, der også bragte en stor flot tegning af en julemand. I 1899 kom »En lille Skattevis« , en aktuell politisk vise. Eftertryk var forbudt! I en enkelt måned april 1901 bragte bladet nedennævnte Morten Jensens digte »Til en Ven« og »Lærken«, Frode Dals »Foraarsvise« samt realskolebestyrer Axel R. Hansens »Vaarkantate«. Senere havde Frode Dal et digt i anledning af Systemskiftet og i 1903 et andet politisk digt »Valgtanker«.

Morten Jensen var sjællænder, men kom i 1863 til Mors, hvor han i 1866 begyndte friskole i Dragstrup. Til Morsø Dagblad var han en flittig bidragyder med digte, som alle kunne forstå: »Tjenestekarlen« om de muligheder der var, når karlen fik sin løn 1. maj, og »Den gamle Degn i Klagerup«, der havde så let ved at beklage sig. Lysere stemning var der i »Den gamle Degn i Gladbjerg« og »Pinsesolen«. Politiske digte klarede Morten Jensen også, f.eks. »Paa Grundlovsdagen«, der var særdeles sangbar på melodien fra »Langt højere Bjerge« (6. juni 1901).

Førnævnte Axel R. Hansen var cand. theol. og leder af den private realskole i årene 1885-1921. Han var en stor elsker og kender af litteratur og teater og skrev undertiden i Morsø Dagblad. I 1899 udkom et usædvanligt nummer i anledning af skolebestyrerinde Anne Dorthea Nyholms 80 års fødselsdag. Det var trykt på glat papir med et meget fint fotografi af fødselaren. Først da Morsø Folkeblad 67 år senere gik over til offsettryk, kunne en avis på

Mors bringe billeder af tilsvarende kvalitet! Halvdelen af forsiden var en hyldest til frk. Nyholm, hvis elever i 1885 var overgået til realskolen. Det var uden tvivl også Axel R. Hansen, der i 1901 forud for Herman Bangs første oplæsningsaften i Nykøbing introducerede ham som »en af de ejendommeligste, sarteste og mest aandfulde Begavelser, som den danske Litteratur ejer«. Derimod omtalte Folkebladet slet ikke Bangs store aften på Bendix Hotel - trods annoncering i bladet!

Eget bladhus

Som nævnt blev Morsø Dagblad udgivet af et aktieselskab. Aktiekapitalen var 2500 kr., men der blev vist aldrig udbetalt udbytte. Af og til lød der dog løfterige ord til aktionærerne, men i første omgang valgte man at købe en byggegrund i Nygade for 4000 kr. I løbet af 1900 slog Dagbladet stadig på, at det havde flere medarbejdere end de andre lokale aviser og derfor var »det alsidigste og bedst underrettede af Byens Blade«. Et noget usædvanligt træk var, at ubemidlede kunne få bladet til halv pris. Til julen 1900 udkom et julenummer på 10 sider med fint tryk på glat papir.

I januar 1901 fortalte annoncer, at sagfører Niels Ovesen nu havde kontor i Nygade »skraas overfor Herredskontoret«, og at Morsø Dagblad fra 19. januar udvidede formatet fra 5 til 6 spalter. I løbet af 1900 var en helt ny bygning blevet opført med tidssvarende trykkeri og nye maskiner, som blev drevet af en gasmotor. Samtidig var redaktør Niels Andersen vendt tilbage efter 1 1/2 års militærtjeneste.

Den 19. januar 1901 udsendtes første nummer fra det nye bladhus, og dagen sluttede derfor med en fest i Håndværkerforeningen for 50 aktionærer, medarbejdere og håndværkerne. Af de mange taler kan nævnes taler for arkitekt Petersen, »Eventyrdigteren« Morten Jensen

og »Bladets juridiske Konsulent, Sagfører Ovesen«. Meget tyder dog på, at Ovesen var mere end juridisk konsulent, men herom senere. Ved festen blev »under megen Jubel afsunget to Sange«. Ikke overraskende havde Axel R. Hansen skrevet den ene »Af Morsø Dagblads Dagbog (et fremmeligt Barns Memoirer, serveret i Nuet af A. R. H.)«.

I september led bladet et tab, idet redaktør Niels Andersen fratrådte og flyttede til København. Samtidig meddelte sagfører Ovesen: »Rent midlertidigt - indtil en ny Redaktør bliver antaget - har jeg efter Opfordring lovet at bære Ansvaret for Redaktionen«, og nederst på side 4 stod nu: »Midlertidigt redigeret af N. Ovesen«. Trods Ovesens løfte blev der ikke ansat nogen ny redaktør, og helt til Morsø Dagblads sidste nummer i 1908 blev det »midlertidigt redigeret af N. Ovesen«.

Som tidligere nævnt var Skive Folkeblad et moderat venstreblad fra 1890 til 1902. Men efter 1902 nærmede det sig I. C. Christensens Venstrereformparti, og det moderate Venstre var nu uden presse i Salling. Denne udvikling i Skive fik følger for Morsø Dagblad. De moderate i Skivekredsen stod stadig stærkt og ville ikke undvære et dagblad. 1. april 1903 fik Skive derfor sit tredje dagblad Skive Dagblad

med helt nyt trykkeri, som kunne trykke 8-spaltede sider. Formentlig har mændene bag Morsø Dagblad indset det uhensigtsmæssige i to trykkerier, som næppe blev udnyttet optimalt. Dertil kom, at Morsø Dagblad gerne ville udsende en 7-spaltet avis. Det nummer, der udkom 25. juni 1903 var trykt i »A/S Morsø Dagblads Trykkeri i Nykøbing«, men fra den 26. udkom Dagbladet i større 7-spaltet format »Trykt i A/S Skive- og Morsø Dagblads Bogtrykkeri i Skive og Nykøbing. Dette Nummer i Trykkeriet i Skive«. Pressehistorikeren Niels Thomsen mener, at »sagfører Ovesen overflyttede Morsø Dagblads teknik og hovedredaktion til Skive«. ²⁾ Hvis dette er rigtigt, har Ovesen været parat til at investere i Skive, men han har så også accepteret, at Morsø Dagblad nu ikke længere var en hovedavis men et aflæggerblad, nøjagtig som Morsø ny Dagblad havde været det i første halvår af 1895.

Niels Thomsen har forsøgt at beregne avisoplagene, men nøjagtige tal foreligger ikke. Han opererer med bruttotal, d.v.s. inklusive frieksemplarer og usolgte eksemplarer. Nedenstående tal er dog meget oplysende og de viser, at Morsø pressemæssigt set var et interessant område. ³⁾

Avisernes bruttooplag i %

Nykøbing:	1901	1913
Morsø Folkeblad (V)	43	73
Morsø Avis (H)	19	11
Morsø Dagblad (M.V.)	38	-
Morsø Social-Demokrat (S)	-	16
Tilsammen	100	100
I tusinde eksemplarer	2.1	4.8
Skive:		
Skive Folkeblad (M.V. / V)	85	85
Skive Avis (H)	15	6
Skive Social-Demokrat (S)	-	9
Tilsammen	100	100
I tusinde eksemplarer	3.3	7.5

En så flot Julemand var en sjældenhed på Mors i 1895. Fra forsiden af Morsø Dagblad 24. december 1895.

Lokalhistorie

Da Morsø Dagblad i 1901 fik nyt trykkeri i eget hus, begyndte det at bringe en række væsentlige artikler om »gamle dage«. Først kom »Billeder fra svundne Tider«. Det var den tidligere nævnte frk. Nyholm, der i 12 artikler gav en fin skildring af Nykøbing o. 1830-1840. ⁴⁾ Næsten samtidig skrev Hans Kr. Hovmøller »Fra de gamle Dage«. På 4½ måned blev bragt 68 artikler. Hovmøller (1839-1911) var alle dage en flittig mand. Da han var flyttet til København, begyndte han på Det kgl. Bibliotek at læse gamle aviser. Under denne læsning fik han den tanke, »at det nok maatte kunne interessere en del af Morsingboerne at se lidt om, hvad der hændte i vore Forældres og Bedsteforældres tid, og hvad der særlig optog dem i deres daglige Liv«. I 1903 fulgte en ny serie »Fra vore Dage« med Morsø Avis som kilde. Og hver uge bragte 2-3 artikler!

Hans Kr. Hovmøller havde som boghandler i Nykøbing i 1882 opfordret pastor Fr. Nygaard til at skrive om de gudelige forsamlinger på Mors. Allerede i 1883 kunne Hovmøller udsende Nygaards bog. I 1902 bragte Morsø Dagblad en artikelserie »De gudelige Forsamlinger paa Mors 1836-1842 og de Mænd, som deltog deri« ved H. Kr. Hovmøller.

Aktuelle begivenheder kunne også fremkalde historiske artikler. Da distriktslæge Andreas Faartoft ikke ønskede genvalg til byrådet i 1903, bragte Morsø Dagblad en stor artikel på forsiden »Tre Generationer i Nykøbing Byraad«. Det var en nyttig oversigt over tre medlemmer af Faartoft-familien - naturligvis illustreret med tre portrætter.

Andre lokalhistoriske artikler kunne nævnes, men sammenfatten-

Tirsdag den 24. December 1895.

Glædelig Jul!

de kan det konstateres, at Morsø Dagblad er den avis på Mors, som har bragt mest lokalhistorisk stof. Det var jo på en tid, hvor der hverken var bibliotek, museum eller arkiv på øen. Der er næppe tvivl om, at læserne satte pris på de historiske artikler.

Morsø Dagblad sælges

I 1905 blev Det radikale Venstre udskilt fra Venstrepartiet. Det var partiets venstrefløj, så det

var rimeligt, at de to andre fløje, eller rettere partier, besindede sig på den nye situation. Det forhandlende Venstre og I. C. Christensens Venstrepartiet nærmede sig nu hinanden, og det samme gjaldt venstrepressen. Medvirkende til denne udvikling var også Socialdemokratiets fortsatte fremgang og fremkomsten af en socialdemokratisk presse. I 1905 begyndte Morsø Social-Demokrat at udkomme, og fire aviser var der ikke plads til på Mors. ⁵⁾

I 1907-1908 foregik intense drøftelser i Morsø Folkeblads bestyrelse, og også i Salling ønskede man en snering af pressen. Resultatet blev, at Morsø Folkeblad købte Morsø Dagblad, og Skive Folkeblad købte Skive Dagblad. I Skive var der ingen problemer, både Folkebladet og Dagbladet gik enstemmigt ind for handelen. Prisen på Skive Dagblad var 6.333,33 kr. Derimod var der stor uenighed i Morsø Folkeblads bestyrelse, flere fandt prisen 24.000 kr. alt for høj. Men ved anden generalforsamling godkendte »en mindre Majoritet« købet. Og det var virkelig en høj pris, der kun kan forklares ved, at Morsø Dagblad havde været en meget hård konkurrent for Folkebladet, hvad oplagstallet fra 1901 jo tydeligt viser.

I en lang afskedsartikel i Morsø Dagblads sidste nummer 29. februar 1908 skrev Niels Ovesen, at Dagbladet ved starten i 1895 havde haft 250 holdere, men nu ved bladets ophør havde 1500. Det var mange, og Folkebladet regnede med, at de i fremtiden ville holde øens eneste venstreavis. Gennem den høje pris fik Morsø Folkeblad et reelt bladmonopol på Mors. Det var ved den lejlighed, at Henrik Fog standsede som redaktør, og at Folkebladet blev andelsselskab.

Niels Ovesens artikel havde undertitlen »De sidste paa Skansen«, en hentydning til, at hans to dagblade var de sidste moderate venstreblade. Artiklen er interessant i flere henseender. Han hævdede, at bladenes opgaver var løst med forligene i 1890'erne. Vælgerne svigtede nu Det forhandlende Venstre, dets blade blev færre og færre, og rigsdagsmedlemmerne listede bort og »satte sig til Bords ved Reformpartiets Kødgryder«. Ovesen skriver videre, at der var uenighed i bladets bestyrelse om fremtiden. Flertallet ville slutte op om I. C. Christensen, mens Ovesen, som

var i mindretal, ønskede en tilnærmelse til Det radikale Venstre. Det var der for Ovesen en meget vigtig grund til: Hans antimilitaristiske holdning. Derimod havde I. C. Christensen forrådt Venstres gamle forsvarspolitik: »Ligestraks Christensen kom til Roret, gik hans Tro udenbords«. Forsvarsbevillinger er farlige, skrev Ovesen videre: »De Millioner, vi anvender til Kanoner og Fæstninger, kan vi ikke faa tilbage«. Ovesen sluttede sin artikel med at rose det samarbejde, der altid havde været i Morsø Dagblads bestyrelse.

Niels Ovesen

I Johan Hindings og Axel R. Hansens »Sange og Viser« (1928) findes en sang på fire vers af Hinding om de tre dagblade på Mors, hvor fjerde vers lyder:

»Yngste Pøde og Skud paa
Stammen

Er ikke altid »blot til Lyst«.

Han og Ovesen de passer sammen
Som Barnet ved sin Moders Bryst.

Af Ydre ganske net og fager,

En Smule bleg, af zart Kulør,

Som Lam paa Politikens Ager

Han græssed' - uden Redaktør!

Da Niels hin unge fra Borgen
drager,

Gamle Hr. Niels han klager,

Væk er min sidste Mand!«

I de tilhørende noter forklares »Niels hin unge« som Niels Ovesen og »gamle Hr. Niels« som Niels Markvorsen. Det giver slet ingen mening. Unge Niels er Niels Andersen, født 1876, og redaktør 12. juni 1897 til 10. maj 1899 og igen 2. januar 1901 til 3. september 1901. Sangen er altså skrevet efter sidste dato og skildrer Ovesen som en svag bladudgiver. Som højremand var Hinding ikke venlig stemt over for Morsø Dagblad. Men »gamle Hr. Niels« fortjener en særlig omtale.

Niels Ovesen (1864-1941) var søn af gårdejer S. A. Ovesen, Morsø

Folkeblads første redaktør. I 1891 begyndte han sagførervirksomhed i Nykøbing og blev en formuende mand. Skønt han ved indvielsen af bladhuset i Nygade 1901 blev kaldt bladets juridiske konsulent, var han mere end det. At han brugte mange penge på bladdrift, kan der ikke være tvivl om. Han var manden bag Morsø Dagblad og Skive Dagblad, og hvad der vist er temmelig ukendt, Thylands Avis, der var et aflæggerblad af Skive Dagblad. Da den gik ind i 1906 efter et år, skrev Morsø Avis, at den næppe ville blive savnet.

I den store bladhandel i 1908 indgik ikke bygningerne i Nygade, for det var ikke Morsø Dagblad men sagfører Ovesen, der den 13. oktober 1900 købte grunden for 4000 kr. kontant. Den 8. november underskrev Ovesen et skadesløsbrev på 20.000 kr. til Spare- og Laanekassen, der foruden sikkerhed i bygningerne fik »første Panteret i en Gasmotor og en Hurtigpresse samt alt til et Trykkeri henhørende Materiel, saaledes som det alt er indkøbt men endnu ikke opstillet på Pladsen«. Det var derfor også Ovesen, der 11. december 1909 solgte ejendommen til bogtrykker Georg Nielsen for 23.400 kr. Sagfører Ovesen var ugift og i flere henseender en ener. Partigænger blev han ikke, og selv om han i en årække (1917-33) blev valgt på Venstres liste til Nykøbing byråd og endda var byens borgmester 1925-29, nægtede han ifølge Morsø Folkeblads redaktør Kristian Jespersen (1928-39) hårdnakket at indmelde sig i partiet. ⁶⁾

Som nævnt blev Morsø Dagblad grundlagt på et tidspunkt, hvor Det forhandlende Venstre havde kulmineret, og det var blandt »de sidste paa Skansen«. Det skyldtes uden tvivl de særlige forhold på Mors, d.v.s. Henrik Fog. Hans skarpe pen og positive holdning til fagbevægelsen i 1890'erne gjorde

ham upopulær i vide kredse. Da Fog i 1898-99 udsendte et venstreblad Skive Venstreblad mod det da moderate Skive Folkeblad, måtte han opgive forsøget. I Salling havde man ikke brug for en avis, der »ligesom dets Moderblad Morsø Folkeblad har været præget af, at det eksisterer af Socialisternes Naade« (Skive Folkeblad).

Det har til alle tider været vanskeligt at udgive dagblade. Først og fremmest er det en meget kapitalkrævende virksomhed, og Morsø Dagblads aktiekapital på 2500 kr. rakte ikke langt. Henrik Fog skaffede det daglige brød gennem sit bogtrykkeri, og man forstår hans bitterhed, når han udtrykte sig således: »Ovesen tjente gode Penge som Sagfører, saa han havde Raad til at ofre noget for sit Blad, jeg skulle leve af Folkebladet«.

Det var vel begrænset, hvor megen tid Ovesen selv brugte på sine aviser, så han havde andre til at lave det daglige arbejde. I den sidste periode havde han noget så usædvanligt som en kvindelig redaktionssekretær! Af Ovesens to Dagblade klarede Skive Dagblad sig dårligst. I 1908 havde det kun 400-500 abonnenter, og det forklarer den lave salgspris. Skive Folkeblad var urørlig. Derimod klarede Morsø Dagblad sig fint, for det havde en solid aktionærkreds og gode medarbejdere bag sig, og teknisk set lå det på et meget højt niveau. Sidst men ikke mindst havde bladet i Niels Ovesen en »juridisk konsulent«, som vel egentlig var datidens bladkonge i Nordvestjylland? Han fortjener at huskes for andet og mere end »Sagfører Niels Ovesens legat«.

»Med pyntelig Karnap min Front jeg pryder« hed det i en sang til Morsø Dagblad 19. januar 1901. Billedet viser bygningen i Nygade efter Georg Nielsens køb i 1909. Den smukke bygning blev ofret for den nuværende p-plads i 1981.

Noter:

- 1) Skolens historie har jeg behandlet i Jul på Mors 1983: »Vækkelse eller kundskaber«.
- 2) Niels Thomsen: »Dagbladskonkurrencen 1870-1970« (1972) s. 744.
- 3) Sst. s. 741.
- 4) Anna Dorthea Nyholms læseværdige skildring er genoptrykt i Jul på Mors 1985.
- 5) Morsø Social-Demokrats første år har jeg behandlet i Jul på Mors 1986: »Den fattiges værner«.
- 6) Kr. Jespersen: »Et liv uden sikkerhedsnet« (1976), s. 168.

De yderste huse i Fjordgade set fra Pumpehuset ved Strandvejen, o. 1940. Strandvejen var endnu en grusvej og udsigten åben mod Havnen.

»Kompagni-huset« i Bryggergade så kaldet, fordi beboerne for o. 140 år siden slog sig sammen - gik i kompagni - og købte det i fællesskab af Kreditforeningen. Et særpræget hus, der fortjener en bedre behandling end det får idag.

Det fine lille hus på hjørnet af Østergade og Bryggergade før det blev misligholdt og i 1999 nedrevet. Skiltet mellem vinduerne bar teksten: »Brugt Tøj modtages og sælges«.

Sadelmager Jacob Hansen fik borgerkab i 1874. I 1875 købte han en grund af købmand Baadsgaard i Havnegade. Her opførte han bygningen, idag Havnegade 7, der ses på billedet fra 1898.

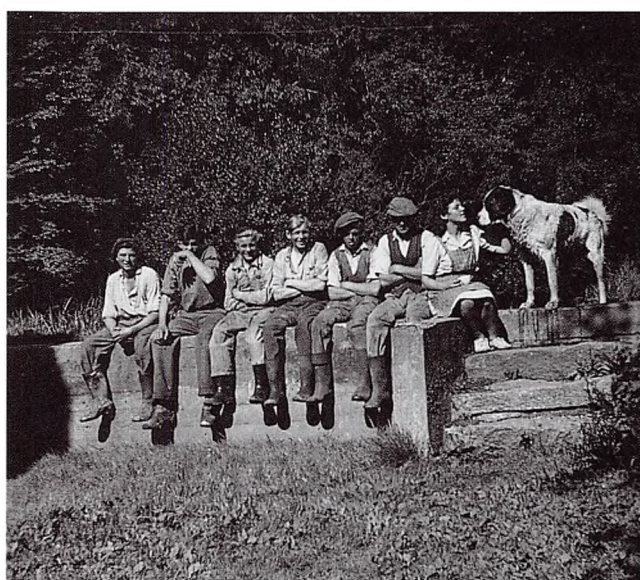

Hus med stråtag og udskud (udbygningen til højre). Hvem kvinden er - eller præcis hvor huset lå - vides ikke, men stedet er Torp o. 1900.

Under de fine mønsterlagte cementtagsten havde Christiane og Cort Jacobsen til huse. De bestyrede postsamlingssted og telefoncentral i Sdr. Dråby, o. 1950.

Gården »Ejstrup« ved Hvidbjerg i 1946-47, da Mariane Ørgaard drev den.

Folkene på »Ejstrup«, 1946. Fra venstre: Chr. Møller, Erik Glintborg, Arne Saaby, Egon Pedersen, Valdemar Mikkelsen, Karl Odgaard og Helga Laursen.

Lidt om min slægts traditioner

Af Karen Gomard

Mit navn er Karen Gomard, født Agerlin. Min far hed Axel August Agerlin og kom til Nykøbing 1908 efter endt militærtjeneste, som sluttede med secondløjtnant. Han var først lærer på Realskolen i nogle år og etablerede sig så som farvehandler med Morsø Farvemølle. I 1929 blev han kordegn. Min mor Johanne Marie, kaldet Hanne - eller »Mo-

Agerlins ejendom Algade 1 med »Morsø Farvemølle«, gartner Overgaards udsalg og Fischers boghandel. Til venstre hjørnet af »Svaneapoteket«.

ster«, var »konditor-datter«, yngste barn i en flok på syv. Min morfar, Jeppe Jensenius Magdalenius (kaldet Lenius) Jepsen, havde overtaget bagerforretningen i Algade 6 efter sin far Nicolai Frederik Jepsen. Min mormor, Anne Christine Hovmand, stammede fra Rødby. Mine morforældre døde, da min mor var en ganske ung pige, og bagerforretningen blev videreført af hendes ældste bror Jørgen Jepsen.

Mine forældre giftede sig i 1919. Jeg er født i 1920, og min bror Jørgen kom i 1927. Vort barndomshjem lå i Algade 1.

Morbror Jørgen og hans konditori var et eventyr for os børn. Jeg var enebarn, til jeg var næsten 7 år, og kom meget hos ham og tante Anna og deres børn, mine kusiner Aase og Ellen.

Bagersvendene boede på et lofts-værelse oven over bageriet, og kl. 04 kom de og bankede på soveværelsesdøren, så morbror kunne give dem nøglen til bageriet. Selv arbejdede min morbror også med, han var meget dygtig og skulle ofte levere store overflødigedshorn eller isanretninger til byens store selskaber. Det kunne også hende, at der

blev ringet ud på aftenen fra Håndværkerforeningen, om han kunne levere et antal flødekager, og så måtte han igang og selv op at aflevere kagerne.

Når jeg legede i gården, kom morbror Jørgen ofte ud på trappestenen og kaldte på mig. Så skulle han sprøjte flødekager, og så fik jeg en flødeskumsrose sprøjtet på håndryggen. Eller jeg skulle slikke isvingen. Jeg har aldrig før eller siden smagt så lækker en flødeis som morbror Jørgens - den var berømt over hele Mors. Jeg husker hans chokoladeopsats for enden af forretningen, og jeg kan formelig smage de lækre lagkager: Othello-, Georgine- og, ikke at forglemme, Sportskagen. Den findes vist i dag kun i konditori »La Glace« i København, og nu koster den 24 kr. pr. stk. imod 25 øre dengang.

I Jepsens gård var der mange børn at lege med. Der var den mellemste datter af manufakturhandler Andersen, Edith, og der var Pus, som boede hos to mostre, hendes forældre var døde. Hun hed i virkeligheden Margrethe. Den ene af mostrene holdt hus, og den anden havde en hatteforretning på den anden side af gaden. Det var ikke altid lige stuerne historier, Pus kunne berette fra pigerne på systuen. Jeg skrev dem ned, men - oh vé - da min mor gjorde hovedrent, fandt hun dem, jeg havde gemt dem i bøgerne i min bogreol. Jeg skammede mig meget! Jeg måtte jo stå skoleret, og mor ville absolut vise det til far. Senere kom endnu en pige i Jepsens gård, Bodil, datter af fotograf Plum, der flyttede ind i havehuset. En dag sad vi piger som ofte før på trappestenen ved siden af bageriet og legede med dukker. På 1. sal havde Hattesen bogtrykkeri. Pludselig kom han farende ned, hvor vi sad og nød solen, og han greb Pus' »skalledukke« og ky-lede den ned i stenbroen. En »skalledukke« var helt af porcelæn

med »hår« og det hele. Vi græd alle sammen - det var rigtig ondt gjort, og Pus løb hylende op til sin moster, som kom ned og gav ham en opsang. Han måtte selvfølgelig erstatte dukken!

I Baghuset boede gartner Hansen og hans kone - hun var sød og mild, og han var rar, men havde et stort temperament. Mor havde gået i klasse med en af deres drenge, de havde 4-5 børn. Fru Hansen filerede mellemlægsservietter, vi fik 12 i bryllupsgave, og mor havde 18. Gartner Hansens have gik parallelt med tante Annas - helt ned til Grønnegade. I den ene ende af tante Annas have var der en hønsegård, og om foråret kom Ellen over og hentede mig, jeg skulle se de små kyllinger, der var både gule og brune. I den fjerneste fløj af baghuset boede vandmand Pedersen, han var i familie med Pus og mostrene. Når det rigtig var sommer, kunne det hænde, at vi fik en rød sodavand at læske os på. Jeg kan se vandmanden for mig komme gående med sin trækvogn med stænger af rå-is.

Vi havde ikke selv badeværelse i Algade 1, så vi - dvs. mor og jeg - fik lov at få et varmt bad hos tante Anna. Så blev vandet sendt op i badeværelset fra de store beholdere i

Konditordøtre og -sønner i Jepsen-familien: Fra venstre Nicolai Frederik, Elisabeth, Margrethe Sofie g. Tonsgaard, Johanne Marie g. Agerlin, Petra Christine g. Hovmand, Marie Sofie g. Krogh og Jørgen Jepsen.

bageriet. Bagefter klippede tante Anna alle mine negle, mens jeg sad på varmeskabet i spisestuen. Der var en stor ovn i restauranten nedenunder, som sendte varme op. Og så kom far og bar mig hjem i et tæppe. Vi havde selv kun et toilet i hjørnet af gangen, og der var ikke håndvask. Vi fik et rundt gummi-badekar i køkkenet, men det var kun far, der benyttede det. Der hørte en beholder til, man kunne hænge op på væggen med vand i. Da Jørgen var lille og skulle have bad i et zinkbadekar på køkkengulvet, kom morbror Jørgen og tante Anna ofte over gaden for at se drengen i bad. Han pjaskede selvfølgelig bravt i vandet, så det løb ned mod min dør for enden af køkkenet - gulvet skrånede en del.

Min mors ældste søster Marie, kaldet moster Musse, var gift med tobaksfabrikant Erik Krogh, der havde fabrik efter sin far. De boede

i Vestergade 12, som nu er revet ned. I 1920 kom en del wienerbørn til Danmark, og heriblandt Steffi, hvis mor var blevet enke i krigen. Hendes far var indvandret fra Tjekkoslovakiet. Der var 4 børn, og det kunne moderen ikke klare, så Steffi som ældste pige blev sendt til Danmark. Steffi var otte år, hun kom først til morbror Jørgens, og derefter til moster Musse og onkel Erik, og der blev hun. De kunne ikke selv få børn. Steffi ville ikke adopteres, men hun sagde far og mor, og hun havde det godt hos dem. Steffis mor og søskende var flere gange i Danmark, og Steffi var med moster Musse og onkel Erik i Wien en enkelt gang. Steffi er katolik og modtog i Randers, da hun var 13 år, den »hellige Communion«. Hun flyttede til København, giftede sig med en dansker og fik en søn, Claus.

Så var der familien Stausholm. De gamle Stausholms, Ole og Elise Dorothea, kaldet tante Lise, havde

en smuk gård i Markedsgade, som jeg ejer et billede af. Tante Lise havde store kunstneriske evner. Hun malede en del billeder, som vi har et par stykker af: Det ene med en buket roser, det andet fra Bjørndrup strand. Det siger mig næsten mest af alle vore billeder. Gården i Markedsgade blev overtaget af deres søn Charles, hvorefter de gamle flyttede til Østergade 3. Efter faderens død solgte min onkel Charles og tante Mathilde gården i Markedsgade og købte »Kærgården« i Tøving, hvor de boede med deres fire børn, Carl Vilhelm, Elise, kaldet Lise, Georg og Karen Margrethe. Karen Margrethe og jeg var lige gamle. Hun kom af og til med hjem, når vi havde været på besøg, ligesom jeg også blev i Tøving nu og da. Så sov vi i samme seng.

Charles Stausholms ældste søster hed Karoline Nicolaisen, kaldet Karo - hendes mand var død af den spanske syge under første verdens-

krig. Hun havde sønnen Erik, som var lige gammel med Georg. Hun boede i mange år med sønnen i Østergade hos sin mor. Det var småt med økonomien, og Karo måtte en tid tage plads som husbestyrerinde på Sjælland. Hun havde haft en blomsterforretning »Flora« i Vestergade, men den gik ikke. Senere kom hun på Telefoncentralen og flyttede til Vettelsgade i en lille to-værelses lejlighed med Erik. Erik blev uddannet på jernstøberiet, blev maskinmester og sejlede i mange år. Blandt andet var han på Jamaica, hvorfra han hjembragte en lille sød kurv, broderet med bast til min mor. Mor har hæklet »indmad« til den, og den bruges stadig som æggevarmer. Yngste søster til Charles og Karo var Pip, hvis rigtige navn var Elisabeth. Hun var gift

Stausholms gård på hjørnet af Markedsgade og Nørregade.

med Niels Olsen, og de havde en gård i Øster Assels. Da vi engang besøgte dem, mens jeg var lille, stod jeg og kiggede på vandpumpen i gården, en sådan kendte jeg ikke. Så kom karlen og spurgte: »Vil du nier på di' hued ?« Jeg forstod ikke et ord, men da han så gentog: »Vil du ned på dit hode«?, ja så ville jeg selvfølgelig ikke. Tante Pips og Niels Olsens søn Knud havde store kunstneriske evner, sandsynligvis efter sin mormor.

Til jul lavede morbror Jørgen altid en meget flot marcipanudstilling i den ene ende af forretningen modsat chokoladehylderne. Han brugte kun de bedste varer. Det hændte, når morbror Jørgen lavede marcipan til jul, at han kaldte på mig, når jeg legede i gården. Så fik jeg en stor klump marcipan og lavede forskellige figurer af det. Resultatet fik jeg lov at tage med hjem. Jeg kunne ikke forstå, at min familie ikke var ligeså vild med at smage som jeg selv, men jeg havde ikke fået besked på at vaske hænder først, så min marcipan var grå.

Før Jørgen blev født, holdt vi altid juleaften hos tante Anna og morbror Jørgen, de havde en stor lejlighed i deres store hus, som blev ombygget i 1890, oven over forretningen og ned i gården med bageriet. I spisestuen stod et kæmpejuletræ, og når det skulle købes, var jeg med morbror Jørgen i »Iris« efter det. Her sagde manden engang til mig: »Nå, du er nok kommet med bedstefar i byen ?« Morbror Jørgen formelig fnøs: »Jeg er da hendes morbror!« Juleaften, når vi spiste, var der mærkværdigvis altid en mandel i min risengrød, og mandelgaven var enten en marcipangris, en gås eller en klovn. Det var jo tante Annas gode hjerte, der løb af med hende. Steffi og hendes forældre kom først henad halv ti, de havde først spist i Grønnegade hos onkel Eriks mor og søstre. Tante Karo og

Petra Christiane Hansen med håndarbejdet i Jepsens gård.

Erik og tante Lise var der også, jeg kan se for mig tante Lise sidde med et hvidt sjal om sig ved varmeskabet. Når træet skulle plyndres, blev vi børn inviteret, det var Steffi, Erik, Knud, mig selv og senere også Jørgen. Og mærkeligt nok var alle kurvene fyldt op igen. Tante Anna sad for bordenden og delte retfærdigt ud, så vi fik lige meget hver.

Det var en stor sorg, da min bror Jørgen var ankommet, at vi nu ikke mere skulle holde jul hos tante Anna og morbror Jørgen. Vi fik selv et lille juletræ, som stod på et lille rundt bord i stuen. Så var det eventyr forbi, men jeg forstod først senere, at det var fordi mor og far gerne ville holde jul med deres børn i deres eget hjem. Når min mor lavede småkagedej til jul, blev kagerne bagt efter lukketid i bageriet, og anden eller gåsen blev også stegt der.

I 1929 overtog vi havehuset i Algade 1. Den jul, jeg gik i tredje klasse, holdt mor og far julegilde for deres venner der. Jeg havde lånt en nissedragt på skolen, og vi havde et ankerøl, som jeg som nissepige taptede af. I havehuset kunne vi have juletræ til loftet. Så hentede far på trækvogn fra Frimurerlogen et harmonium, som han spillede julesalmerne på. Da Jørgen var tre år, fik han en trehjulet cykel i julegave. Jeg kan stadig se for mig, hvordan han futede rundt om juletræet på den i fuld fart.

Før min far blev kordegn mødtes vi på skift til julefrokost 1. juledag hos de tre Nykøbing-familier. Karo og Erik var altid i Tøving i julen. Jeg husker især moster Musses herlige tarteletter med ærter og gulerødder og skinke - det var min store livret. Bagefter spillede vi Michigan og andet, og de voksne spillede L'homme. Da far så blev kordegn, måtte julefrokosten flyttes til 2. juledag.

Dengang var der altid froprædiken kl. 07 og igen kl. 10 var der højmesse, så det ville blive for meget for far. Men så indførte mor en ny tradition. Hele familien og kirkens folk troppede op til morgenmad efter froprædiken, vi dækkede bord juleaften, inden vi gik i seng. Mor havde kaffen og det hele parat, jeg husker især hendes herlige hjemmelavede appelsinmarmelade. Jeg var selv i kirke til begge tjenester, jeg var i mange år »gelænderlærke«. Det var hos organist Brix, vi skulle øve hver lørdag og tjente ni kr. i kvartalet. Det var 75 øre pr gang - det var rørende. Til begravelser fik vi dog 75 øre ekstra.

Gamle onkel Stausholm, altså Charles, Karos og Pips far, havde fødselsdag d. 2. januar, og det var altid blevet fejret med hele familien på Mors. Også efter hans død skulle traditionen føres videre, og vi drog af fra Nykøbing, så vi var der kl. 3, og tante Anna havde en stor kurv med wienerbrød med. Der var dækket stort bord, og vi startede altid med rigtig chokolade og derefter kaffe med alskens hjemmebagte lækkerier til.

Bagefter legede tante Karo og tante Pip med os børn, vi gemte fingerbøl, trillede grydelåg, legede tag den ring og lad den vandre, skibet

er ladet med, tepotteleg og panteleg. De store drenge, Carl Wilhelm, Erik og Georg ville gerne lege blindbuk i den store mørke gang, men det var jeg som lille ikke rigtig stolt af, jeg var bange for mørket. Jeg tror ikke rigtig, min bror Jørgen, som er 7 år yngre end jeg, husker noget fra disse herlige lege.

Til nytårsfesterne i Tøving fik vi til aftenmad i folkestuen, hvor der var dækket ved det lange bord, altid alskens lækre hjemmelavede ting, først høns i asparges, så hjemmelavet medisterpølse, rullepølse og leverpostej og tilsidst diverse ost - alt med hjemmebrygget hvidtøl til, og til de voksne var der altid en snaps. Bagefter kom vi ind i den store stue, hvor juletræet blev tændt, og vi fik knas og appelsiner, som var små og sure. Vi fik en knald sukker i, så kunne vi lige klare det. Senere igen stort kaffebord, og inden chaufføren kom og hentede os, kaffe en gang

til. Vi kørte dels i onkel Eriks Chrysler, dels i hyrevogn. Vognmanden hed Erhardsen, Jørgen kaldte ham Herr Hardsen - for man skulle jo sige herr!

På væggen inden for døren i Tøving hang et stort pibebræt - onkel Charles var ivrig piberyger, og det var morbror Jørgen iøvrigt også. Skulle man på WC, foregik det på et aldeles hvidskuret »das« i gården. Der var avispapir at tørre sig med, og der var hundekoldt - og lugtede fælt. Jeg var som barn lidt bange for dyrene i stalden, men jeg var glad for, når det var frostvejr, så at være med til at løbe på skjorter på den lille islagte dam, der hørte til gården.

Når vi skulle hjem ved 23-tiden, faldt jeg som lille gerne i søvn, selvom vejen kun var 10 km. Den sidste nytårsfest var i 1939, hvor der kom snestorm, og familien sneede inde. Alle måtte overnatte, og der blev redt op på gulve og sofaer.

*Tante Anna (fru Jepsen),
mor (fru Agerlin) med børnene
Jørgen og Karen samt en datter af
fotograf Plum.*

I vinduet fru gartner Hansen.

Morbror Jørgen fik som den ældste husets gæsteværelse. Erik Nicolaisens kæreste Betty og jeg kunne ikke få fri før kl. 18, og så skulle vi have været med rutebil til Tøving, men den var aflyst, og så hyggede Betty og jeg os hos mig om aftenen. Næste formiddag havde sneploven klaret vejene, og familien kunne komme hjem igen.

Nu har jeg kun mine forældres grav i Nykøbing, og den bliver nedlagt med udgangen af 1999, hvor det er 20 år siden, min mor døde. Jeg har en enkelt gammel veninde, som bor i Nykøbing, Marie Bilstrup, der var hjemmehjælper for min mor.

Alfred Christiansen renser bageplader i Jepsens bageri i Algade.

Den unge frisør har taget kunden med i atelieret. Navnene er ukendte.

Hattesyersker. Til venstre Jenny Christiansen, de øvrige navne er ukendte.

A. C. Skyum og morsingmålet

Af Sigurd Skyum

Begge faders forældre var født på Mors. Hans moder, Maren, altså min bedstemoder, var en datter af lærer Ole Madsen Skyum i Karby. Han var i øvrigt gårdmandssøn fra Skyum i Thy, og til sine dages ende bibeholdt han thyboernes »æ«. Han giftede sig første gang med en gårdmandsdatter fra Karby, Ane Marie Christensdatter (min oldemoder). Faders fader hed Svenning Peter Larsen. Han var født i Tødsø, men hans forældre var kommet fra Vester Assels.

Sproget i faders barndomshjem var derfor morsingmålet. I 1907 optog min farbroder fra Hadsund på en hjemmelavet fonograf sang og tale i anledning af bedstefaders og bedstemoders guldbryllup. Optagelsen og gengivelsen er elendig, men jeg kan dog følge linie for linie i den sang til guldbrylluppet, som fader havde skrevet, og bedstefader nu synger. Jeg kan også forstå nogle af de ord, der er gengivet af bedstefaders småsnakken. De viser tydeligt, at han brugte morsingmålet.

Fader, A. C. Skyum, er født i Fårtoft øst for Thisted i 1880. Ni år senere flyttede familien til Sejerslev på Mors. Sproget i barndomshjemmet, hvad enten vi tænker på Fårtoft eller Sejerslev, var morsingmålet. Det har fader benyttet sig af i barndommen og i ungdommen. Det talte han, da han fik sin uddannelse til bager, og da han arbejdede som bager, blandt andet i Erslev. Først da han havde besluttet, at han

ville forsøge at blive lærer (dimitteret 1906 fra Ranum), opgav han at bruge morsingmålet. Fader var først lærer på Agerø, senere i Vester Assels og fra 1915 til 1949 i Erslev. Med undtagelse af sine første 9 år tilbragte han hele sit liv på Mors, Nordmors, Sydmors, Midtmors. Gennem sin opvækst og lærergerning fik han rig lejlighed til at skaffe sig kendskab til dialekten og dens variationer fra egn til egn.

Det var imidlertid ikke alene sproget, men i det hele taget kulturen i alle dens afskygninger, der havde faders store interesse, og han interesserede sig specielt for, hvad der havde med Mors at gøre. Det kom blandt andet til udtryk i artikler, han i årenes løb fik optaget i Morsø Folkeblad.

Fra 1919 udkom »Historisk Årbog for Mors«, og det blev naturligt for fader at få artikler eller afhandlinger offentliggjort der. Den første artikel stod i årbogen for 1921, og den handlede om et lille, kroget hus i Sejerslev. 1923 fulgte en artikel om gamle gårde i Skarum og Alsted. Artiklen bragte tegninger og mange detaljerede oplysninger om byggeskikken på Mors.

I 1924 fulgte »Gammel Mætt og hendes Hus«. Inspirationen havde fader fået i Sejerslev, hvor der boede »en nabokone, der havde et kærnefuldt djærvt sprog. Det var hende, der vakte min interesse for morsingsk«. (Morsø Folkeblad 17. december 1951) Artiklen var forsy-

net med en tusch-tegning, og hus og omgivelse er nøje beskrevet. Gammel Mætt havde de tusinde ting at forrette. - Artiklen er skrevet på rigsdansk, men fader slår over i morsingmålet, når Gammel Mætt fortæller om et eller andet. Så vidt jeg ved, er det første gang, fader har gengivet sproget, som man talte det på Mors. (Langt senere omskrev fader hele artiklen til morsingmålet).

1926 kom der endnu en artikel: »Mi føst tjænnest«. Den er fra først til sidst skrevet på morsingmålet. Under titlen står: »En gammel morsingbo fortæller«. Her berettes om det første tjenesteforhold for en dreng på ca. 10 år i tiden omkring 1900.

Efter et par års pause kom der i 1930 i alt 25 artikler i Morsø Folkeblad. Fader redegjorde indledningsvist for, at dialekterne mere og mere forsvinder, og at morsingmålet er klart adskilt fra thybomålet og sallingmålet. Den forklarende og fortællende tekst er skrevet på rigsdansk, men gang på gang afbrydes den med eksempler på brugen af ord og vendinger, og ved disse eksempler slår fader over i morsingmålet. Han anvendte ikke lydskrift i artiklerne, men brugte de forhåndenværende bogstaver til så godt som muligt at udtrykke lydene, f. eks. er stød angivet med dobbelt konsonant.

Der findes »en rigdom af betegnelser« i morsingmålet, og fader gør opmærksom på den typiske sprogtone og rigdommen på énstavelser

ord. Han omtaler, at morsingboen ikke ynder at bære sine følelser til skue, men er varsom i sin udtryksform. Et stærkt indhold kan ligge i ganske jævne ord. Morsingboen har haft en særlig glæde ved at finde ord og udtryk om andre mennesker og deres ydre.

På en måde blev denne artikelse-rie anledning til, at fader kom i gang med et langt større arbejde om morsingmålet. Det hang således sammen: Kort K. Kortsen, der 1882 var født i Hesselbjerg på Nordmors, blev 1928 udpeget som den første professor ved det jyske universitet i Århus. Han blev den ledende person inden for »Jydsk Forening for Historie og Sprog«. Han læste faders artikler i Morsø Folkeblad, og derefter skrev han oktober 1930 et brev til fader. Heri hedder det: »Jeg har med fornøjelse læst Deres udmærkede artikler om morsingsk i Morsø Folkeblad, og det giver mig anledning til at spørge Dem, om De kunne tænke Dem at tage del i en opgave, som »Jydsk Forening for Historie og Sprog« tænker på at tage op: En sprogbeskrivelse over Mors«. Kortsen nævner videre, hvem der sad i bestyrelsen for foreningen: Han selv (formand), docent P. Skautrup, docent Albert Olsen, overbibliotekar Grundtvig, seminarielærer cand. theol. Sv. Mogenssen.

På et senere møde hos Skautrup blev de endelige planer for det store værk fastlagt. Faders område blev ordforrådet i morsingmålet, mens professor Kortsen ønskede »at give en skildring af morsingens sindelag og tankesæt«. Denne afdeling forelå i manuskript ved professor Kortsens død 1939, men, siger Skautrup 1960, »jeg ved ikke, hvor dette manuskript er blevet af«. Dermed blev det umuligt at gennemføre planen i den oprindelige form.

I 1932 dannedes Jysk Selskab for Historie og Litteratur, og det blev dette selskab, der planlagde udgi-

velsen af beskrivelsen af morsingmålet. Efter 1932 arbejdede fader systematisk med den store opgave. Indsamlingsarbejdet og udformningen af tekst og eksempler på talemåder var stort set færdigt fra faders hånd, da krigen brød ud, men først nogle år senere kunne værket udgives - for øvrigt med støtte fra Carlsberg-fonden.

Den første del af »Morsingmålets Orddannelse« udkom sidst på året 1951. I den anledning skrev Morsø Folkeblad bl.a.: »Det er et værk, som vidner om forfatterens enestående indsigt... Et værk, som man til sene tider vil takke lærer Skyum for«. Mest bemærkelsesværdig var den hilsen, som professor Skautrup sendte til Morsø Folkeblad, da fader mange år senere fyldte 80 (1960). Overskriften lød således:

Lærer Skyum fotograferet i sit hjem i Nykøbing. A. C. Skyum var endnu som 80-årig meddelel til den nye jyske ordbog.

Herudover var han i bestyrelsen for Kirkeligt Samfund og for Grænseforeningen. Fra 1953 var han leder af Morslands Historiske Museum.

»Han har sat sine fædres mål et mindesmærke, varigere end noget monument«. Og i selve hilsenen hed det bl.a.: »Med en utrættelig energi, drevet af kærlighed til emnet, har han givet dansk dialektforskning et uvurderligt materiale..og samtidig har han sat sine fædres mål et minde, som er varigere end noget monument i sten eller stål«. Og om arbejdets karakter hedder det, at fader har givet den hidtil største og

grundigste fremstilling af en dialektordforråd. »Ingen kommer på siden af ham«.

Igen i forbindelse med faders begravelse 1961 gav Skautrup på smukkeste måde udtryk for faders betydning. »Jeg lærte ham at kende som en mand med meget store evner, en mand med sans for videnskabeligt arbejde... En mand med interesser også på mange andre felter. Dertil en mand med et følsomt og poetisk sind.« Skautrup sluttede sit indlæg med følgende: »Arbejdet om morsingmålets ordforråd er en videnskabelig bedrift. Det er vor

største dialektmonografi på dette område.« I Sprog og Kultur, 24. bind, står en mindeartikel om fader, skrevet af August F. Schmidt. Heri hedder det: »I Morsingmålets Ordforråd er givet den hidtil største og grundigste fremstilling af en dansk dialekts indhold af ord. Ingen kommer her på siden af A. C. Skyum«. - »Hans enestående kendskab til alt vedrørende morsingboernes tale, ordforråd, dagligliv, folketro, livs-syn, skikke og sæder kommer her til fuld udfoldelse«.

Faders hovedarbejde inden for morsingmålet blev uden nogen sam-

menligning den store bog om Morsingmålets Ordforråd; men det bør dog nævnes, at der 1953 udkom et hæfte med vers på morsingmålet i serien Jyske Folkemål. Her ville fader vise, at »det er muligt i vers ganske jævnt og stilfærdigt at udtrykke en følelse eller stemning, hvad enten den er lys eller vemodig«. Endelig må jeg nævne, at fader derudover efterlod sig manuskripter til 71 digte på morsingmål. En del af digtene har været gengivet i Morsø Folkeblad, det sidste er dateret 21. april 1961. Fader døde den 7. oktober 1961.

fo'ti'l = fortælle. *han æ gu' te' å fo'ti'l* = han er god til at fortælle. *han fo'tål' æn sgjøn' hvi'sdår'i* = han fortalte en skøn Historie. *fo'tål'an* = fortalt.

fo'tål' sæ = fortale sig. *æn fo'tål's* = en Fortalelse.

sna'k = snakke; *sna'gæ* = snakkede. *wi sna'gæ åm gam'al daw'* = vi snakker (snakkede) om gamle Dage. Talemåde: *næ'(r) æn sna'gæ(r) åm æ su'al*, så *sgjæn'ær æn* = når en snakker om Solen, så skinner den. *wi sna'gæ wås te ræt* = vi snakkede (forhandlede) os til Rette. *wi sna'gæ fram' å te'ba'q, mæn wi kam' eng'an wæj'an* = vi snakkede frem og tilbage, men vi kunde ikke forhandle os til Rette. *han sna'gær mæ sæ si'al* = han snakker med sig selv. Mundheld: *snak fu gjæs, di hå hwådær å tå' æ i'k* = snak for Gæs; de har Hoveder at tage det i! *wi såt å 'smo, sna'gæ* = vi sad og småsnakkede.

han snagæ øw'æ sæ = han snakker (snakkede) over sig; fortaler sig, taler i Søvn eller i Vildelse. — *æn ka næm' kom te' å fo'sna'k sæ* = en kan let komme til at forsnakke (fortale) sig. — *æn sna'ksom jæn'* = en snaksom én; en meget talende. — *han fo'sna'gæ sæ e't* = han forsnakker sig ikke; han er fåmælt.

æn 'sna'k, baw's = en Snakkebuks; én, 1. der taler for meget. 2. hvis Udtalelser er upålidelige. Også *æn 'sna'kma, sgij'næ* = en Snakke-maskine. — *wi hå myj' snak åm' æ(r)* = vi har (havde) meget Snak om det. *de bløw e't te ånt en snak* = det blev ikke til andet end Snak. — *wi kam i snak* = vi kom i Snak; *wi fæk æn snak* = vi fik en Snak. — *wi hål' æ snak go'næn* = vi holdt Snakken (Samtalen) gående. *æ snak gik gåt* = Snakken gik godt; der var livlig Samtale. — *de æ nøj snak* = det er noget Snak! — *æ snak go'(r), te dæ æ broj'an æn go'r i ja's* = Snakken (Rygtet) går, at der er brændt en Gård i Aftes. *de hå å åsæ høt snak åm'* = det Rygte har jeg også hørt.

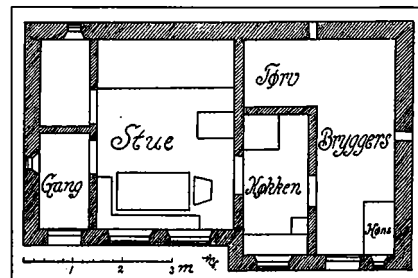
han sna'gæ høt, sdæl', i hans 'båw's, lom', en'læ = han snakker (snakkede) højt, stille, i hans Bukselomme (lavt og utydeligt), indligt (lavt, måske uvilligt).

præjk = prædike; formane, forsøge at overtale. *han hål't æn hi'al præjgæn* = han holdt en hel Prædiken, formanede indtrængende. *wæl do e't præjk* = vil du ikke prædike? Affejende Svar: *sigæ nøj præjk* = sikke noget Præk!

røst = Røst. *dæ æ æn gu' røst i wå ny'k præjst* = der er en god Røst i vor nye Præst. — *di blywæ så 'hyw', røsdæ* = de bliver så høj-

Fra »Morsingmålets Ordforråd«, bind 2, en side af kapitlet »Tænke og tale«.

Om sin indsamlingsmetode fortalte A. C. Skyum i 1960 til Morsø Folkeblad: »Jeg gav mig til at notere ned. Og senere blev det til en slags mani at fange de ejendommelige vendinger. Jeg havde lært at stenografere. Og jeg lyttede og skrev ned i al hemmelighed, når vi var sammen med folk og i skolen. Jeg tror såmænd aldrig, nogen bemærkede det«.

A. C. Skyums tegninger til artikel i Historisk Aarbog, 1924.

Søndagsskolebørn med »Bethania«, Nørrebro/Asylgade, i baggrunden, ca. 1920.

O. 1930 gik mere end 300 børn i søndagsskole i Nykøbing.

De første børnehaver var private. Her ses Ebba Holms børnehave, der havde til huse i »Søens Løn« i Skovgade. Ebba Holm står yderst til højre. Billeder er fra 1935-36.

April i Frøslev, 1951. Fra venstre sidder Anni K. Dahlgaard, Per Horn, Svend Dahlgaard, Ove Horn og Johannes Dahlgaard.

Den lange rejse

Ved Johannes Krogh

I september 1887 rejste morsingboen Søren Jensen fra Erslev med sin kone Maren og ægteparrets fem børn til Wisconsin i U.S.A. Rejsen blev gennemført med vanskeligheder og store menneskelige omkostninger. Turen gik fra Aalborg via København over Lübeck, Bremerhafen og herfra med emigrantdampere »Donau« til Baltimore. Derfra tværs over Staterne via Chicago til bestemmelsesstedet Superior i Wisconsin. Søren Jensen sendte ved juletid 1887 et langt brev hjem om rejsen til det fremmede - ja, det var snarere en afhandling end et brev. Skildringen vidner om udpræget iagttagelsesevne, og evne til at delagtiggøre andre i sine oplevelser.

Familien blev i 20 år. Så vendte Søren og Maren og datteren Anna hjem. Søren døde 1912, og Anna døde 1913. Begge ligger begravet på Ansgars-kirkegården. I 1920 rejste Maren tilbage til U.S.A., hvor hun døde hos sønnen Anders i 1927.

Til venner i Erslev

Julen 1887
Vest Superior.
Douglas Co. Box. 1642
Wisconsin N. Amerika

Den 12. september kl. 3 om eftermiddagen forlod vi vort herberge i hotel »Kongen af Sverrige« i København og gik ombord i dampskibet »Holland,« hvormed vi skulle gøre rejsen over Østersøen til Tyskland. Vi lettede under klingende spil af otte hornblæsere, som udførte nogle numre, imedens vi

sejlede ud af havnen. Forresten nogle usle krabater, disse hornblæsere, som, da de havde lagt instrumenterne til side, teede sig som vilde dyr.

Da vi var kommet lidt ud af havnen, mærkede vi, at det blæste temmelig stærkt. Hen på aftenen gik blæsten over til en virkelig storm og holdt ud med det hele natten. Søsygen indfandt sig straks hos mange, og var hård ved min kone og vore børn, som allerede var gjort bekendt med det i Limfjorden. Povl og jeg, vi holdt os. Det var den uhyggeligste nat på hele rejsen, da vi ikke havde ordentlige køjer at ligge i. Enhver måtte se at finde et leje mellem rejsegodset, som man bedst kunne. Det var godt for os, at jeg ikke var søsyg, men kunne være til stede, hvor det trængte hårdest.

Jeg fik en lille skade i den ene aksel, da skibet slingrede stærkt, og jeg greb i mørket efter en ting at holde ved. Det var mig noget til hinder på hele rejsen, da jeg ikke godt kunne tåle at løfte noget med den hånd. Det svandt dog hen af sig selv, men først efter at vi havde nået bestemmelsesstedet.

Til Lybæk og over Hamburg

Da det begyndte at dages, havde vi land på venstre hånd, og ved solopgang løb vi ind ved Travemynde forbi byen af samme navn. Vinden lagde sig nu lidt efter lidt, og vi havde en rar sejltur op ad floden, hvis skrænter var klædt med buskads og træplantninger. Træerne er ikke store men ganske kønne med en lille lige stamme og en tæt

krone, og således ikke kuet af vestenvinden som træerne hjemme på Mors. Ved et slag af dampbiben skræmmedes en uhyre sværm af småfugle op, spredte sig til alle sider og dannede en stor ring om skibet.

Det varede nu ikke længe, inden vi nåede Lybæk, og ved skibsbroen blev vi modtaget af en mand, som førte os til Liniens agent, hvor vi fik kaffe med et par boller til, med smør på. Det var det første vi nød på udvandrerselskabets regning. En vogn førte vort tøj til jernbanestationen, hvorhen vi også straks begav os. Vi ventede her et par timer på det tog, der skulle føre os til Hamburg. Jeg benyttede tiden til at se mig lidt om i den nærmeste del af byen. Lybæk er en dejlig by, set fra den naturlige side, så udmærket kønt med træer og græsplæner, med blomstergrupper og skønne klipede hække. En del soldater, som denne dag blev permitterede, gjorde en forskrækkelig spektakkel. De var kommet i et udmærket humør, hvilket der jo ikke var så sært. De råbte hurra og sagde adjø i det uendelige. Vi havde den fornøjelse at høre på disse hurraer hele dagen, da de blev ved at rejse med samme tog som vi, til de lidt efter lidt forsvandt på de forskellige stationer i Tyskland.

Vi kørte fra Lybæk kl. 10 og nåede Hamburg ved middagstid. Eggen mellem Lybæk og Hamburg er meget smuk og frugtbar. Overalt ser man større og mindre plantager og grupper af træer. Markerne er overalt inddelt i indelukker med gærder

af levende hegn. Det så dog ikke ud til, at landbruget står på et særdeles højt stadi. Da vi nærmede os Hamburg, var egnen ikke nær så frugtbar. Vi kunne nu se sandbanker hist og her, og lyngtotter ved vejkanten. Træplantningen blev dog ved.

Hos Liniens agent i Hamburg spiste vi middagsmad og opholdt os der et par timer, inden vi igen drog til stationen, for ad jernbanen at fortsætte rejsen til Bremen, hvortil vi kom i mørkningen. Mellem Hamburg og Bremen er der udstrakte heder så flade, at man skulle tro, de var planerede. Jeg så ikke en eneste bakke eller gravhøj, men overalt trævækst, dog ikke store skove. Men kjønne plantasjer og smågrupper af træer. Af og til var der også grønne enge.

Bremen

Da vi nærmede os Bremen, var der ikke andet jordsmon at se end eng, for det meste inddelt i skifter med rækker af træer mellem skifterne. Bremen overgik alt, hvad jeg endnu havde set af naturskønhed, men det blev ikke meget, jeg fik set af den, thi det var aften da vi kom der, og vi rykkede ud igen tidlig næste morgen. Vi havde et godt værelse med gode senge og fik god mad hos Liniens agent. Disse folk er nemlig altid værtshusholdere. Det havde været meget godt vejr den dag. Om anden dags morgen, da vi kørte mellem Bremen og Bremerhafen, var det råt og koldt med regn og rusk. Eggen mellem de sidstnævnte byer er en hedestrækning med megen træplantning. Hvad der interessede mig mest på denne rejse var den skønne natur. Af industrielle ting var det især jernbanerne, jeg gjorde bekendtskab med. Dette jernbanevæsen, og hvad dertil hører, syntes mig i sandhed storartet, således de store jernbanebroer over Elben ved Hamburg. Det var jo første gang jeg så sligt og var derfor modtagelig for indtryk.

Søren Jensen og hustru Maren.

Afrejsen

I Bremerhafen stod vi af lige ved havnen og gik straks om bord på oceandamperen »Donau«, hvormed vi skulle gøre rejsen til Baltimore. Bremerhafen er en stor by med mange kirker og en uhyre skibsfart. Ved middagstid den 14. september, da alle, som skulle over Baltimore, var kommet om bord, begyndte vi at lette. Det tog et par timer, inden det svære skib var kommet så langt ud, at det kunne bevæge sig nogenlunde frit.

En lille bugserdamper, der førte navnet »Simpson«, sagtens efter den stærke Samson, blev spændt for, og hjalp os ud. Et andet stort udvandrerskib, tilhørende samme linie, lå ude på redan, og skulle samme dag afgang til New York. En snes mand, dels danske, dels norske og svenske, som havde rejst sammen med os fra København og nogle fra Aalborg, skulle afgang med sidstnævnte skib. Da vi gik forbi dette, hilsede det på os med hornmusik.

Gennem Kanalen

Vi styrede nu ud af bugten ad England til, hvis kyst vi nåede efter et døgn sejlads. Vi stod ganske tæt ind

under land, mens vi styrede op gennem Kanalen, og kunne nu også se kysten på den modsatte side. Vejret havde både denne og den foregående dag været mørkt og noget stormfuldt, men søgangen var ikke stærk i disse farvande. Da vi havde sejlet et døgn langs med Englands øst- og sydkyst, tabte vi det sidste punkt af syne fredagen den 16. om eftermiddagen.

Vejret var fremdeles mørkt og blæsende, og skibet gyngede ikke så lidt, thi søerne gik større, da vi nåede ud på Atlanterhavet, og som følge herfra var søsygen hård ved mange.

Mandskab og passagerer

Sejlene blev nu udspændt, og vi havde nu både damp og vind til vinge. Den 17. havde vi omtrent den samme vind, blæst og småregn. Skibet er omkring 200 alen langt, men har kun to master, men meget høje. Kaptajnen hedder Supmer, og er så vidt jeg kan skønne både den højeste og sværeste mand om bord på skibet. Han har et mildt og godmodigt åsyn, og synes at være den eneste af skibsmandskabet, der kan tale dansk. Der er 5-6 officerer, som alle ser ud til at være flinke mennesker.

Jeg tror sikkert at kunne sætte passagerenes tal til 1000 - både voksne og børn, snarere over end under. Skibet er ikke ulig en uhyre bikube, hvis beboere er i stadig bevægelse for at varetage de pligter og krav, livet stiller til dem, eller i mangel på sådanne søger at gøre livet så behageligt som muligt og få tiden til at gå på hvad måde hver kan bedst.

Skibets indre indretning med gange og trapper, køkkener og vaskekamre, kahytter og klosetter, og alle de finere værelser på andet dæk, og de lange køjerækker på tredje dæk, foruden folkekamre, maskinrumme, bagasjerumme og andet mere, er ikke ulig cellebygningen i bikuben, og lyden af kvinde- og børnestemmer næsten ligeså vedholdende og uforståelig som biernes summen. I lasten og på fjerde dæk er der store oplag af fødevarer, kul, al slags proviant samt øl og vinkælder. Denne sidste er et alter, hvorpå mange af passagererne ofrer ikke så få skillinger. Der er omtrent ti alen fra øverste dæk til vandskjellet, og tredje dæk er lidt over vandet.

3700 sømil over Atlanterhavet

Søndagen den 18. september 1887 var det klart vejr, og solen skinnede. Af og til kunne vi se fiskene lege i vandskjellet, de gjorde tit et lille spring op over vandet, solstrålerne faldt på dem og gjorde dem et øjeblik til guldfisk.

De eneste danske, der er om bord foruden os, er en københavnsk familie - en kone og fire børn (manden var rejst til Java i foråret) - og to unge karle, men der var en stor del norske og svenske samt nogle finner.

Nordboerne syntes jeg i det hele taget bedst om, hvilket er naturligt nok, men jeg finder deres humør bedre end tyskernes og deres ansigter blidere. Mandag den 19. havde vi endnu grå skyer, men vinden havde lagt sig noget.

Når vejret er nogenlunde godt, er

en stor del af passagererne på dækket, hvor der er sæder til mange, en stor del går og spadserer op og ned ad dækket eller står og pasjarer. Det er ikke så koldt der, for en stor del er der læ ved de faststående genstande, og varme opstår fra fyrsteder og køkkener og mildner luften omkring.

Der blev ikke øvet tvang mod passagererne for at få dem op på dækket uden to gange. Den ene gang var den første dag, vi var om bord, da vi skulle have vore billetter forevist. Denne gang var der en ubehagelig trængsel. Den anden gang var den sidste dag, vi var på skibet, da politiet kom om bord for at efterse sagerne, ellers havde vi lov til at gå oppe eller at blive nede, lige som vi havde lyst til.

Livet ombord

Det er et underligt bevæget liv, man bliver vidne til gennem de store soverum. Børn og voksne ligger og boltrer sig mellem hverandre i køjerne eller sidder på hug. Nogle læser, andre synger, en sidder og klimrer på en slags guitar, nogle spiller på harmonika. Nogle unge karle forsøger at opføre en slags koncert med mundharpe og en slår på tromme til, et blikkar er tromme og et par skeer til trommestikker. Først og sidst børneskrig og snakken i munden på hverandre, så man er ved at blive ør i hovedet og ked af livet her, men det får ikke hjælpe, man løber ikke ret langt, men må tålmodigt finde sig i det hele. Det kniber med at passe på sine småsager, da det er en lille plads, der er indrømmet hver familie, og folk er ingenlunde alle ærlige. Vi mistede dog ikke noget af betydning. Der er et anseligt tjenerskab til besørge rengøring og VC luftning og til at våge nogenlunde over ordenen.

Tirsdag d. 20. havde vi fremdeles stærk blæst og gråvej, vinden har hele tiden været østlig, så den har ikke været os imod, nu er den lige

nord. På en væg i en af gangene er ophængt et kort over havet og til lige med Europas og Afrikas kyster, hvorpå der bliver draget en linie, som angiver retningen vi styrer, og punkter bliver angivet for hver dags sejlads. De eneste levende væsner, vi ser udenfor skibet, er engang imellem en fisk, som leger i vandskjellet, dog havde vi den fornøjelse at se et stort udvandrerskib komme forbi. Det kom fra Amerika og styrede af Europa til. Flaget blev hejst på en af masterne, og officererne var rede til med deres kikkerter at gøre iagttagelser.

Hvad vor forplejning angår, er den upåklagelig. Middagsmaden er altid god og rigelig, men jo noget ensformig. Vekselvis ærter og suppe, med kød, flæsk og kartofler. Om morgenen mellem kl. 7 og 8 kaffe med brød og smør, altid fint brød, enhver kan få så meget, han har brug for. Om aftenen the og brød igen, hvem der vil. Enkelte gange blev der uddelt spegesild og rugbrød som ekstraforplejning, og nogle gange kovringer om aftenen til theen. Vi fik også sødsuppe et par gange til middag. Kl. 9 om formiddagen blev der uddelt en slags havremelsvælling, der særlig var beregnet til børnene, men der var ikke nogen stærk afsætning på den. Det er hårdt for de stakkels børn, som jo må undvære den gode mælk, som de er vant til. Enhver må selv afhente sin mad i blikkar, og her opstår hver dag en ubehagelig trængsel, især om middagen. Drikkevand kan enhver afhente ved vandhanen, og det har for det meste været godt.

Vejr og vind

Onsdag den 21. var vinden sagtnet noget og samtidig gået om til sydvest. Søgangen var ikke så stærk, og som følge heraf var folkene bedre tilpas. Sejlene blev rebet, så de kunne opfange sydvestvinden. Vi sejlede forbi en lille tremaster, som også styrede vestpå. Om aftenen

var der fire sejlere inden den nordlige synskreds. Om torsdag havde vi rigtig godt vejr med klar og mild luft. Sejlene er nu taget ned, da vi ikke kan have udbytte af dem. Der er ingen søgang, kun milde dønninger. Vi befandt os den dag lige syd for Newfoundlands østkyst, og var således ikke langt fra Amerika, men da vi skulle et godt stykke mod sydvest forbi New York for at nå Baltimore, havde vi endnu 3-4 dages sørejse tilbage. Om eftermiddagen rejste vinden sig, så nu kunne sejlene trække igen.

Fredag d. 23. havde vi igen stærk blæst og regn. Søsygen blev ved og var hård ved mange. Vi kunne den dag se rev med smult vande på højre hånd det meste af dagen. Et par store dampere sejlede os forbi. Lørdag d. 24. havde vi fremdeles gråvejr med blæst og regn. Vinden var gået om til nordøst, så nu gik det for fulde sejl, som vi var glade ved,

thi sådanne landkrabber som vi længtes jo efter at få foden på det tørre. Søgangen havde ikke været så stærk som den dag.

Søndag d. 25. havde vi fremdeles stærk blæst, og natten var ikke så hyggelig for os på grund af skibets slingren, men sejlene trak godt. Der var nu kun 300 sømil til Baltimore.

Mod Baltimore

Den første dag vi var på »Donau«, blev vi alle både unge og gamle vaksinerede, og den sidste dag blev kopperne eftersete. Mandag d. 26. havde vi klart og godt vejr. Det gik for en strygende nordenvind ind mod Amerikas kyst, som vi nu ikke var langt fra. En matros var sat på udgik i forstaven. Kl. 8 blev sejlene taget ned, og vi stoppede et øjeblik for at lodde. Kl. 8½ fik vi land i sigte. Vi var kommet lige lidt vel sydlig, det kostede os to timers sejlads mod nordvest. Vi havde fem flag

Familien fotograferet i Amerika.

ude, men jeg savnede Dannebrog. Kl. 9 var vi ved munden af bugten eller havarmen, som går op til Baltimore. På den sydlige side står to tårne som vejledning til skibfarten, og store skove kunne vi se oppe i landet. Vi kom forbi mange smukke skibe, næsten alle tremasters, vi kunne tælle 40-50 stykker på en gang lige tæt ved os.

En meget smuk dampbåd kom op fra bugten i stærk fart, den nærmede sig og hilsende os med tre slag af damppeben, vi svarte og stoppede. Den lagde til, og en mand steg op på »Donau«. Det var den amerikanske lods, som nu skulle overtage kommandoen over skibet til vi nåede Baltimore. Det var en dejlig sejlur op ad den skønne havbugt med den spejlblanke vandflade, de mange skibe og de skovkranste kyster. Jeg

kunne se de to floder, der udmundede på den sydlige bred og som fører op til de to byer Annapolis og Wasington. Jeg ville gerne have været en tur deroppe, hvilket jo ikke kunne ske denne gang, og jeg får vel vanskelig lejlighed til det senere. Fra Bremen til Baltimore er der 3700 sømil.

Kl. 9 aften stoppede vi på bugten, en times sejlads fra Baltimore, hvor vi blev liggende natten over, da vi ikke skulle gjøre landgang før den næste dag. Det var en dejlig måneklar aften. Skibene med deres farvede lanterner sværmede omkring os. Det var en af mine skønneste dage, hvad naturindtryk angår. Noget lignende kan ses på en tur fra Helsingør til København, kun er omgivelserne her større og vejen vel 10 gange så lang.

I land

Tirsdag d. 27. havde vi igen det gode og blide vejr. Kl. 8 gled vi sagte ind i Baltimore havn. En meget smuk dampbåd kom ud til os, og otte fint klædte herrer steg om bord. Det var politimændene, der skulle efterse sagerne, før vi fik lov at gå på land. Mens det stod på, var alle passagererne på dækket, og da det var forbi, kunne vi pakke vores sager sammen og gå i land.

Der var kun 8 fod fra bolværket. Skibet lå nu klods op til ventesalen, hvor vi skulle opholde os til toget kunne afgang, med hvilket vi skulle rejse videre. Rejsegodset blev bragt ind i salen, hvor enhver havde at finde sine sager, få det vejret, nummereret og adresseret til bestemmelsesstedet. Et messingmærke bliver påfæstet hver kasse eller sæk, og en tilsvarende bliver udleveret ejeren. Dette gælder det om at passe på, da det er kvittering for sagerne, og kun ved fremvisning af dette bliver disse udleveret på den sidste stasjon.

Her var også kontorer, hvor vi fik vore papirer eftersete og modtog

jernbanebilletterne, hvorpå vi kunne rejse videre. Vi fik middagsmad på skibet. Desuden var der en hel hob beværtningsfolk, som havde alle slags føde- og drikkevarer at sælge.

Da kl. var henad tre, kom vi om på stasjonen, som var lige tæt ved, og bragt til sæde i en jernbanevogn, hvor vi sad godt i de med bolster og fjedre forsynede sæder. En rejseagent, som var ansat i Liniens tjeneste, hjalp os til rette og fulgte os til Chicago.

De amerikanske jernbanevogne er således indrettede, at der er sæder i begge sider og gang midt imellem. Indgangsdøren er på enden af vognen, og der kan således gåes fra den ene vogn til den anden gennem hele rækken. I den ene ende er der retrader, og i den anden ende er der koldt vand i den ene side og en kakkelovn på den anden side.

Vor sørejse var altså heldigt overstået. For mig havde den ikke været streng, snarere fornøjelig, men min kone og de to mindste børn var svært medtaget af søsygen, især lille Jens. Vi viste ham frem for skibslægen en af de sidste dage, vi var på skibet, men han sagde, at det kun var søsygen, som nok ville gå væk, når vi kom i land. Det skete dog ikke.

Fra Baltimore

Det som jeg især syntes var mærkeligt ved Baltimore, var den uhyre skibsfart. Især var det interessant at se den masse små dampbåde, som med pilens hurtighed fløj fra den ene plads til den anden, nogle med store skibe og transportbåde på slæb, smukke var de og hurtigt i deres bevægelser. Byen har, ligesom andre amerikanske byer, brede og snorlige gader og smukke huse med ret flade tage.

Så snart vi kom lidt udenfor Baltimore, havde vi bjergegn og uophørlig skov og trævækst. Højderne var for store til at kaldes bakker og for små til at kaldes bjerge,

det var der midt imellem. Jorden så ikke ud til at være frugtbar undtagen for trævæksten. Det øverste jordlag er ler og grus, og undergrunden er grå sten og klippegrund, som især kan ses, hvor bakkerne er gennembrudte for banens skyld.

Vi kørte igennem mange tunneller, og man kunne således det ene øjeblik have det yndigste udsigt over skovklædte skrænter og dale, for i næste at befinde sig inde i et bjerg, hvor der herskede dybeste mørke, og efter nogle minutter igen gribes af det samme syn: Høje bakker og stejle skrænter, og dybe kløfter og dale, altsammen klædt med frodig trævækst og blomstrende buske.

Husene i denne egn var små, kjønne bræddehuse, smukt maledede. Et par køer eller 3-4 stykker sås hist og her græssende i skovkanten, og ligeledes svin, får, gæs og ænder. Noget regelmæssigt landbrug er der naturligvis ikke tale om i disse egne. Det er sært at fare en tur gennem disse lande, det er ligesom det hjælper en til at få kjende Gud som verdens mægtige skaber lidt bedre end før.

Denne bjergegn strækker sig gennem staterne Maryland, Virginia og ind til midten af Ohio. Så forandrer den sig lidt efter lidt. Bakkerne bliver lavere og dalene bredere. Store kreaturflokkede sås nu i lukkede fener, og gode majsmarker sås med majsens stående i rad. Smådynger af gule frugter lig appelsiner lå hist og her mellem majsradene, det er tomater, en slags frugt, som sås eller plantes mellem majsens, når denne er kommet lidt frem. Hvedemarken sås også med nylig opkommen sæd.

Vi stoppede et par timer i en by midt i staten Ohio, kaldet Nevark, og benyttede lejligheden til at forsyne os med mad- og drikkevarer. I en købmandsbutik, der tillige var restauration, var der et par negre, der var henholdsvis handelsbetjent og opvarter, det skal være fint at

have den slags folk i tjeneste. Da vi havde kørt igen en timestid, kom vi til hovedstaden i Ohio, der bærer den store mesters navn: Columbus, og da vi var kommet forbi den, begyndte det at mørkne.

Den næste dags morgen kl. 5 gik jeg ud på trappen for se mig om og kunne da se, at landet var blevet helt fladt, vi havde nået prærien. Som vi stod der, havde vi vand på højre hånd. Jeg vidste, at det var Michigansøen, og vi var således ikke langt fra Chicago. Staten Indiana, som ligger mellem Ohio og Illinois med Chicago i det nordøstlige hjørne, havde vi gennemfaret i løbet af natten.

Chicago

Kl 6 stoppede vi på søbredden ved Chicagos nordside, steg ud og kom ind i en omnibus, der førte os til agentens bolig. I Chicago opholdt vi os til kl. 4 om eftermiddagen, og benyttede tiden til at se os lidt om i byen, men da denne er uhyre stor, var det kun en lille del, vi fik at se.

Her var de smukkeste huse, jeg nogensinde havde set, allesammen 4 - 5 - 6 etager høje, men her var til lige de mest snavsede gader, jeg nogensinde havde set. Man måtte bogstavelig vade i snavs til anklerne ved at gå over gaderne, fra et hjørne til et andet. På disse gadehjørner kunne folk komme til at stå i timevis, inden de kunne komme over gaden for køretøjerne, så tæt gik de. På flere gadehjørner så jeg således flere timer midt på dagen, en stor flok stå og vente efter lejlighed til at slippe over, de raske slap jo over først - de mere sagtføre kunne få lov at stå længe.

Man kunne få en klar forestilling om den uhyre handel og forretning, der drives her ved at se denne uhyre masse køretøjer af de mest forskellige former og farver. De gående folk holder sig som sagt til fortovene, der er belagt med planker, - er 5-6 alen brede, og hvor snavset bli-

ver holdt fra folk. De synes alle at have hastværk. Man hilser ikke på hverandre, og det er ikke tit man ser et par stå og tale sammen.

Agenterne

De folk, som vi boede hos, er 2 eller måske 3 svenskere, som kalder sig A. Mortensen og Co., generalagenter for Tingvalla og andre linier, og skriver lange stykker i bladene om Tingvallas fortræffelighed og deres egen hensynsfuldhed overfor emigranterne. Jeg skal dog ikke rose dem. Thi deres griskhed efter emigranternes penge fremtrådte på en noget grell måde, ligesom deres utilfredshed med os da det lod til at vi ikke ville »spænde« ret mange cent hos dem. Det er nu således indrettet, at emigranterne næsten ikke behøver at få med andre at gøre end de af de pågældende Linier ansatte agenter, men desuagtet er man ingeniende sikker mod optrækkeri, ja måske endog snyderi. Et par tilfælde, der mødte mig, skal jeg her meddele.

På jernbanen mellem Baltimore og Chicago spurgte vor rejseagent mig, om jeg havde nogle slægtninge, som skulle modtage os ved ankomsten til Superior. Ja, jeg havde en svoger, der ville modtage os. Om jeg ikke ville have telegraferet til ham, da et brev ikke ville nå frem før os selv. Telegrammet ville koste ca. 75 cent. I betragtning af at børnene var udmattede, og det gjaldt for os om hurtigst muligt at komme til ro, sagde jeg ja, og gav ham pengene og adressen, og han lovede så at forsende telegrammet, så snart vi kom til Chicago. Jeg fattede straks nogen mistanke til ham, thi da han spurgte flere, om ikke de ville have telegraferet og de sagde nej, kunne jeg se, at hans ansigt viste utilfredshed. Jeg har ikke senere set eller hørt noget om telegrammet. Det var jo ikke store ting, her var tale om, men han kunne jo samle sig nogle skillinger på den måde.

Et andet tilfælde mødte mig i København. En betjent, der var ansat i Liniens tjeneste, en svensker med et glat ansigt, som havde det hverv at hjælpe emigranterne til rette udenfor kontoret, var meget omhyggelig med at vise os hen til en bestemt handelsmand at købe vore nødvendighedsgenstande. Da jeg syntes, at sagerne var vel dyre, indskrænkede jeg mig til det mindst mulige. Jeg betalte ham 7 kr. for et rejsetæppe, og om andendagen købte jeg et magen til hos en anden handelsmand for 4 kr. Jeg bebrejdede betjenten, at han havde vist mig hen til slig en optrækker. Han gjorde sit ansigt endnu glattere, undskyldte sig med, at det var således verden over, og den ene handelsmand misundte den andens fortjeneste og derfor ville undersælge ham, gav en bajer og alt skulle være godt og glemt.

Tragedien

Kl. 5 kørte vi fra Chicago, og det varede nu ikke længe, inden det begyndte at mørkne. Egnen nord for Chicago er et fladt land med ikke så lidt træplantning. Den anden dags morgen kl. 4 kom vi til Eau Claire, en ikke så lille by oppe i Wiskonsin, 300 eng. mil fra St. Povl. Der skulle vi blive til formiddag kl. 10 efter det tog, som skulle føre os til bestemmelsesstedet.

Vor mindste dreng Jens, der havde været stærk plaget af gennemgang på hele rejsen, var nu så udmattet, at det var klart, at han ikke havde mange timer ulevet. Kl. 9, en time før vi skulle rejse videre, sov ham ind på sin moders skjød i den smukke ventosal.

En svensker, som var meget godt kendt på stedet, tog sig meget varmt af os, fik hentet en læge, der undersøgte liget, og hentede en meget smuk lille kiste, som blev os foræret. Dens pris var 5 dollars. Nogle amerikanske damer, der var til stede i

ventesalen, hjalp mig med at lægge liget i kisten, og de bredte deres rene lommetørklæder ud over det. Svenskeren bar kisten ud i godsvoggen, hjalp os op i kupeen med tøjet, sagde os farvel, og vi kørte afsted. Lidt efter kom konduktøren og viste os medfølelse ved at forære os nogle meget store og skønne æbler.

Jeg følte en inderlig taknemmelighed mod disse brave mennesker, og da særlig denne varme svensker. Om hans livsstilling fik jeg intet at vide, måske var han præst. Det svenske mål havde en sjælden god klang i hans mund. Vi blev ved den lejlighed mindet om, hvorledes Gud Fader er til stede hos sine små menneskebørn med sin hjælp og trøst, når de er i nød. Det følger af sig selv, at vi tog liget med til min søster.

Bestemmelsesstedet nået

Da vi var kommet noget forbi Eau Claire, befandt vi os inde i Wiskonsins urskove, som ikke havde det friske og grønne udseende som skovene i de østlige stater, men overalt bærer mere eller mindre præg af skovbrandene. Jordsmonnet så ikke ud til at være særlig frugtbart, da der ikke var meget muldjord at se, men rødt sand, grus og ler. Det var dog først, da vi var kommet midtvejs mellem Eau Claire og Superior, at landet fik et koldt og øde udseende.

Henvend kl. 5 stod vi af i Superior, den 30. september. Rejsen havde således varet 20 døgn. Da vi forlod København, og det fornødne var anskaffet til rejsen og alt var klappet og klart, havde jeg 50 kr. i lomme penge, som jeg lod veksle i sidste øjeblik. De tyve var gået på rejsen, og jeg havde 30 kr. (8 dollar) tilbage. En nordmand, som havde noget arbejde på stasjonen, hjalp mig at få lejet en vognmand til at køre os ud til svogers farm, fire eng. mil. Dette kostede tre dollars.

Det var med en underlig følelse, jeg betragtede disse omgivelser af Duluth, hvor mine søstre havde boet i 15 år, og hvor mine tanker så tit havde været. Nu lå landet udbredt for øjet ovre på den anden side af søen i bakkeskråningerne. Landet, der hvor byen ligger og på begge sider af den, skråner stærkt ned mod søen og St. Louis elven, som løber ud i dens yderste spids. Duluth må stå sikkert, thi den er bygget på en klippe. Gader må anlægges ved hjælp af krudt og dynamit, og hver dag i efteråret kunne vi her på farmen hørte de stærke drøn, som hidrørte fra sprængningen.

Et lokomotiv farer fra Duluth gennem Vest Superior og til det gamle Superior hver time, med et par vogne bagefter sig og tilbage igen. Det er en storartet ting, dette amerikanske jernbanevæsen. Det er så at sige akselen, hvorom alt forretningsliv drejer sig. Norteren Pasifik Banen, hvis tog går til og fra Superior flere gange om dagen, har de eleganteste vogne, jeg har set. Det er et stolt syn at se et sådant tog med 30-40 vogne komme farende - hvert vogn som et hus. Amerikanerne kører anderledes rask end europæerne. Det er ikke fri for, at det gruede i mig i de tre nætter, vi rejste på banerne. Det synes næsten underlig for den, der ikke er inde i den jernbanekjørsel, at der ikke sker flere ulykker, men efter landets størrelse og banernes mangfoldighed og den forvovne kørsel, er det dog ikke mange.

Landet

Farmeriet eller landbruget her på egnen er ikke meget levende. Landet ligger endnu uopdyrket på enkelte pletter nær. Vor farm er den betydeligste heromkring. Langs vejen til gamle Superior er der kun to farme, den ene slet ikke beboet, den anden kun beboet nogle sommermåneder, og langs vejen til Vest Superior er der slet ingen. Landet

er i hænderne på spekulanter, der her, ligesom omkring andre byer der menes at have en fremtid, har opkøbt det - ikke for at lade det opdyrke, men for at lade det ligge så længe, til det kan sælges til store priser.

Landet her, ligesom overalt i det nordlige Wiskonsin, har et meget trist og næsten sørgeligt udseende. Forbrændte og halv eller helt udgåede træstammer står hist og her, nogle meget høje, andre nedbrændte til midten. Af en del er kun den forbrændte stub tilbage. Mange er også omkastede af vinden, liggende på kryds og tværs, så man må skræve over dem ved hver eller hverandet trin. Det træ, der dur noget, er forlængst vandret til savmøllerne.

Det er dog ikke alle steder, det ser så dårligt ud. Den skov, som hører til vor farm, er ikke medtaget, men har endnu en del friske træer. Det er birk, seder, tamarak, fyr, gran, lærk, ask, poppel og flere slags. Af birken bliver der udmærket favnbrænde, også tamarak bliver der godt brænde af. Sederne, som er et meget fast træ, meget varigt, bruges særligt til bygningstømmer, telegrafstænger og fenstolper. Seder og tamarak hører til nåletræer.

Jordsmonnet er rødt ler, sejt og stærk, som jeg aldrig har set det hjemme. Det er meget strængt og vanskeligt at bearbejde og næppe godt kornland, men derimod godt græsland. Ihvert fald lægges der ikke meget vægt på dyrkningen af korn. Når et stykke land er afledt og pløjet, så er der et par år havre, og jorden udlægges så til græs. Det siges, at det betaler sig allerbedst, da græsset gror frodigt.

Frøet, der såes, er rødkløver og thimothi. Et tons hø af denne slags (2000 unser), et jævnt læs efter et par heste, betales med 18 dollars ca. 68 kr. Her på farmen havde vi i år kun tre læs korn, to læs byg, og et læs havre. Jeg pløjede dog noget mere i efteråret end der plejer at

være skik her, så næste år kan vi vel avle en halv snes læs korn. Desuagtet har vi 7 heste og 16 fækreaturer, som lever ved hø, og lever godt derved. Der købes en del kraftfoder, som heste og køer får i mæsket tilstand. Hakkelse skærer vi ikke. Vi sælger omkring 15 tons hø, som i denne tid bliver leveret i Duluth og Vest Superior til den ovennævnte pris.

Det ny hjem

Den 25. november flyttede min svoger med familie til Superior og overlod husholdningen til os her. Han købte et hus omtrent midt mellem gamle og Vest Superior af et par gamle svenskere, som ville rejse hjem til Sverrig. Han gav 3000 dollar for det. Der med hørte to køer og alt indbo. Der er ingen markjord til huset, men to byggepladser til 1000 dollars hver. Han har ikke nogen lyst til at bo her på farmen. Han

har haft den i 11 år, men kun boet her det sidste års tid.

I dette år er blevet bygget et nyt beboelseshus, som afgiver en meget god og hyggelig beboelseslejlighed. Den er kun 12 alen lang og 8 alen bred, men i tre stokværk. I kælderen er der køkken og madkælder. Køkkenet tjener tillige som spisestue. I stueetagen er dagligstue og sovekammer. Øverste stokværk er ligeledes delt i to værelser. Fra dagligstuen fører trappen både til overstuen og ned til køkkenet.

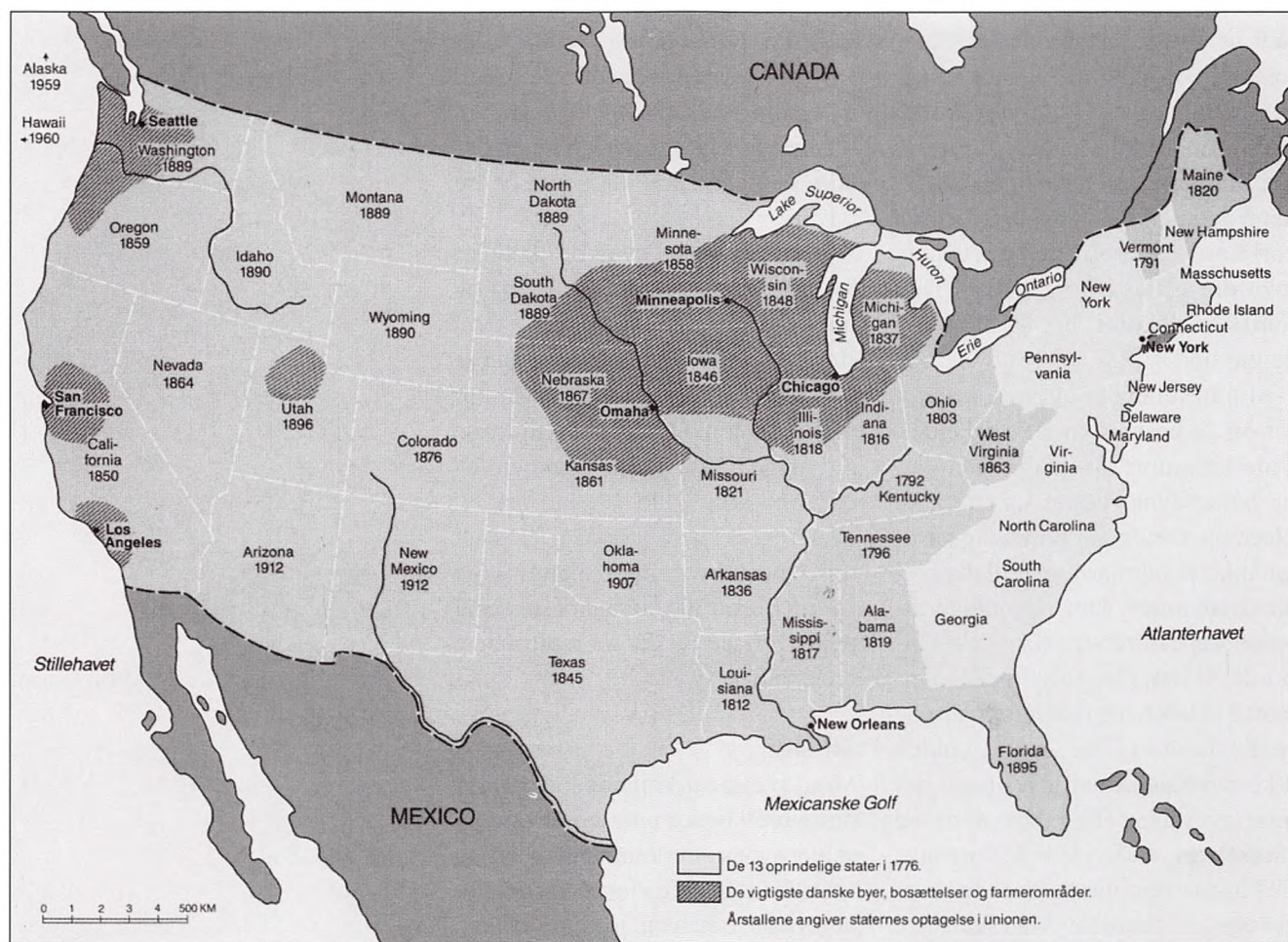
Det hele er gibset, og dagligstue og sovekammer er tapetseret, og gulvet belagt med tæpper. Huset er, ligesom de allerfleste huse både i by og på land, bygget af planker og brædder og tækket med spån. Huset rejses af planker, 4 tommer brede og 2 tommer tykke, med en alens afstand på en træsokkel. På begge sider af plankerejsningen slås brædder. Åbningen, som forekom-

mer mellem disse, fyldes med til-lavet kalk og sand. Indvendig gibses der, og i stedet for gibsrør bruges der lægter. Udvendig beklædes væggene med høvlede brædder, som går lidt over hinanden, således at vandet ikke kan trænge ind. Gavlene er altid spidse. Over dagligstuedøren er bygget et lille halvtag, der tjener som gang, og ligeledes over køk-kendøren. Et sådant hus er varmere end vore hus hjemme, og når det er malet, er det smukt.

Udhusene er bygget af træstammer, som er sinket i hinanden ved hjørnene. Smååbninger mellem stammerne er klinet med ler. Leret her er næsten lige så stærk som kit. De bygger med 5 alen til tagskæget,

Kort over Amerika.

Kilde: »Drømmen om Amerika«, udgivet af Nationalmuseet 1984.

og bjælkelaget ligger et par alen under dette sidste. En sådan staldbygning er både stærk og varm men ikke smuk.

Ladebygningen herved er ikke stor, men der er bygget tre hølader forskellige steder på marken. I det gamle stuehus er der karlekammer, og her bor også gamle Peder Kurgel, som lever endnu og befinder sig i bedste velgående. Hans gerning er at passe hønsene, hvoraf vi har 100, skære brænde til køkkenet og bære det ind. Han går ind til bordet og spiser med os andre. Han vil gerne have sig en dram, og holder af at fortælle om gamle bedrifter og indimellem synge en dansk vise.

Til farmen hører 400 akres land, hvoraf kun 100 ager og eng, resten skov. Marken er inddelt i fenser, og kreaturerne går løse om sommeren.

Arbejdet

Vi har fire karle her i denne tid, hvoraf de tre er lolændere og en finne. En fælder sedertræer, som skal sælges til telegrafstænger, fenstolper og lignede. En anden hugger brænde og skal hugge 200 kork i vinter. En kork indeholder omtrent det samme som en favn, og koster her 5 dollar leveret i byen. En tredje karl kører sagerne hjem til farmen, hvor det sættes i store stabler. Den fjerde karl kører hø til Duluth i denne tid.

Min bestilling er at passe kreaturer og de heste, som ikke arbejder. Vore kreaturer får ikke nogen dårlig behandling. Vejret kan vi ikke klage på. Det fryser temmelig hårdt nu, ikke så lidt hårdere end det plejer derhjemme. Det udvendige arbejde har dog næsten ikke været afbrudt. Vi har klar solskin det allerreste af tiden, og den lette klare og rene luft, der er her, gør, at kulden ikke mærkes så hårdt. Vi har i det hele taget langt flere dage her med smukt vejr, end vi har derhjemme. Det hårde vejr, når det kommer, tager også stærkere fat. Man skal have

gode klæder på kroppen og være forsigtig. Siden den 20. november har jorden været dækket af sne, som får lov til at ligge hele vinteren, da det ikke er skiftevis tøj og frostvejr som derhjemme, men fryser hele vinteren mere eller mindre.

Karlene har vi ikke meget fornøjelse af desværre, da vor livsanskuelse er meget forskellige. Deres største glæde er at få noget spiritus at drikke. De har været her i Amerika i 6 til 7 år og hvert år tjent hundredvis af dollars og ejer dog, takket være den usalige drikkelyst, ikke en eneste skilling. Hvad der ikke går med til klæder fortæres på salonerne. Og således er der mange, og ikke mindst skandinaver. Det er utrolig med hvilken letsindighed mange år ud og år ind kan ødelægge deres arbejdes frugter, og ikke alene det, men tillige deres livskraft. Det går de allerfleste således, som søger til byerne og arbejdspladserne. De fleste af dem er vel folk med dårlig opdragelse, men selv med en god opdragelse kan det være hårdt nok at holde stien ren i disse omgivelser. Det er bedre at tage plads hos farmere. Tjenes der ikke så meget, kan det tjente bedre bevares.

Disse saloner eller drikkebuler føres der mange steder lige frem krig imod, særlig ved at pålægge dem store skatter. I Duluth blev for et par år siden, skatten sat til 1000 dollar for at drive salon. Dette havde til følge, at mange måtte pakke sammen, og de som ikke ville slå ind på en hæderligere levevej, slog så deres telt op i andre byer, hvor skatten ikke var mere end 300 dollar, fik sin del af dem. Det siges, at der nu er 30 af dem i denne lille by.

Til slut

Mine venner derhjemme, der læser dette brev bedes undskyldte, om det skulle synes dem temmelig langt og trættende. Det er mig en fornøjelse at fortælle om, hvad jeg har oplevet,

og hvad jeg ved om landet og forholdene, men det kan gerne være, at noget af dette her er temmelig bredt. Vi har det godt og er tilfredse og bedst tjent med at være her for det første. Hermed skal jeg slutte og ønsker alle vore venner derhjemme en glædelig jul og et godt nytår. Tak for de gamle gode dage og de deraf fremgaaede gode minder. Det vil være os en stor glæde at modtage brev fra venner. Når du min bror har læst brevet, bedes du være så god at sende det til min kjære ven Morten Jensen i Dragstrup. Når han har haft det en 8te dages tid, vil han nok være så god at sende det til Anders Dissing i Erslev.

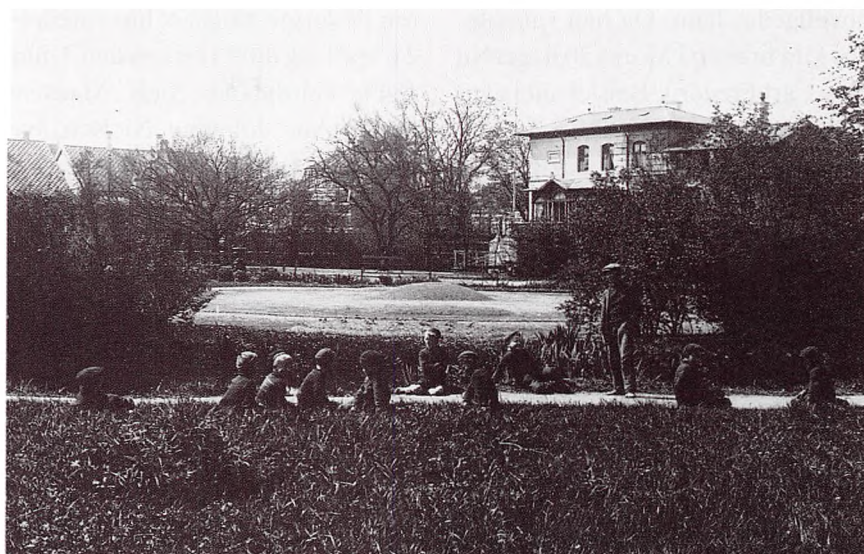
*Venlig hilsen fra eders hengivne
Søren Jensen og familie.*

Børneasylet i Nykøbing blev oprettet 1878. I 1881 gav M. C. Holm en sum til opførelse af bygningen, der har givet navn til Asylgade. Asylbørnene og deres »plejemor« er fotograferet o. 1900.

Anlægget har altid været en herlig legeplads. Billedet er fra o. 1900, hvor villaen til højre endnu var bolig for Jernstøberiets direktør, K. E. Messerschmidt. Bag træet anes »Aarups villa« under opførelse i Østergade - til direktørens datter og svigersøn.

Villaen i Østergade blev indrettet til børnehave i 1945. Børnene på billedet klipper julepynt i december 1956. Er der nogen, der kender dem?

Falsk alarm - Nytårsnat 1899

Af Svend Borg

Peter Chr. Kierkegaard, broder til Søren Kierkegaard, blev i 1833 udnævnt til præst i Vejerslev-Blidstrup sogne på Mors, men han fik betænkeligheder, han gik til kongen og forklarede, at han ikke turde aflægge præsteløftet, derfor bad han om fritagelse for udnævnelsen. Det bevilligedes ham. Og han var således kun præst på Mors i 20 dage. Nu blev Carl Frederik Balslev udnævnt til præst i Vejerslev-Blidstrup. Medens han boede i Vejerslev præste-

gaard, skrev han katekismus og bibelhistorie. Den udkom i 1849. Det var samme år, som pastor Balslev døbte min farfar Niels Borg. I Vejerslev kirkebog kan man i juni 1849 læse: Niels Christian Andersen født den 24. april 1849, søn af gårdmand Anders Christensen og hustru Marren Pedersen Bodsens, hjemmedøbt 24. april, og døbt i kirken den 3. juni 1849. Gårdmand Niels Madsens datter Ane Johanne Nielsen, bar barnet og fadder var hans farfar, af-

tægtsmand i »Kalundborg« Christen Andersen, og gårdmændene, Peder Madsen, Peder Svane og Mads Nielsen. Videre står der: Navneforandring 5. marts 1906 til Niels Christian Andersen Borg.

I april 1850 blev C. F. Balslev stiftprovst i Ribe, hvor han senere blev biskop. Og Peter Chr. Kierkegaard blev biskop i Aalborg i 1856. En dag han i embeds medfør kom til Vejerslev sagde han, at i dette skønne sogn var han engang udnævnt til sognepræst.

Min farfar havde 3 brødre: Nr. 1 var Peder Chr. Andersen født den 29. marts 1844, han overtog sin morfars Peder Chr. Bodsens gård »Bækgaard« i Vejerslev. Nr. 2 Christen Andersen født den 15. december 1846, han overtog »Kalundborg« efter sin far. Nr. 3 var ovenstående min farfar Niels Chr. Borg, og nr. 4 var Jens Andersen født den 19. april 1852.

Min farfar var hjemme i »Kalundborg« til han var 32 år, da tabte han sit hjerte til en sød ung pige på 19 år, som tjente i »Vejerslevlund«. Det var et sted han ofte besøgte, og han blev dybt forelsket i denne smukke og ganske unge pige, og hun kunne ikke modstå denne høje smukke ungtkarl. Hendes navn var Ulrikke Josefsen, hun var født den 17. november 1861 i Lødderup sogn, hendes far Poul Josefsen havde et hus i Legind, senere i Tornhøj i Sindbjerg. Min farmor og farfar blev gift i Vejerslev kirke den 10. maj 1881.

Farmor og farfar, Ulrikke og Niels Borg, fotograferet i 1910.

Min farmor tjente endnu, da de blev gift, til trods for, at farfar allerede før de blev gift, havde købt ejendom i Tornhøj i Sindbjerg. Den lå på bakkedraget til højre for en gravhøj med en stor tjørn (Torn), den høj og torn gav navnet til Tornhøj. Et stykke til venstre for højen boede Ulrikkes far Poul Josefsen. Den ejendom var noget større, så da Poul Josefsen blev gammel, byttede de. Min farfar fik sig en smuk, ung og meget frugtsommelig kone. Det frugtsommelige lå til familien. De fik sammen 9 børn. Den ene af hendes søstre, som var gift med plantør Anton Jensen i Sindbjerg plantage fik 10 børn, og den anden, som var gift med købmand Kresten Jensen i Redsted, fik 15 børn. Poul Josefsens forældre havde også 15 børn. (Og vi var 10 søskende.)

Min farfar Niels Chr. Borg havde mange gøremål, han var en ivrig biavler og jæger, og som sådan blev han i Sindbjerg kaldt for »skytten«. Ved siden af ejendommens 10 tønder land, var der på hans jord en grusgrav. Da vejen fra Nykøbing mod Lødderup blev brolagt, leverede han sand og grus til denne vej. Det vil sige, at han harpede gruset, og kørte det med hest og vogn den lange vej til Lødderup.

Min farmor var religiøs, man påstod, hun kunne salmebogen udenad. En gammel bibel på ca. 1800 si-

der, som er i min besiddelse, havde min farfar med fra »Kalundborg«, og den studerede hun ivrigt. Man kan se, at hun kun er nået til »Jobs Bog« på side 662. Det nye testamente, som er sidst i bogen, fik hun aldrig læst. I biblen er der firkløvere, døde fluer og pressede blomster! Min farmor var en livlig og forstandig dame, noget hun havde efter sin far, som i Sindbjerg blev kaldt »prokuratøren«. Hun fulgte mere med i verdens politik end sin mand - kan man udlede af følgende.

Kl. 24 nytårsnat 1899 stod min farfar op for at lade sit vand. Det var en stille og frostklar nat. Han blev stående lidt for at nyde stilheden, men pludselig, som et lyn fra en klar himmel, blev stilheden brudt, pludselig begyndte alle omliggende kirkeklokker at kime: Vejerslev, Blidstrup, Øster, Vester Assels, Redsted, Hvidbjerg, Mollerup, Frøslev. Han stod et øjeblik og nød det eventyrlige, det var at høre alle disse kirkeklokkers kimen denne stille nytårsnat. Nu begyndte han at spekulere på, at han ikke havde hørt noget om, at der var ufred i verden. Hans svigerfar, som var en gammel krigskarl, havde ikke talt om ufred, og var der nogen, der burde vide det, så var det netop ham, som var en meget belæst mand. Men farfar vidste, at hvis der udbrød krig, så skulle alle landets kirkeklokker ringe, og

de hjemsendte soldater skulle øjeblikkelig møde ved deres værn. Han blev stående til ringningen holdt op, så rystede han lidt på hovedet og tænkte, at han var 50 år, og ikke havde været indkaldt siden 1875. Han skulle ikke møde ved 3. Jyske Artilleriregiment, hvor han i sin tid aftjente sin værnepligt. Han gik således stille og roligt ind i sin varme seng og sov videre.

Ved morgenbordet næste morgen sagde han: »Jeg forstår det ikke, men der er udbrudt krig«. De hjemmeværende børn, deriblandt min far på 7 år, spidsede øre og ville vide mere om krigen. Han fortalte, at han havde været oppe i nat, og da kimedede alle kirkeklokker, og når de gjorde det, så var der krig. Børnene syntes, at det var vældig spændende, og ville høre mere om krig, men så udbrød min farmor: »Vrøvl, der er ikke udbrudt krig.« »Det var da pokkers, jeg har lige fortalt, at jeg var oppe at tisse i nat, og da kimedede alle kirkeklokker, og det betyder, at der er udbrudt krig«, sagde han bestemt, og hans ord var lov. »Nej, der er ikke krig«, sagde farmor, »når kirkeklokkerne kimedede i nat, kommer det af, at vi er gået ind i et nyt århundrede. Det vil sige, at i går var det 1899 og idag er det år 1900.« Farfar kiggede på børnene, og sagde: »Det havde jeg hel glemmt, men I kan tro, at det var skønt at høre alle de kirkeklokker ringe på en gang i nat.«

Nu er der gået 100 år, og jeg vil tænke på min farfar, når der nytårsnat 1999 kimes ind til år 2000, og ligeledes vil jeg sende en venlig tanke til min far, som videregav sin fars eventyrlige oplevelser nytårsnat 1899.

Ejendommen i Tornhøj som Poul Josefsen købte i 1865. Hans datter Ulrikke Borg er fotograferet ved den for 65 år siden.

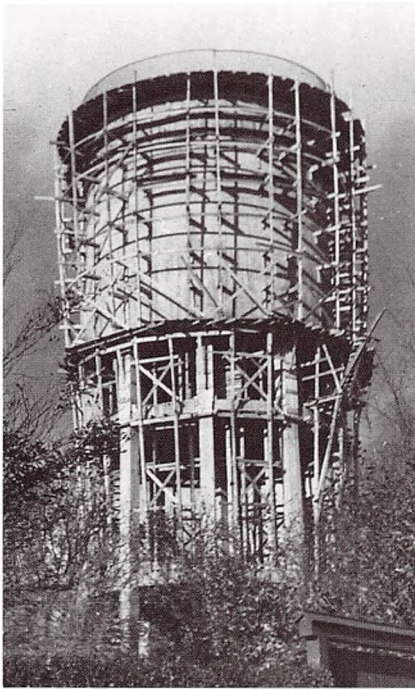

Frimenighedens konfirmander ved pastor Krøjgaard og hustru Julie, 1933. Navne på konfirmanderne efterlyses.

Skolebørnene i Emb blev fotograferet i 1940. Til højre står lærer Nørgaard.

Vandtårnet på Vejmøllehøj blev opført i 1946-47.

Her arbejdes! Vejarbejde på Emilievej. I baggrunden De gamles Hjem. Fra venstre: ?, Søren Kristensen, Viggo Jensen og Karl Janns.

Havefolk fotograferet foranstensætning først i 1900-tallet. Sted og folk er ukendte - er der måske tale om Johan Riis' anlæg - Marielyst eller Refshammer? Oplysninger søges.

Nykøbing kirkes orgelhistorie

Af Sven W. Topp

I 1589 omtales en hører ved latin-skolen i Nykøbing som »**Johannes Organist**«. Dette antyder tilstedeværelsen af et orgel, men første kendte omtale af et orgel i Sct. Clemens Kirke, Nykøbing Mors, daterer sig til 1638, da **Villum Thomsen** kaldes til organist ved Nykøbing Kirke fra Lemvig. Han »renoverede« orglet og betjente det et par år, men så ville borgmester og råd forskyde ham, uden grund, som han selv siger. Han fik imidlertid udvirket et kongebrev, der pålagde lensmanden Jørgen Seefeld at tage ham i forsvar. Det lykkedes ham også herefter at hævde sin plads, thi under svenskekrigen var han med til at røve et »Symphonie« (velsagtens et clavichord) på Jungetgård og var endnu i embedet i Nykøbing, da der om denne sag procederedes ved Viborg Landsting i 1646.

I Villum Thomsens tid skal det af ham renoverede orgel være skiftet ud, idet orgelbygger Peter Karstensen i Viborg i 1642 leverede et orgel til Nykøbing for en pris af kun 45 sletdaler, - orglet kan således ikke have været ret stort, - eller måske har der blot være tale om en reparation.

Byens øvrighed sluttede i 1662 akkord med **Anders Diderichsen Holm**, født i Aalborg, om at være organist i Nykøbing for en årlig betaling af 60 sletdaler samt 3 tønder byg, som svaredes af Rolstrup. Desuden fik han særlig betaling for at »lege« i latinskolen. Derimod måtte han ikke uden borgmesterens og byens råds samstykke forlade byen til bryllupper eller anden forsamling. Han havde besvær med at få sin løn, derom vidner den kendsgerning, at han efter halvandet års tjeneste måtte stævne hele den velvise øvrighed til betaling af den hele løn, som tilkom ham, nemlig 90 sletdaler.

Holms efterfølger **Knud Villumsen**, der døde i 1678, nævnes i retsprotokollen i forbindelse med en sag i 1668 mod kaptajn Magnus von Butler, der lå indkvarteret i Nykøbing og havde overfaldet organistens hustru i hendes eget hus. Den følgende »Orgemester« kendes ikke af navn, men han blev i påske-

dagene 1685 anholdt for gadeurden sammen med borgmesterens søn. Den næste organist, der påtræffes, hed **Hans Hansen Lemvig**, og han var embede i Nykøbing, da han 1695 giftede sig. I 1730 giftede han sig anden gang, men døde så året efter.

Hans formodede efterfølger var **Hans Rasmussen Thrane**, der nævnes i 1743 og i 1772. Han var gift med Dorthe Elisabeth Thoermann og formentlig søn af kirkemaler Rasmus Jensen Thrane og hustru Maren Hansdatter. R. J. Thrane malede i 1711 altertavlen i Tødsø og har efterladt sig mindre værker i flere kirker på Mors. Organist Thrane døde 1776, 73 år gl. Året efter er **Carl Dagnes** byens organist. Han var født i Nr. Nissum 1750, søn af degn og tidl. organist i Lemvig Jacob Hansen D. og Zidsel Mulvad.

To generationer af organister:
Jens Peter Dyhr (1803-1866) og
Niels Dyhr (1829-1912).

Carl Dagnes' søster Karen var i øvrigt mor til billedhuggeren Bertel Thorvaldsen. Carl Dagnes forlod Nykøbing 1782 for at blive organist i Hjørring. Her virkede han indtil 1810 og døde i november 1819.

Den næste organist i rækken var **Nicolai Friderich Høyer**, der var født omkring 1765. Han blev viet i Nykøbing 1784 til Johanne Marie Smith. Hans dødsfald 12. dec. 1825 findes i Nykøbing kirkebog med tilføjelsen: Forhen organist i Nykøbing. Drukned i Aaens munding.

I Høyers tid fik kirken nyt orgel. Det blev bygget i 1785-86 af Amdi Worm (1722-91), orgelbygger i Engom ved Vejle og eneste fagmand af betydning i Vestdanmark på den tid. Hans mesterværk var det store orgel i Sct. Knuds Kirke i Odense, af hvilket facaden stadig er bevaret.

Vedrørende Worm-orglet i Nykøbing viser arkivalier i Rigsarkivet, at orglet var bestilt i 1785 og leveredes omkring marts-april 1786. De nævnte arkivalier, som findes i A. G. Moltkes privatarkiv, er uddrag af en korrespondance mellem Amdi Worm og en forvalter Henrichsen på »Einsiedelsborg«, (nuv. Egebjerggård på Nordfyn) vedr. anskaffelsen af et orgelværk til godsets kirke i Krogsbølle. Worm afgiver heri tilbud på to forskellige orgelstørrelser og nævner, at han er ifærd med at bygge et nyt orgel til Nykøbing Mors kirke ligesom det mindste af de to orgler i overslaget til Henrichsen. Det specificeres i overslaget således:

a. *Facaden skal udføres efter den foreviste tegning af fyr, med billedhuggerarbejde af lind. (Tegningen viser en facade med 3 pibetårne med 2 mellemliggende harpefelter.)*

b. *1 manualklavatur af eg, undertanger belagt med mahogni, overtangerne med ben. Pedalklavatur af eg, -skruer, stifter og øser af messing.*

c. *2 bælg af fyr og hvid alluns skind, hver 6' lang og 3' bred.*

d. *1 vindlade af eg, belagt på behørigte steder med hvid alluns skind. Fjedre, stifter, øser og pulpetråde af messing.*

e. *Regeringen (traktoren og registraturen) beslås med messingtråd.*

f. *Alle piber er af tin/bly-legering (mest bly).*

g. *Dispositionen: Manual: Principal 4 fod, (forsølvede piber i facaden), Gedact 8 fod, Fløtte 4 fod, Quintte 3 fod, Octav 4 fod, Sexquialter 2 fag, Mixtur 4 fag, Simmel 2 fag, Tromet i Bas 8 fod, Vox humane i diskant 8 fod. Anhængt pedal. Simmel Stierne med klokker. Tremulant Verk Ventii.*

h. *Bælgenes anbringelse samt vindrør. Med tømmer og brædder.*

i. *Pris 500 Rigsdaler.*

Denne beskrivelse kan således, efter Amdi Worms egne angivelser, tjene som omtrent gældende for Nykøbing-orglet af 1786. Det er noget påfaldende, at der ikke er nævnt piber af træ, hvilket dog var det almindeligste i den dybeste oktav af gedactstemmen. Overraskende er også det ret store antal blandede stemmer i et orgel på i alt 10 stemmer. Det er dette orgel, som provst Caspar Schade i sin »Beskrivelse over øen Mors« i 1811 betegner som et godt orgel »med pedaler«. Prisen var ifølge samme kilde kun 420 Rdl.

Efter N. F. Høyers død er der et slip i organistrækken. I 1828 fik **Jens Peter Dyhr** stillingen overdraget. Han var gift med Anne Dorothea Westphal og døde 1866. Han var tillige hospitalsforstander (ved Nykjøbing Hospital i Toftegade) og boghandler. I J. P. Dyhrs embedstid blev kirkens orgel år 1851 istandsat af orgelbygger Peter Ulrik Frederik Demant (1802-1868), men hvilket omfang denne reparation har haft, vides ikke. Demant havde lært orgelbyggerfaget hos H. F. Oppenhagen i København, der igen var udlært hos førnævnte Amdi Worm. Orglet

havde Demant istandsat så godt, at det 3. juli 1859 kunne anvendes i forbindelse med en koncert, som Aalborg Sangforening afholdt i kirken, - blandt andet blev det brugt sammen med »blæsende Instrumenter« til opførelse af Hartmanns sørgemarch over Thorvaldsen. Imidlertid meldte skavankerne ved det gamle orgel sig snart igen, og omkring 1870 vedtoges det at anskaffe et nyt orgel.

Erfaringerne med firmaet Demant har åbenbart været så gode, at man bestilte det nye orgel her. Den gamle Demant var imidlertid død og firmaet overtaget af sønnen Johan Andreas (1830-78). Denne har muligvis som lærling eller svend hos sin far været med til at reparere Nykøbing-orglet i 1851, - men han havde også fået supplerende uddannelse i udlandet, især i Frankrig. Da han vendte hjem indgik fader og søn i kompagniskab under navnet Demant & Søn med adresse i Odense, hvortil faderen havde flyttet firmaet fra forstaden Dalum. I 1860'ernes midte gjorde J. A. Demant sig fri af kompagniskabet og etablerede sig i Aarhus, - han havde formentlig set gode forretningsmæssige muligheder her, efter at det store Aabenraa firma Marcussen & Søn jo fra 1864 lå uden for landets grænse.

Det nye orgel er fyldigt omtalt i Morsø Avis 21. juli 1874 to dage efter dets indvielse:

»Nykjøbing Kirke har i disse Dage erholdt en ikke ubetydelig Forskjønnelse ved at have faaet et til sammes Omfang svarende og i hver Henseende tidssvarende og smukt Orgel. Det hidtilværende Orgelpulpitur, der indtog en alt for stor Plads i Kirken, er derved bleven rykket c. 4 Alen tilbage, hvorved et Vindue mod Syd, som det aldeles skjulte, er kommen frem og afgiver nu tilstrækkeligt Lys i den nederste Del af Kirken, hvor det hidtil kun fandtes temmelig sparsomt, endvidere er Opgangen til Orgelet flyttet ind i

Taarnet, hvorved der er vundet Plads til et Stolestade. Det førnævnte gamle Orgel, hvis Alder mindst kan ansættes til 100 Aar, nogen aldeles nøjagtig Oplysning derom have vi ikke kunnet erholde har i flere Aar lidt af væsentlige Mangler, idet Vindladen og Vindkanalerne vare opslidte, saa at megen Luft gik tabt, Bælgene vare utætte i deres Sammenføjninger, saa at de afgave en uregelmæssig Luftstrøm og fremkaldte, naar de sattes i Bevægelse tilligemed Mekanismen i det Hele, en Støj og Knittren, der kunde høres helt ned i Kirken. Endvidere vare Orgelpiberne af meget simpelt Materiale, ligesom Orgelet stod en halv Tone højere end den brugelige Kammertone. Disse Mangler ere nu afhjulpne ved, som ovenfor meldt, Anskaffelsen af et nyt Orgel, bygget af den saavel i vort Fædreland som i Udlandet bekjendte særdeles dygtige Orgelbygger Demant af Aarhus, paa 7 Stemmer med et Manualklaviatur paa 4 1/2 Oktav, et Pedalklaviatur med 18 Tangenter, samt tvende Stempelbølge - anbragte bag Orgelet, saa at de ikke ses fra Kirken - af 24 Kubikfod Luftrum.

Den højtidelige Indvielse af Orgelet fandt Sted i Søndags ved Sognepræsten Hr. Larsen, som i denne Anledning talte over Ps. 26.8 »Herre, jeg elsker Dit Huses Bolig og Din Æres Tabernakels Sted«, idet han lagde Menigheden paa Sinde, hvad der udfordres for at vor Gudsyrelse kan vorde højtidelig for os, og navnlig i den sidste Del af sin Prædiken fremhævede Sangens store Betydning i Forening med Orgelets Toner til at røre, styrke, trøste og bevæge Hjertet, hvorefter han i den treenige Guds Navn indviende Kirkens Orgel til at tjene i hint Øjemed og med Bøn og Haab om, at det maatte staa for sildige Slægter som et Vidnesbyrd om Fædres kristelige Sind.

Om Eftermiddagen blev derpaa det ny Orgel undersøgt af Hr. Organist og Lærer ved Musikkonserva-

toriet i Kjøbenhavn, Matthison-Hansen, hvis Bedømmelse gik ud paa, efter hvad vi have erfaret, at Arbejdet i alle Henseender er udført overensstemmende med det af Hr. Demant givne Tilbud, og at det saavel, hvad angaar de enkelte Stemmer, som i dets Helhed afgiver en i alle Maader tilfredsstillende kunstnerisk Klangfylde, hvorfor det i Eet og Alt maa betragtes som et i høj Grad vellykket Arbejde.«

Samme dags aften afholdtes koncert i kirken med det nye orgel som centrum for musikken, - foruden organisten Gotfred Matthison-Hansen medvirkede kgl. operasanger (baryton) Julius Døcker. I avisreferatet er selve orglets disposition (de enkelte stemmers navne) ikke nævnt. Forgæves søger man også denne i førsteudgaven af »Organist- og Kantorembederne i Kjøbenhavn og de danske Købstæder og sammes Indehavere« fra 1905. Sammenligner man Nykøbing-orglet med lignende instrumenter fra J. A. Demants firma, vil et godt anskuelighedseksempel formentlig være det orgel, som firmaet i februar 1870 leverede til Nødager kirke på Djursland. Dette orgel er stadig i brug i nævnte kirke, - det er bestykket med 6 stemmer. Tillægges her stemmen Bordun 16', som skønnes nødvendig for at lægge klangbunden i et købstadsorgel, får man dispositionen: Bordun 16', Tectus (=gedakt) 8', Fugara 8', Princ. 8', Fløjte 4', Oktav 4' og Oktav 2'.

Det var stadig på de tider den gamle, velprøvede mekaniske traktur og registratur med sløjfevindlader, der anvendtes, og på samme tid, hvor det romantiske klangbillede var fremherskende, var det ualmindeligt med aliquot- eller mixturstemmer ligesom også tungestemmer kun fandtes i større orgler. Den angivne disposition vil følgelig være et kvalificeret gæt på Nykøbing-orglets.

Man bemærker i øvrigt, at der i

avisreferatet er omtalt et pedalklaviatur med 18 tangenter, hvilket er højst usædvanligt - ja, man mistænker i første øjeblik, at der foreligger en trykfejl. Men - går man tilbage til Nødager-orglet, finder man, at netop dette instrument er forsynet med et sådant pedalklaviatur. Pedalet er uden selvstændige stemmer, altså et anhangspedal, hvilket troligt også har været tilfældet i Nykøbing. Dets toneomfang er C - f, hvilket nøjagtigt er 18 tangenter. Under c' i manualet ligger B i pedalet mod normalt c, dette betyder også, at de enkelte pedaltangenters bredde er større, end det normalt bruges, hvilket gør brugen af dette klaviatur vanskelig for hvem, der er vant til det gængse system. De relativt få toner, der kan aktiveres via pedalklavaturet, medfører, at der ofte ved koralspil må oktaveres, hvis man da overhovedet finder det nødvendigt at spille pedalet, idet alle toner og registre jo kan spilles via manualet. I Nødager kirke var pedalklavaturet også, da jeg så det i 1970'erne, forsvarligt tildækket af en tyk, skammellignende trækonstruktion. Jeg har også set et lignende pedalklaviatur på orglet i Fejø kirke, udført af orgelbyggerne Schuster og Hansen i 1883.

Organisten, der skulle benytte det nye orgel, var Jens Peter Dyhrs søn Niels Dyhr, der i 1867 var blevet beskikket som faderens efterfølger på orgelbænken. Han var født 1829, og fortsatte også faderens boghandel. Han vedblev som organist frem til 1904, men fortsatte som sparekassedirektør til sin død i 1912. Dyhr jr. oplevede hele røret omkring nedlæggelsen og nedrivningen af den gamle Sct. Clemens kirke og opførelsen af den nye, nuværende kirke. I 1884 fandt kirkeinspektionen den gamle kirke så brøstfældig, at det fandtes uforsvarligt at benytte den længere. Gudstjenesterne blev flyttet til et pakhus den tidligere cikoriefabrik i Kirke-

gade. Man betjente sig her af et harmonium til salmeakkompagnement. Syv år senere stod den nuværende kirke færdig og den blev indviet 29. november 1891. Demantorglet fra den gamle kirke blev overflyttet til den ny. Opstillingen blev foretaget af Demants efterfølger, orgelbygger Frederik Nielsen fra Aarhus (1844-1903). Så vidt det har kunnet opspores blev der ikke ændret i selve orgelværkets disposition. Skønt fotografier af dette orgel ikke har kunnet findes, må man antage, at dets plads har været som det nuværende orgels, nemlig i tårnrummets 2. etage.

Omkring år 1900 vandt et helt nyt orgelbygningsprincip stærkt terræn i Nordeuropa, nemlig det rørpneumatiske system, hvor orglets ventiler og luftfordelingen til de enkelt

toners vindlader nu i stedet for rent mekanisk, blev styret af orglets egen trykluft fra bælgene via et sindrigt system af blyrør og ventilmembraner af skind. Fordelen ved dette system var en lettere spillemåde - også ved koblinger af de enkelte del-værker i orglet. Til gengæld skulle det snart vise sig, at systemet var meget sårbart og vedligeholdelseskrævende. Specielt viste det sig, når kirken blev varmet op til gudstjenesterne, at skindmembranerne tørrede ud og let fik revner med fatale følger for klangen. Dette blev dog i vid udstrækning ignoreret i de første årtier af dette århundrede, og næsten alle større kirkers råd lod sig friste af muligheden for at få et større orgelværk med dette byggeprincip. En anden årsag hertil var, at der på samme tid opstod stor konkurrence

Organist Richard Sennels hilser på kongeparret ved opførelsen af fest-kantaten til byjubilæet 1949.

de enkelte orgelbyggerier imellem med gunstig virkning på priserne i kundens favør. Orgelbyggeriet blev i stigende grad ændret til orgelfabrikation, idet ét firma specialiserede sig i pibefremstilling, - et andet lavede facader etc. Den gode, gamle håndværksmæssige standard led følgelig stor skade, og tilpasningen til kirkerummet blev ofte lemfældig. Naturligvis måtte man også i Nykøbing med den store, nye kirke føle sig fristet til at anskaffe et større orgel efter det nye byggeprincip, - ja, det var faktisk sådan, at man næppe længere kunne erhverve sig et nyt orgel, der var bygget efter det klassiske system.

Nykøbing Kirke havde i 1905 fået ny organist, nemlig **Anders Ole Andersen (Arkil)** (1872-?), der samtidig var lærer ved kommuneskolen. Han havde æren af at indvie det nye orgel 11. november 1908. Det var fremstillet på Immanuel Starups orgelfabrik på Fælledvej i København. Det omtales i Morsø Folkeblad dagen før indvielsen bl.a. således:

»Orglet, der alle Udgifter medregnet, vil komme til at koste opad 5000 kroner, er med 14 Stemmer, 2 Manualer og 1 selvstændig Pedal. Det er pneumatisk og rummer ikke mindre end 700 piber. Det er Oktavkobler, Manualkobler og 2 Pedalkoblere.

Rummet har gjort Opsætningen besværlig. For at ikke de store Piber skulle overdøve de små, er de små Piber anbragt således, at de vender udad mod Kirken, medens de store vender indad mod Muren.» (Sic!)

Orglets disposition fremgår af »Organist- og Kantorembederne«, 3. udgave 1927:

Manual 1: Bordun 16', Principal 8', Salicional 8', Oktav 4', Oktav 2', Trompet 8'.

Manual 2: Viola di Gamba 8', Flauto traverso 8', Gedakt 8', Voce celeste 8', Fløjte 4'.

Pedal: Subbas 16', Principal 8', Oktav 4'.

4 koblere, pneumatisk aktion, elektrisk luftforsyning, klokkespil.

Organist Andersen afløstes i maj 1914 af **Niels Christian Brix** (1877-1941), der også var kommunelærer, men tillige havde taget organisteksamen i 1913. Brix havde embedet indtil 1938, hvor han afløstes af **Richard Sennels** (f. 1912). Richard Sennels havde som lærer i orgelspil haft Georg Fjelrad, der senere blev domorganist i Odense og sidst i

Organist Ivan Høiberg dirigerer sin Algade-parade, festmarch ved byjubilæet 1999.

Aarhus. Denne havde efter sin konservatorietid studeret videre i Leipzig hos så fremragende lærere som Karl Straube og Günther Ramin, der var talsmænd for den nye orgelreformbevægelse, der var opstået som reaktion på den udbredte industrialisering af orgelbygningskunsten. Disse tanker vandt snart indpas i Danmark, hvor især firmaet Marcussen & Søn i Aabenraa under ledelse af Sybrandt Zachariassen og Poul Gerhardt Andersen var pioner for den genfundne håndværksmæssige byggeteknik. Forbillederne var de gamle nord- og mittyske barokorgler med deres rigdom af overtoneregistre, smukt klingende prin-

cipalstemmer, karakterfulde fløjte- og rørstemmer, men frem for alt var intonationskunsten påny sat i høj-sædet - altså kunsten at afpasse de enkelte stemmer på en sådan måde, at de tilsammen danner en symfonisk velklang, som tillige er tilpasset det enkelte kirkerum.

Inspireret af disse tanker begyndte Sennels snart at virke for en udskiftning af Starup-orglet i Nykøbing, og det blev netop Marcussen & Søn, der fik betroet opgaven at bygge det ny orgel, da menighedsrådet havde besluttet sig for udskiftningen. På trods af krigstid i Europa viste Marcussen-firmaet sig i stand til at levere et orgel af førsteklasses materialer, - man arbejdede samtidig på det store koncertorgel til Statsradiofoniens koncertsal og skulle efter Nykøbing-orgelet i gang med et orgel til Jægersborg kirke, - et orgel, der er vidt berømt i Europa og har lagt toner til utallige indspilninger af baroktidens orgelværker.

Nykøbing-orglet, der blev taget i brug i 1943 fik følgende disposition: *Hovedværket: Quintaton 16', Principal 8', Rørfløjte 8', Oktav 4', Spidsfløjte 4', Quint 2 2/3', Oktav 2', Mixtur V-VII kor, Trompet 8'. Svelleværket: Trægedakt 8', Principal 4', Rørfløjte 4', Gemshorn 2', Nasat I 1/3', Oktav I', Sesquialtera 2 2/3'-I 3/5', Scharf IV kor, Krumhorn 8'. Pedalværket: Subbas 16', Oktavbas 8', Gedakt 8', Oktav 4', Nathorn 2', Fagot 16', Dulcian 8'.*

Orglets traktur var, som ovenfor nævnt, mekanisk med direkte forbindelse mellem tangenten og ventilen til hver særskilt tone, og indkoblingen af de forskellige registre skete via udtræk af »sløjfen«, hvorved luften fra tonekancellerne kan ledes ind i piberne. Selve udtrækningsmekanismen for sløjferne var dog ikke rent mekanisk, men med et af orglets trykluft drevet bælgetræk for hver sløjfe i orglet. Det eneste, som kunne genanvendes fra det

gamle orgel var blæsermotoren og de 2 bælg.

Man havde desuden måtte foretage en udvidelse af buen mellem kirkeskibet og tårnummets 2. etage for at få plads til orglet. Orgelfacaden var tegnet af orgelbyggerfirmaet, og der måtte indsættes et antal attrappiber i facaden for symmetriens skyld. Orglet blev indviet 26. september 1943 af organist Sennels, som spillede J. S. Bachs store prælude og fuga i Es-dur, og sognepræsten, Biørn-Lorenzen, der samtidig benyttede lejligheden til at udtrykke menighedens hjerteligste lykønskninger til kongen, der netop havde fødselsdag samme dag.

Organist Sennels, der i øvrigt havde skrevet en kantate til kirkens 50-års jubilæum i 1941, og efter Nykøbing kommunale Gymnasiums start i 1941 fungerede som musiklærer her, forlod byen i 1949 for at tiltræde den ærefulde stilling som domorganist i Viborg, hvor han forblev til pensioneringen som 70-årig.

Han afløstes i Nykøbing af **Einar Trærup Sark** (f. 1921), der også var en fremtrædende pianist og komponist. Han rejste påny fra byen i 1954 for at blive organist ved Esajas Kirke i København, hvorpå **Grethe Krogh Christensen** (f. 1928) blev organist i Nykøbing. Også hun, der var en særdeles kompetent kirke-musiker, forlod snart (1960) byen for at blive organist ved Christianskirken i Aarhus, og hun blev i øvrigt senere Holmens kirkes organist og professor ved Det kgl. danske Musikkonservatorium.

Ny organist i Nykøbing blev **Anders Jørgen Nordentoft** (f. 1921). I hans embedstid, der strakte sig frem til 1991, blev orglet i 1976 af orgelbyggeriet Bruno Christensen & Sønner, Terkelsbøl i Sønderjylland, udvidet med et rygpositiv, og orglet i det hele ændret fra mekanisk til elektrisk registratur. Det blev sam-

tidig muligt at råde over én grundregistrering og to frikombinationer.

Rygpositivets disposition er følgende: Gedakt 8', Quintatön 8', Principal 4', Hulfløjte 4', Waldflöte 2', Cymbell III kor og Krumhorn 8'. Manualomfanget er C-g'', pedalet C-f'. Der forefindes alle normalkopler, tremulant i RP og SV, tutti og 2 frie pedalkombinationer. Hermed i alt 32 stemmer fordelt på 3 manualer og 1 pedalklavatur.

Krumhornet i rygpositivet er flyttet dertil fra svelleværket, og denne stemme står på en særskilt vindlade. I stedet for krumhornet i svelleværket er der så indsat en Skalmesje 8'. Desuden er Quintatönen i hovedværket omintoneret til Gedaktpommer 16. Herudover er svelleværkets Rørfløjte 4' ændret til Blokfløjte 4' og endelig er der i pedalværket i stedet for Dulcian 8' indsat en Trompet 8' som selvstændig stemme.

Forud for reovering/ombygning af orglet i 1976 var orglet af kirkeministeriets orgelkonsulent, Hans Nyholm, blevet erklæret absolut bevaringsværdigt ligesom det anbefales at udvide orglet med det nævnte rygpositiv. Som grundlag for bedømmelsen lå blandt andet tilbud fra orgelbyggeriet Bruno Christensen og Sønner. Nyt og revideret tilbud fra samme firma dat. 9. februar 1973 nævner, at orglet fra 1943 »nu er præget såvel af tidens tand som af flittig brug, som har gjort det slidt og rasselvorent«. Medvirkende hertil er også »udtørring af orglets tekniske anlæg, som har medført utætheder i luftsystemet«. Hynder på kirkebænkene havde også dæmpet orglets klang meget.

Orgelbyggeriet skriver, at det er nødvendigt at nedtage hele orglet og tage vindlader og en stor del af piberne med til orgelbyggeriet for en grundig gennemgang og reparation, herunder montering af krydslimede fundamenter for vindladerne og nye sløjfer af etronit at montere mellem

fjedrende bælg, for at sikre en absolut tæt luftføring og funktionssikkerhed. Det konstateres også, at pedalvindladens kanceller oprindeligt var bygget for små, således at når den største og dybeste stemme i pedalværket (Subbas 16') anvendes, »sul-tes« de mindre stemmer i pedalet og bliver hermed forstemte. Problemet løstes ved indbygge en separat ventilkasse til de 12 dybeste og stør-

ste piber i Subbas 16'-stemmen. Desuden blev hele spillebordet udskiftet til et nyt (som følge af rygpositivets tilbygning nødvendigt med 3 manualer), registertavlerne udskiftedes også til nye med tre registraturgrupper. Pedalklavaturet fornyedes ligeledes.

Det er således i den stand, hvori orgelbyggeriet Bruno Christensen og Sønner bragte orglet i 1976, at

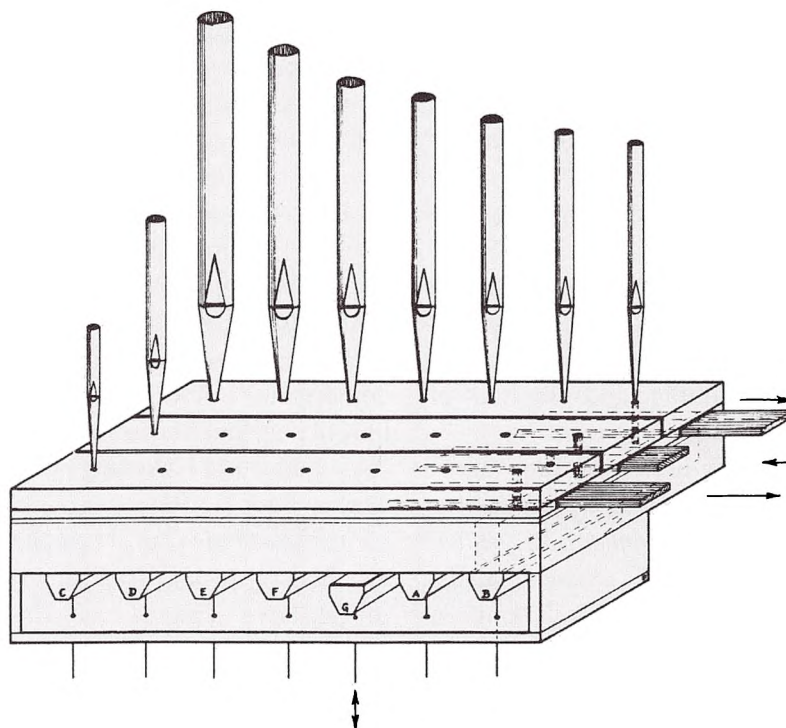
det nu fremstår. Der er dog siden blevet foretaget en neddæmpning af rygpositivets cymbelstemme, idet et af korene er gjort tavst (1999). Nykøbings nuværende organist er **Ivan Høiberg** (f. 1954), der som flere af sine forgængere udøver en betydelig kompositorisk virksomhed, ligesom han er aktiv som kordirigent i flere sammenhænge.

Sløjfevindladen

Ordet »vindlade« betyder egentlig blot luftkasse. Nederst på tegningen ses **ventilkassen**, som forsynes med trykluft fra orglets bælgssystem. Der findes én ventil pr. tone i det pågældende enkelte orgelværk. Ventil G er på billedet åbnet, idet den er hængslet i den fjerneste, korte ende (ikke synlig på tegningen). Åbningen af ventilen sker via tråden ved dobbelt-pilen forned. Denne tråd er via et mekanisk trækssystem forbundet med den pågældende tones tangent og gennem et lille lufttæt hul i bunden af ventilkassen fastgjort til ventilen.

Fra ventilkassen strømmer, når ventilen er åben, luft op i selve **vindladen**, som er det lukkede rum oven over ventilkassen. Vindladen er opdelt af lufttætte brædder i lange, smalle rum vinkelret på piberækkerne. Disse rum kaldes **kanceller**, og da der findes ét rum pr. tone, taler man om tonekanceller.

Øverst på vindladen ses en række brædder, hvori piberne står. (Ét brædt pr. piberække (register eller stemme)) Disse brædder kaldes **pibestokkene**. Luften ledes op i piberne via borede huller i vindladens loft og pibestokkene, disse huller svarer fuldstændigt til hinanden i position.

Kilde: Friedrich Jakob: *Orgeln* (Örebro, 1974).

De mørke, forskydelige brædder i billedets højre side er **sløjferne**. Disse er også forsynet med huller svarende til hullerne i den ovenover værende pibestok. Når sløjfen er skubbet ind, forskydes hullerne i de tre brædder i forhold til hinanden, således at lufttilførslen til piberækken er afbrudt. Når sløjfen trækkes ud i sin yderposition, forskydes hullerne i sløjfen således, at de nu passer med hullerne i de to andre brædder. Herved kan luften strømme

op i piberne, når der via ventilen lukkes luft ind i tonekancellerne. Ventilerne og tonekancellerne har således samme retning, mens ventilkassen, sløjfer, pibestokke og piberækker er placeret på tværs heraf.

Udtrækket af de enkelte sløjfer (**registraturmekanismen**) styres fra udtrækshåndtag eller elektriske kontakter ved orglets tastatur. Herved kan organisten bringe flere piberækker til at klinge samtidig efter sit eget valg.

Her forberedes nok et gilde - der skrælles kartofler. Anledningen og personerne kendes ikke, men manden i midten er antagelig kogemester Kjeldgaard. Han drog fra 1880 til o. 1925 rundt på hele øen og tog sig af festforberedelserne.

Det flotte brudepar - ved den flotte portal - er vistnok Jens Chr. Østergaard og hustru Mette Kirstine, Sdr. Mølle, Tødsø, 1893.

Udflugten

Af Andreas Jensen

Fra Morsø Landboforenings årsberetning, 1942, er følgende referat hentet.

Planteavlsudvalget arrangerede en Sommerudflugt pr. Cykle Tirsdag den 28. Juli til Anders Kjærgaard, Andrup, og Nic. Nørgaard, Elsø, med Afslutning i Sallingsund. Til Udflugten var Deltagelsen saa stor, at der var langt over 500 Personer. Kl. 2 samledes man i Anders Kjærgaards Gaard, hvor A. Kjærgaard bød Velkommen. Deltagerne blev saa her delt i 3 Hold under Ledelse af Konsulent Dal og Assistent Foldager. Damerne blev ledet af Fru Marie Kjærgaard, der viste dem rundt i den store, velholdte Pryd-, Køkken- og Frugthave. De mandlige Deltagere gik imens gennem Staldene, Laden og Markerne; overalt var der store, rene og velpassede

Afgrøder. Til Slut samledes alle Deltagerne i Gaarden, hvor A. Kjærgaards velkendte, gode Hestebesætning præsenteredes. Her takkede Andreas Jensen for udvist Gæstfrihed, hvorefter det store Cykletog satte i Bevægelse mod »Kjeldgaard« i Elsø.

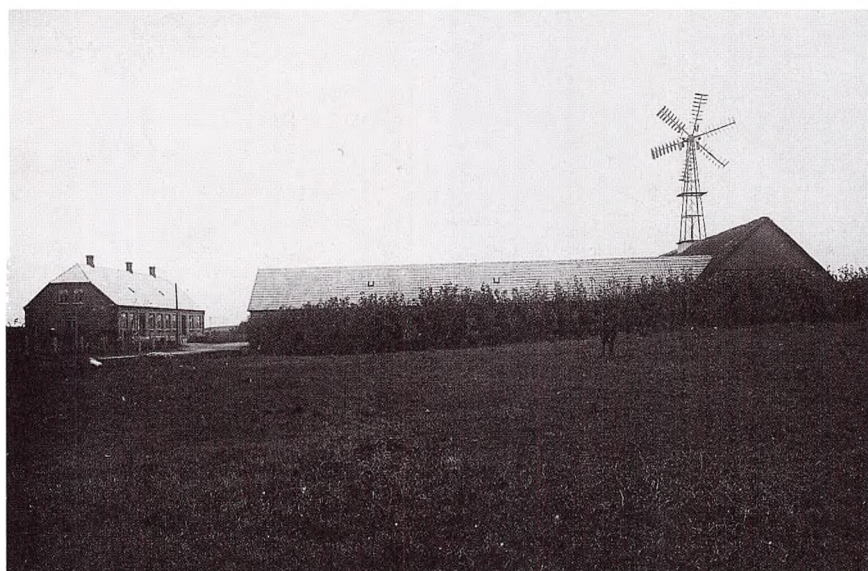
Her samledes Deltagerne i Gaarden, hvor Nic. Nørgaard bød Velkommen og gav nogle Oplysninger om Gaardens Drift og dens Ombygning i 1927. Her blev Deltagerne delt i 4 Hold, der under Ledelse af Konsulenterne og Hr. og Fru Nørgaard blev ført rundt gennem baade Marker, Stuehus, Stalde og Lade samt den store Frugtplantage og Have. Overalt i Mark og Have var der store, velpassede Afgrøder med gennemført Orden og Akkuratesse. Flere ikke helt almindelige Redskaber vistes. Saaledes en Vendeplow, en

selvlavet Roevasker og -Skærer samt en motortrukken Vaskemaskine. Efter endt Rundgang samlede alle paa Græsplænen i Haven, hvor der blev sunget en Sang, hvorefter Andreas Jensen takkede Hr. og Fru Nørgaard for udvist Gæstfrihed. Og atter kom de 500 Cykler i Drift mod Sallingsund, hvortil vi ankom ved 18,30-Tiden. Her fik Folk travlt med at spise den medbragte Mad, medens Værten fik mange Folk i Arbejde med at sælge Øl.

Saa snart Maden var spist, samledes man om et fælles Kaffebord, men der kunde desværre kun være 300. Her talte Landbrugskandidat Jens Kirk, Skinnerup, om Fremtidens Problemer, et godt og tankevækkende Foredrag, som paahørtes med megen Interesse. Der sad et par hundrede Mennesker udenfor paa Verandaen under Foredraget, men da det var meget koldt, var der jo mange, som tog hjem eller til Nykøbing, saaledes at kun ca. 400 drak Kaffe i Sallingsund. Efter Kirks Foredrag talte Valdemar Søndergaard, Sindbjerg, og Andreas Ringgaard, Torp. Til Slut takkede Andreas Jensen for den gode Tilslutning til Turen og de forskellige Værtsfolk og Talere, hvorefter Deltagerne hver for sig tog hjem efter en interessant og lærerig Eftermiddag.

Bjørndrup, i December 1942

Andreas Jensen

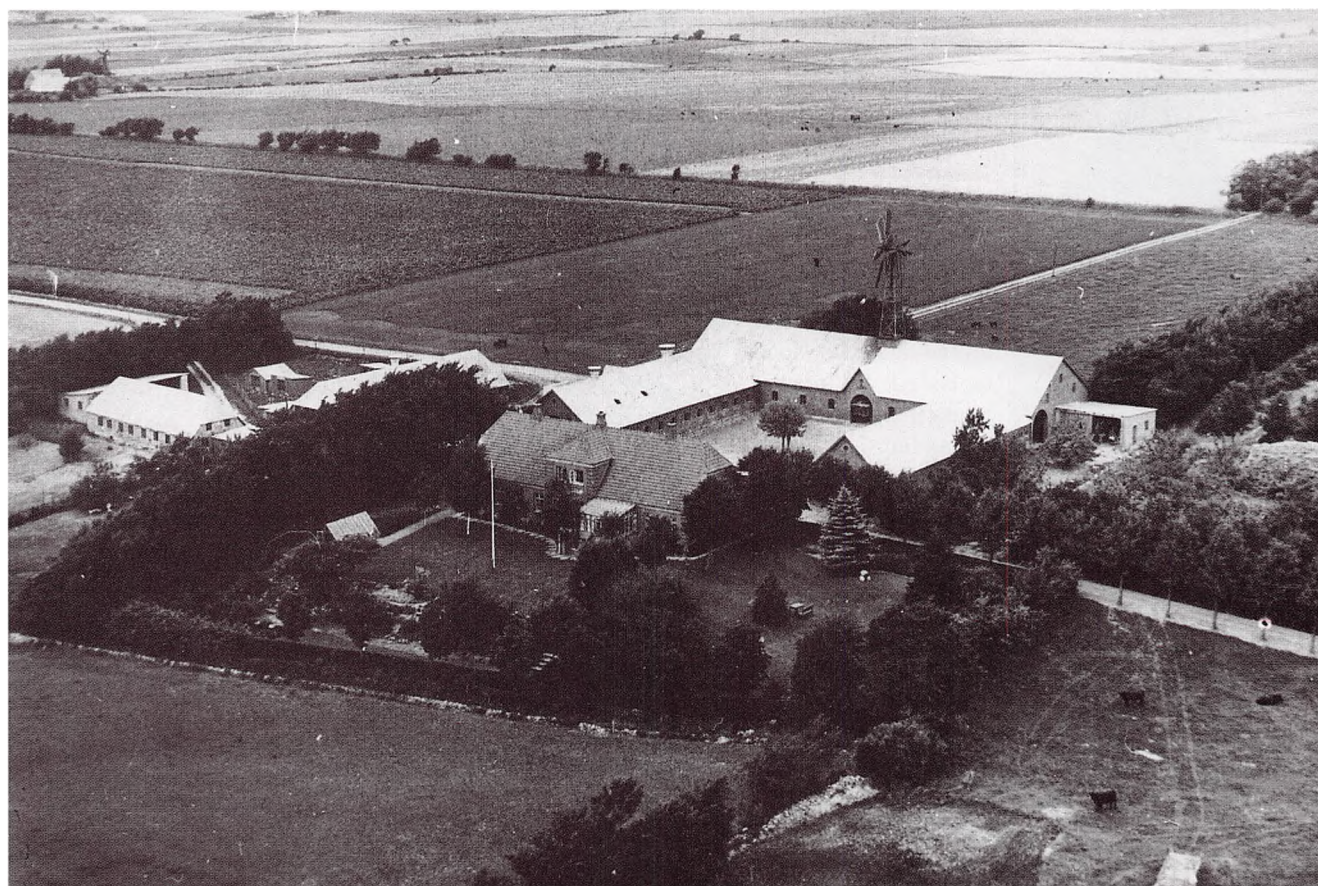
Anders Kjærgaards gård i Andrup.

Billeder fra udflugten i 1942 mangler. Her er istedet et fra politimester Frederiksens have, Grønnegade, o. 1945. Deltagerne er øens sognefogeder, heriblandt Anders Kjærsgaard og Nicolaj Nørgaard. Arkivet søger oplysning om navnene - især på fruene!

»Kjeldgård«, Elsø, i Nicolaj Nørgaards tid.

BOGGAVER

Bøger og film

om Mors og morsingboerne.

Om natur og kultur, fortid og nutid, menneske og samfund.

Alle bøger er rigt illustrerede.

Brug dem som gave - eller glæd dig selv med en bog eller film.

Køb dem hos boghandleren og i museumsbutikken.

Ældre udgaver af **Jul på Mors** kan endnu erhverves i museumsbutikken.

MORSØ-FILM

Glimt af Mors i hverdag og fest, fastholdt i levende billeder. Kendte og elskede fra forevisninger i biograf og forsamlingshus. Nu på video.

Nr. 1: Ernst Damgaards Morsø-film, 1958-59.

Nr. 2: Ernst Damgaards Morsø-film, 1964.

Stumfilm i farver. Pr. stk. kr. 148,00.

Nr. 3: Oscar Larsens film fra TORF 1972-87.

Farvefilm med tale og musik, pris kr. 198,00.

Nr. 4: Ernst Damgaards Morsø-film, 1939-69.

Stumfilm i farver, pris kr. 148,00.

Nr. 5: Moleret på Mors, 1922 og 1962

Nr. 6: Ernst Damgaards Morsø-film, 1955

Stumfilm, s/h og farve, pris kr. 148,00.

NYHED: Nr. 7: Morsø-film omkr. 1970
af Per Sowinsky

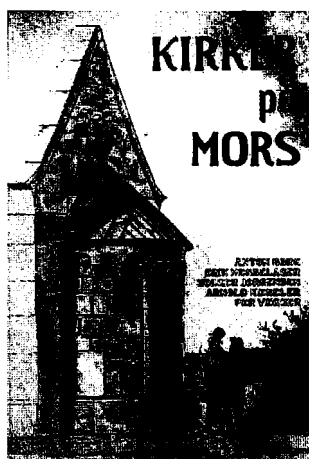
Udk. 1976, pris kr. 98,00

KIRKESKIBE
i Thisted Amt

Udk. 1978, pris kr. 78,00

Udk. 1988, pris kr. 158,00

Udk. 1975, pris kr. 98,00

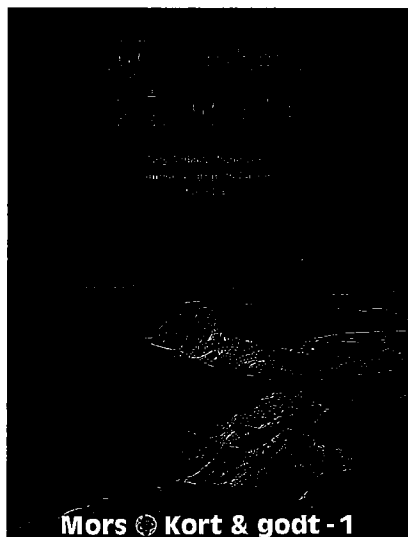
Oprøret på Mors, pris kr. 148,00
Film om Danmarks første
Frimenighed.

Udkom 1989, pris kr. 188,00
Bogen om overfarten
mellem Thy og Mors fra
middelalderen til i dag, og
om bygningen af broen i
1939.

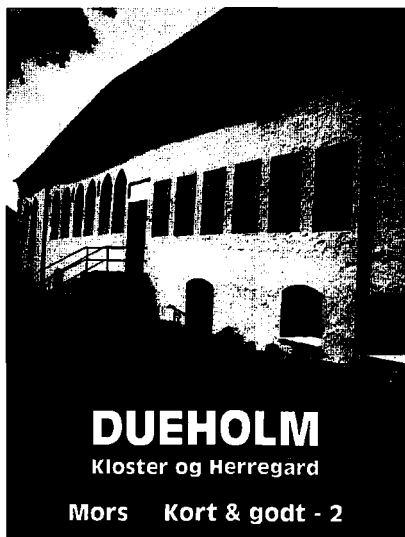

fra Morsø Lokalhistoriske Forlag

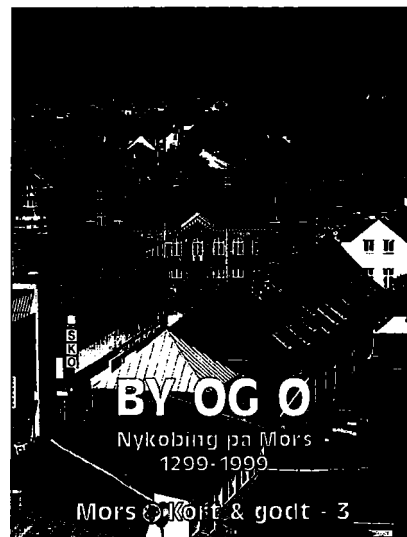
Udkom 1994, pris kr. 48,00

En fortælling, der spænder over 60 mio. år. Om molerets tilblivelse, om vulkaner og livet i og ved molerhavet, om fossiler og om menneskets brug af et enestående materiale. Også på engelsk og tysk.

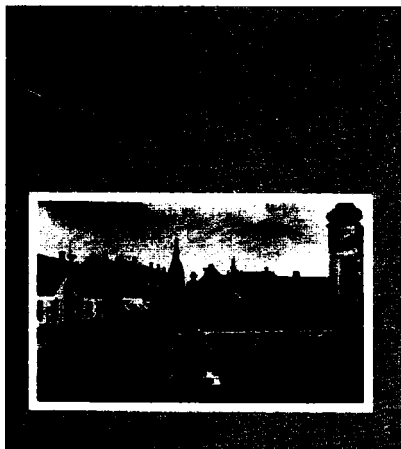
Udkom 1996, pris kr. 48,00

Bogen om Dueholms historie gennem 600 år. Om Johanniterne og klosteret, om kongens lensmænd, og om godsejerne og herregården. Rigt illustreret i farver. Også på engelsk og tysk.

NYHED! Pris kr. 48,00

Udgivet i anledning af byjubilæet 1999. Om Nykøbings 700 årige historie – og om øen Mors uden hvilken ingen by! Farverig fortælling, med gamle og nye billeder.

Udkom 1989, pris kr. 288,00

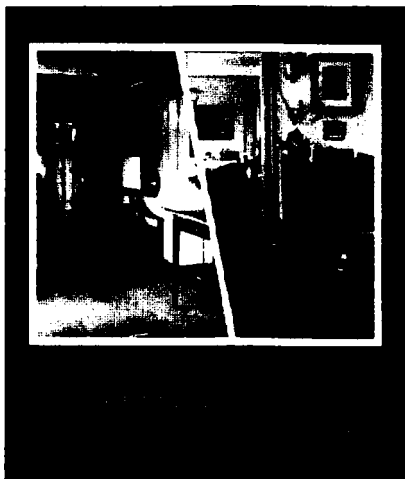
Om industri, kirke, skolevæsen, aviser, fattiggård, sygehus og meget mere.

OBS: Morsingmålet!
Det er endnu muligt at få Schades og Skyums enestående bøger.

Udkom 1989, pris kr. 188,00

Historien om den første danske fajance-fabrik uden for København, fabrikken ved herregården Lund på Sydmons.

Udkom 1986, pris kr. 148,00

Fra langbord, bilæggerovn og sand på gulvet til kakkeltbord, radiator og væg-til-væg-tæppe. Boligindretningens historie fortalt med billeder fra hele øen.

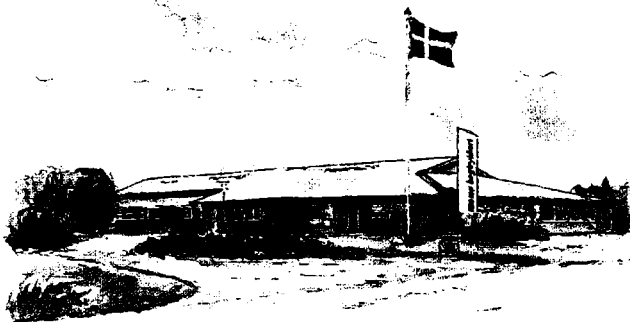

Udkom 1993, pris kr. 188,00

»Byens Havn - Nykøbing Mors Havn gennem 300 år« er udgivet i forbindelse med havnejubilæet 1993.

**Det gamle trykkeri
med nyeste teknik**

**morsø
bogtrykkeri i/s**

*Poul og Jakob Nyborg
Færøvej 2 · 7900 Nykøbing Mors
Telefon 97 72 10 44*

**MOLLERUP
MØLLE**

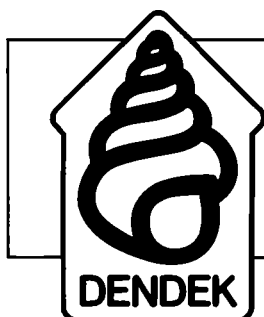
*ønsker
glædelig jul og
godt nytår*

– et korn bedre

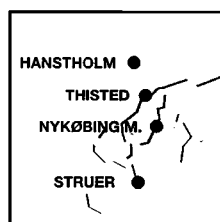
Tlf. 97 74 43 11, 7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 76 25 00 Redsted, 7970 Redsted
Tlf. 97 76 23 22, 7960 Karby

*Vi ønsker vore kunder
en glædelig jul og et godt nytår!*

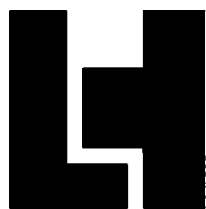

TOMMERGAARDEN

Silstrupvej 89 · 7700 Thisted · Tlf. 97 92 05 44 · Fax 97 92 32 44
Industrivangen 2 · 7730 Hanstholm · Tlf. 97 96 10 99 · Fax 97 96 27 99
Soltoften 3 · 7900 Nykøbing M · Tlf. 97 72 14 55 · Fax 97 72 21 99
Fælledvej 23 · 7600 Struer · Tlf. 97 84 01 00 · Fax 97 85 17 89

TØMRER OG SNEDKER

v/ Jørgen Dissing
Grønlandsvej 3 · 7900 Nykøbing Mors
Værksted: 97 71 05 33
Kontor/priv.: 97 72 20 21
Biltlf.: 20 83 32 33

GEISLER

ønsker
glædelig jul og
godt nytår

KUNSTNERARTIKLER

Oliefarver · Acrylfarver
Akvarelfarver · Kunstnerpensler
Stafelier · Malerlæred

Byens FARVEHANDEL

Ellingsøe & søn

Havnegade 11 · Nykøbing Mors

Vi ønsker alle

læserne af »Jul På Mors«
en rigtig glædelig jul og et godt nytår med
tak for den tillid,
der blev vist os i det år, der er gået.
Som i 1999 vil vi fortsætte
i 2000 med tilbud på kvalitetsvarer på alt i
fliser, kantsten, læhegn, trådhegn,
flagstangsfod, dekorationsvaser m.m.

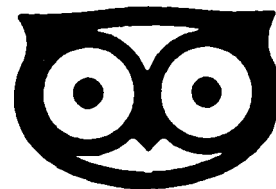
NYKØBING FLISEFABRIK I/S

Bakkegårdsvej 9 · Telefon 97 72 05 11

MORSØ MØRTELVÆRK I/S

Næssundvej 218 · Telefon 97 72 05 11

Kig på årets nye bøger!
Kig på vore mange fagbøger!
Kig på bøger til børnene!
Kig ind i ...

BOG HAN SEN

H. Hansens Boghandel
v. Grete & Kai Steen Nielsen
Gågaden 10, ved Kirketorvet
7900 Nykøbing Mors

TELEFON
97 72 17 77

TELEFAX
97 72 21 89

Hama

-perlen blandt legetøj

– et kvalitetsprodukt fra

malte haaning
PLASTIC/A/S
Nykøbing Mors

**Gas og
Oliefyr Service**

**Aut. Gas og
VVS installatør**

den lokale varmforsyning

Brændselsforeningen

Havnen . 7900 Nykøbing M . Tlf. 97 72 08 33

M. N. Overgaards Handelsgartneri

Etableret 1839

Østergade 36 . 7900 Nykøbing Mors
Telefon 97 72 00 29

**BØGER
FOTO**

KONTORARTIKLER

Indenrigsagentur for **SAS**

Telefon: **97 72 07 00**

Telefax: **97 72 04 27**

MORSØ BOGHANDEL

Deltager aktivt i
lokalsamfundet

Velkommen i SuperBrugsen – din egen butik

Her skal hverken sælges isenkram, tekstil, madvarer
- eller hveres medlemmer. Vi har såmænd bare købt pladsen her
for at støtte en god sag og sende dig en venlig julehilsen fra

SuperBrugsen

Nykøbing Mors . Tlf. 97 72 13 33

SPAR

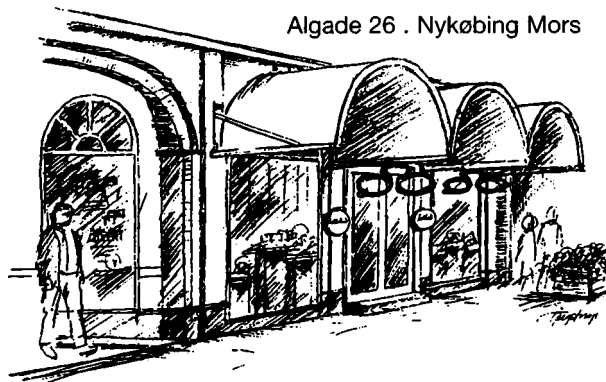
Velkommen i vor moderne butik med
GAMMELDAWS service.
Vi er altid parate til en go' handel!

Fruevej 41
7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 72 02 97

Gågaden
7900 Nykøbing Mors
Tlf. 97 72 00 30

Algade 26 . Nykøbing Mors

MEDALJEVINDER

BLOMSTERBINDER

Hvis ja, så husk vi bliver mange, der skal have folkepension i fremtiden.

Ønsker du en fremtid med tryghed og økonomisk frihed så tal pensionsordning med Sparekassen.

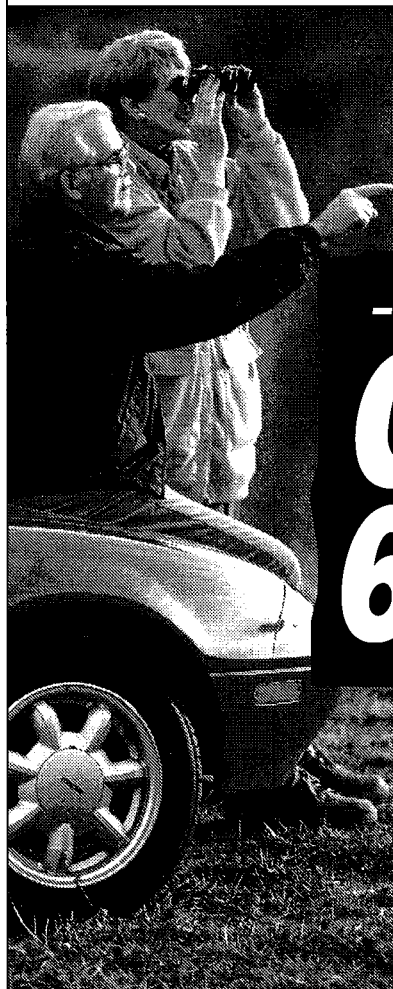
Vi beregner og udarbejder en pensionsordning, der passer til din økonomi.

Kig ind og få vores nye Pensionsmagasin.

1 MORSØ SPAREKASSE

www.morsoe-sparekasse.dk

Vi støtter sporten – både bredden og eliten

SPAR OP - SPAR SKAT!

- OG GLÆD DIG TIL DE

**GLADE
60'ERE**

KAPITALPENSION

**Skattefradrag nu
- og penge, når du
bliver 60!**

MORSØ BANK